

VIGILIA

2016 / 3



Értelmiségi keresztények

KOMÁROMI LÁSZLÓ: **A keresztény értelmiségiek kihívásai és feladatai**

BUJDOSÓ ÁDÁM: **A reneszánsz szükségességéről**

HIDASÍ MÁRK: **A humor a teológiában**

WAPPLER ÁDÁM: **Politika az új evangelizáció fényében**

HALMAI TAMÁS: **A keresztény vándor**

Czigány György, Fecske Csaba, Jász Attila és Murányi Zita versei

Dobai Lili és Vörös Anna prózája

Beszélgetés Boór Jánossal

81. évfolyam	VIGILIA	Március
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Induljunk útnak	161
ÉRTELMISÉGI KERESZTÉNYEK		
KOMÁROMI LÁSZLÓ:	A keresztény értelmiségiek kihívásai és feladatai a mai (magyar) társadalomban	162
BUJDOSÓ ÁDÁM:	A reneszánsz szükségességéről	169
HIDASÍ MÁRK:	A humor teológusa: egy lehetséges közvetítői szerepvállalás	178
WAPPLER ÁDÁM:	Politika az új evangelizáció fényében	186
SZÉP/ÍRÁS		
JÁSZ ATTILA:	szertartáspróba1; szertartáspróba2 (<i>versek</i>)	195
MURÁNYI ZITA:	megváltás; sugallat (<i>versek</i>)	195
DOBAI LILI:	Télidő (<i>próza</i>)	197
HALMAI TAMÁS:	A keresztény vándor. Utak és távlatok a Krisztus-követő ember előtt (<i>koanesszé</i>)	200
FECSKE CSABA:	Kopott képeslap; Szövéshiba; Tétova nyár (<i>versek</i>)	206
VÖRÖS ANNA:	útvonalak valamerre, hazafelé (<i>próza</i>)	208
CZIGÁNY GYÖRGY:	Egy templom falára (<i>versek</i>)	209
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
BODNÁR DÁNIEL:	Boór Jánossal	210
MAI MEDITÁCIÓK		
GÁSPÁR CSABALÁSZLÓ:	A „keresztény” Európáról	219
NAPJAINK		
TOMKA FERENC:	Az új evangelizáció lelkiisége Ferenc pápa tanításában	225
KRITIKA		
SZMERKA DÁNIEL:	Egy indián Európában. Jász Attila: <i>Csendes Toll utazik</i>	231
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	233

Induljunk útnak

Nincs az a díjátadó ünnepség, amelyen annyian várnák feszült figyelemmel a „győztes befutót”, mint pápaválasztáskor. Amikor megválasztása után Bergoglio argentin bíboros, mostantól Ferenc pápa kilépett a Szent Péter-bazilika erkélyére, már legelső szavával, a minden formaságot mellőző, közvetlen „Buona sera”, „Jó estét!” köszönéssel „urbi et orbi” meglepett mindenkit: a Rómában egybegyűlteket és az egész világot. Szokatlanul hangzottak következő szavai is: „És most induljunk útnak: a püspök és a nép. (...) A testvériesség, a szeretet és a kölcsönös bizalom útján.”

Mindez kereken három éve történt. Az új pápa meglepő gesztusai és kijelentései egyik napról a másikra médiaszennzációvá váltak. Hamarosan nyilvánvalóvá lett, hogy nem a „messzi földről”, más kultúrából érkezett ember furcsaságai ezek, nem a perifériákról a hagyományörző Vatikánba becsöppent idegen tétovasága, hanem az elkötelezett keresztény élet ősi, mégis mindig új stílusa. Csodálkoztak, némelyek botránkoztak puritán, egyszerű életvitelén, amelyen pápaként sem változtatott. Akinek volt szeme rá, azt is észrevehette egy-egy gesztusában, milyen mélységes hittel és alázattal bízza rá magát Isten gondviselésére.

„Induljunk útnak!” Három év alatt kirajzolódott az az út, amelyen Ferenc pápa vezetni akarja az egyházat. A kétezer éve kitaposott krisztusi út ez — nem fenyegeti az eltévedés veszélye. Krisztus útja, amelyre mindnyájan meghívást kaptunk. A pápa modern prófétaként szólítja meg az egyház minden tagját és közösségét: „Lépjünk ki!” — „megszokott beidegződéseinkből”, a „spirituális világiasságból”, az „önmagunkkal bíbelődésből”. Megtérésre hív mindenkit, külön-külön is megszólít minden rendű-rangú keresztényt, nem hagyja ki a sorból a római kúriát és önmagát sem. „Soha ne szűnjünk meg figyelni saját vétkeinkre és hiányosságainkra!” „Isten és a szegények szemével nézzük a világot.”

Evvel a prófétai elszántsággal kezdeményez reformokat „befelé”, az egyház minden szintjén. A prófétákra emlékeztet azonban az a bátor, olykor kíméletlen kritika is, amellyel „kifelé”, a társadalom, a politika és a gazdaság kérdéseiről szól, nem törődve azzal, hogy kiket haragít magára, milyen politikai vagy éppen pénzügyi érdekeket, érzékenységeket sért meg szavaival.

Aachen városa idén őt tünteti ki a Nemzetközi Károly Díjjal. Az ajánlás szerint Ferenc pápa „a lelkiismeret hangját szólaltatja meg”. Szembeszáll az Unió egyes országaiban újabban tapasztalható bizalomvesztéssel és elzárkózással, és „kiáll az európai értékközösség, az irgalmasság, a szolidaritás, az emberiség, a kultúrák és vallások közötti párbeszéd mellett, védelmezi az ember méltóságát, bármilyen etnikai, vallási vagy kulturális háttérből érkeznek is”.

A keresztény értelmiségiék kihívásai és feladatai

KOMÁROMI LÁSZLÓ

A mai (magyar) társadalomban

1977-ben született Budapesten. Egyetemi tanulmányait a PPKE Jog- és Államtudományi Karán végezte. Jelenleg a PPKE Jog- és Államtudományi Kar tanulmányi dékánhelyettese és a Jogtörténeti Tanszék docense.

Összeállításunkban „A keresztény értelmiségiék szerepe korunk társadalmában” című pályázatunk díjnyertes íásaiból közlünk. (A szerk.)

¹ „...ceux qui parlent au monde dans le mode du transcendant – et auxquels j'ai le droit de demander compte de leur action en tant que tels”.

Julien Benda:
La Trahison des clercs
[1927]. Grasset,
Paris, 2003, 192.

1. Közéleti tevékenység és személyes istenkapcsolat

Érettségi után néhány volt iskolatársammal, középiskolai paptanárunk vezetésével Görögországban nyaraltunk. Utunk egyik emlékezetes állomása volt a Meteóra-kolostorok meglátogatása. A kirándulás végén az atya föltette nekünk a kérdést: miben látjuk a világtól elvonult, százméteres sziklák tetején imádságban, elmélkedésben és fizikai munkában élő szerzetesek tevékenységének jelentőségét, követendőnek gondoljuk-e ezt az életformát a mai világban? Komolyabb megfontolás nélkül vágtam rá, ami először jutott eszembe: szép ez a hivatás, de manapság fontosabbnak tűnik számomra a társadalmi szerepvállalás, az aktív missziós tevékenység, a köz szolgálata. Amire jött is az atya válasza: lehet, hogy a sziklák csöndjébe elvonuló, ott imádkozó és engesztelő szerzetesek nem kevésbé járulnak hozzá az emberi közösség sikeréhez, mint azok, akik aktív közéleti hivatást el látva szolgálják a társadalom fejlődését.

A keresztény értelmiségi ember közösségi szerepvállalása kapcsán most újra eszembe jut a Meteóra szerzeteseinek *csöndes elvonultsága*, s összekapcsolódik bennem a *közéleti hivatás* éthoszával, mintegy előzetes gondolatként: hiteles és gyümölcsöző társadalmi szolgálat, legyen az értelmiségi vagy egyéb, aligha valósítható meg anélkül, hogy az ember időről-időre vissza ne vonulna, s a csöndben ne találkozna minden szeretet és bölcsesség forrásával, a Teremtő Istennel, akitől feladatához inspirációt és erőt nyerhet, hogy így letisztulva, elkötelezettségében és törekvéseiben megújulva térjen vissza az emberi közösségbe.

2. Ki a keresztény értelmiségi?

Az „értelmiségi” és az „értelmiség” mibenlétéről régóta folyó diskurzus részleteiben el nem mélyedve, Julien Benda által „az írástudók árulásáról” szóló esszéjében adott rövid meghatározásából indulok ki: „értelmiségiék azok, akik transzcendens módon beszélnek

²Vö. Babits Mihály: *Az írástudók árulása* (recenzió). Nyugat, 1928/18. 355–376.; lásd továbbá Gáspár Csaba László: *Értelmiség. Vigilia*, 2011/9. 642.

³Vö. Tomka Miklós: *Milyenek vagyunk mi, katolikus keresztény értelmiségiek?* In: Bende József – Deák Viktória Hedvig – Pákozdi István (szerk.): *Látó szívvel. Lukács Lászlónak. Magyar Piarista Rendtartomány – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola – Vigilia Kiadó, Budapest, 2006, 252.*

⁴Horányi Özséb: *A (szak)értelmiségiről.* In: *Látó szívvel*, i. m. 263. Lásd továbbá uő: *A (keresztény) értelmiségről. Néhány újabb megjegyzés.* In: Sulyok Elemér – Varga Mátyás: *Találkozások. Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát hatvanadik születésnapjára.* Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2006, 110–124.; uő: *A(z) (keresztény) értelmiség(i) feladatairól (a mai Magyarországon).* A Magyar Pax Romana Zsinati Klubjában 2010. október 18-án elhangzott előadás leírt, kibővített változata: <http://www.ozseb.horanyi.hu/>. Horányi Özséb honlapján elérhető írásai

a világhoz és számon is kérhetem őket értelmiségiként végzett tevékenységükért”.¹ Transzcendens, tehát a nyers tények világán túllépő személy, aki képes az esetleges emberi indítékokat és ösztönöket meghaladó szintről reflektálni a valóságra.² Az értelmiségit nem pusztán végzettsége teszi értelmiségivé, hanem az emberi egyén és közösség életének nagy kérdései, összefüggései és aktuális jelenségei iránti állandó kíváncsisága, *kritikus megközelítése* és felelősségérzetből fakadó *jobbító szándéka* is.³ Jobbító szándékának természetes velejárója, hogy meglátásait, kritikáját, javaslatait *másokkal is megosztja*. Függetlensége *intellektuális függetlenség*, amely gondolkodásunk kulturális kötöttsége miatt inkább eszmény, mint realitás, de törekvésében jelen van, s ez elválasztja a rendszerint szervezeti keretben, valamely konkrét szakterületen működő, munkáját túlnyomórészt ellenértékért végző *szakértelmiségitől*.⁴ A kétfajta értelmiségi tevékenység között persze van átjárás, s meggyőződésem, hogy kell is lennie. A tudás, sőt, a tudás megszerzésének képessége kötelez: aki valamely humán, orvosi vagy akár műszaki szakterület művelésében magas szintű jártasságra tett szert, minden bizonnyal képes kilépni e szűkebb terepről, hogy más, az emberi közösséget érintő kérdésekben is tájékozódjék, az összefüggéseket megkeresse, véleményt alkosson és azt tovább is adja. A független értelmiség hivatása nem egy szűk kaszt monopóliuma: a közösség ügyeiről való kritikus gondolkodás és eszmecsere minden értelmes ember feladata és felelőssége.⁵

A „keresztény értelmiségi” első ránézésre tűnhet *önellentmondásnak* is: hogyan lehetne független, e világ dolgaira magas belső és külső autonómia szintjéről tekintő, aki egyúttal vallási értelemben elkötelezett, életét keresztény hite vezérli, s magatartásában a keresztény erkölcs szabályait igyekszik követni? Az értelmiségi lét azonban *nem jelent világnézeti semlegességet*. Emberi, közösségi életünkhöz eleve sajátos előfeltevések és szempontok szerint közelítünk; az elemzés, értékelés, kritika és a jobbító szándék eleve feltételez bizonyos értékrendet, amelyből kiindulunk, amely viszonyítási mérceként szolgál számunkra. Más kérdés, hogy vállalt világnézeti alapvetésünk komolyan vétele mellett sem vonjuk kétségbe más lehetséges eszmerendszerek létjogosultságát, s elfogadjuk, hogy adott esetben egy muszlim, hindu vagy ateista is rendelkezhet a saját eszméi alapján konzisztens világnézettel, számára is lehet „kerek a világ”.⁶

Az értelmiségi szerep, ha a maga teljességében élük meg, könnyen megtalálja összhangját a hívő keresztény elkötelezettséggel. Hívő emberként, megfelelő alázat birtokában könnyen tudatosulhat bennünk, hogy mind a személyes Isten, mind az általa teremtett világ rendjének, összefüggéseinek megismerése időben zajló folyamat. Az igazság — hitünk szerint — megismerhető, de keresni kell. Kitartóan és elkötelezetten. S ahogy az Isten szavának meghallása is éber odafigyelést igényel, ugyanúgy kitartó figyelem szükséges a társadalmi történések, folyamatok helyes észleléshez, az összefüggések feltárásához. A keresztény ember, miként az értelmiségi is, *igazságkereső*.

jelentős inspirációt jelentettek a jelen dolgozat elkészítéséhez.

⁵Vö. Kenyeres Zoltán: *Írástudók?* Vigilia, 2005/2. 144–145.

⁶Horányi Özséb: *A (keresztény) értelmiségi feladatairól*, i. m.

⁷*Gaudium et spes* 25. In: *A II. Vatikáni zsinat dokumentumai*. Szent István Társulat, Budapest, 2007, 669.

Az értelmiségi hatni akar a körülötte lévő világra, emberekre. Üzenetet akar átadni, megtalált (vagy megtalálni vélt) igazságot kíván terjeszteni. A keresztény ember azonosul a Megváltó felszólításával, melyben „a föld sójaként” küldi övéit, s arra biztatja őket, hogy legyenek „a világ világossága” (Mt 5,13–16). *Missziós küldetés* ez, mindnyájan hordozói vagyunk az örömhírnék. Ha hűek vagyunk ehhez a hivatáshoz, nem nyugszunk, amíg mindenkinek, akinek füle van, el nem mondtuk. A keresztény értelmiségi, tiszteletben tartva mások szabadságát, különösen is átérezheti missziós feladatát.

Az értelmiségit vezető jobbító szándék, ha keresztény elkötelezettséggel párosul, könnyen megtalálja végső indítékát a *felebaráti szeretet* főparancsában. Az ember társas lény, s személyes kibontakozásában is a közösségre utalt.⁷ Tökéletesedése kölcsönös szolgálatokban, szeretetkapcsolatokban valósulhat csak meg. A keresztény értelmiségi tevékenysége mögött ott rejlik az a meggyőződés, hogy szolgálattal az egyén és a közösség üdvösségét is előmozdítja.

3. A jelenkori körülmények

Az eddig leírtak olyan általános megfontolások, amelyek nem kapcsolódnak kizárólagosan sem a jelenkor aktuális sajátosságaihoz, sem a magyarországi helyzethez. Ha azonban kifejezetten időszerű válaszokat kívánunk adni a keresztény értelmiségiek szerepének kérdésére, akkor röviden számba kell vennünk azon tényezőket, amelyek itt és most különös keretet adnak hivatásuknak. Ezek jobbra közismert jelenségek, a keresztény értelmiségi lét számára mégis sajátos nehézségek, egyúttal feladatot jelentenek.

Napjaink általános tapasztalata, hogy a nyugati világban *megkérdőjeleződik számos hagyományos érték*, a családtól és házasságtól a nemzeti összetartozáson át a szegények iránti szolidaritásig. Néhány évente robban ki globális gazdasági, pénzügyi válság. Európa közben elszakadni látszik saját keresztény gyökereitől; kultúrájának alappillérei, az antik görög filozófia, a keresztény erkölcs és a római jog egyre kevésbé gyakorolnak tényleges hatást az emberek, a véleményformálók és a vezetők gondolkodására és cselekvésére. Bár törekvés tapasztalható valamiféle új európai identitás kialakítására, félő, hogy az integráció első számú irányító szempontja a gazdasági világversenyben való helytállás és az anyagi jólét hajszolása lesz.

Magyarország mintegy negyedszázada úgy hagyta maga mögött a diktatúrát, hogy a mintának tekintett és életszínvonalában elérni vágyott szabad nyugati világ belső mozgásait nem látta előre. A közjogi és gazdasági keret már új, a mögöttük lévő *magatartásminták és kultúra még sok tekintetben a régi*. A paternalista reflexek megmaradtak, mind az állampolgároknál, mind a politikai elit főáramában. Egy közös értékrend nyomai alig láthatók, ugyanakkor az állami, közösségi intézmények iránti bizalom hiánya szembeszökő. A társadalom tagolt, az erkölcsi horizontok, értékrendek, szempontok, sőt az egyes cso-

⁸Horányi Özséb:
A(z) (keresztény) értelmi-
ség(i) feladatairól (a mai
Magyarországon), i. m.

portokon belüli párbeszéd nyelvei különbözők.⁸ A közös ügyekben való közmegegyezés hiányzik; jószerevel kísérlet sem történik az alapkérdések azonosítására, s a nagy többség számára elfogadható álláspont kidolgozására. A szociális ellátórendszer és az oktatás eresztékei recsegnek-ropognak, a folyamatosság, a kormányzati ciklusokon átívelő, a távlatosság igényével gondolkodó és cselekvő politika mintha kiveszett volna.

Mindeközben a társadalmi kommunikáció terén hihetetlen változásokat élünk meg. A tömegtájékoztatás intenzitása, a médiumok száma ugrásszerűen nő. Az elérhető információk mennyisége szinte exponenciális emelkedést mutat, a lényeg kihámozása ezzel párhuzamosan egyre nehezebb. Az internetes újságírás, a blogok, a közösségi média különböző fórumai korábban elképzelhetetlen lehetőséget adnak az önkifejezésre és a tájékozódásra, a rengeteg hang egyvelegében mégis egyre kevesebb az olyan, amelyre az emberek bizalommal figyelnek.

4. Sajátos kihívások és lehetőségek

Mindezen tényezők — ha úgy tetszik, kortünetek — több szempontból is komoly kihívás elé állítják a keresztény értelmiségit.

Tudatosítania kell, hogy igazságkeresése egyszerűen vált könnyebbé és nehezebbé. Az információforrások száma ugyan megnőtt, egy kérdésről megbízható és átfogó ismeretanyagot közlő médiumból azonban kevés van. Sok kicsi töredékből kell összeilleszteni azt a képet, amely legalább megközelítőleg képes visszaadni a valóság egy-egy szegmensét. Ez óhatatlanul módszerbeli megújulást kíván: a megbízható, releváns információkat közlő közvetítők felderítését, a forrásokhoz való kritikus hozzáállást és az adatok ellenőrzését, a tömeges tudásanyagból való ésszerű szelekció képességét. Keresztény értelmiségiként külön is feladat, de egyben fogódzó is lehet az akár hivatalos, akár félhivatalos egyházi csatornák, a hasonló értékek mentén gondolkodó csoportok médiumainak és diskurzusainak (egyházi hírportálok, blogok, Facebook-csoportok és bejegyzések) figyelemmel kísérése.

Másrészt őszintén szembe kell nézni azzal, hogy aki ma keresztényként szólásra emelkedik, az *kisebbségben*, s a nagy hangzavarban igen halk kis hangként, gyakran értetlen és ellenséges közegben szólal meg. Ha a keresztény értelmiségi a „saját tábor” biztonságát adó berkein kívüli célcsoportokhoz is intézi üzenetét — s ez aligha kerülhető meg, ha saját hivatása egyetemes jellegét szem előtt tartja —, akkor bizton számíthat arra, hogy mondandóját meg sem hallják; ha mégis, nem értik meg, nem tartják érdekesnek, esetleg meglehetősen faragatlan kritikával illetik. Komoly erőfeszítést igényel tehát, hogy az üzenet célcsoportjainak sajátos előfeltevéseit, értékpreferenciáit, gondolkodásmódját megismerje, nyelvüket értse, saját közölnivalóját pedig úgy fogalmazza meg, hogy azt a túloldalon is fölfogják.

Mivel a kiindulópontok nagyon eltérők lehetnek, a párbeszéd során gyakran az alapokig le kell ásni, egyúttal saját gondolatmenete, következtetései fundamentumait is rendszeresen újra kell gondolnia, hogy az eszmecsere értelmes legyen, s az üzenet elérhesse célját. Ezáltal persze saját álláspontja is egyre kiforrottabbá válik.

A vélemények, üzenetek, állásfoglalások szerethetősége nemcsak ésszerűségükön, a mögöttük meghúzódó gondolatmenet következetességén múlik. Döntő mértékben járul hozzá a közlő fél személyes attitűdje. Itt most egyetlen tényezőre utalok: a keresztény értelmiségi üzenetének magva végső soron *örömhír*. Örömhír, mert a keresztény reményből táplálkozik a keresztény értelmiségi azon meggyőződése, hogy az egyénnek és a társadalomnak van nagyon is üdvös célja, amely felé lehetséges haladni, s ebben a folyamatban mindenki megtalálhatja a maga személyre szabott szerepét, amelyben boldog lehet.⁹ Ha nem sugárzik rólam, hogy ennek a hitében élek, hogy ennek az ígérete a derűm forrása, s nem tudom közvetíteni, hogy erre az Úr másokat is, adott esetben eltérő nézetű vitapartneremet is meghívta, hanem inkább rosszaló tekintettel kinyilatkoztatom a „keresztény igazságot” a külvilág számára, akkor üzenetem aligha talál kedvező fogadtatásra.

⁹Vö. Zlinszky János:
Keresztény erkölcs és jogászai etika. Szent István Társulat, Budapest, 1998, 31.

5. Konkrét feladatok és problématerületek

A keresztény értelmiségi tevékenységének java személyes és autonóm igazságkeresés, melynek során felismeréseire eljut és képessé válik azok továbbadására. A valóság azonban ritkán tárul föl pusztán egyéni kutatás eredményeként, vagy ha igen, hosszú az odáig vezető út. Az idő pedig kevés. A meglett igazság hatékony kimondásához szintén nem mindig elég „magányos harcosnak”, vagy ahogy manapság mondják, „véleményvezérnek” lenni. Együtt, a velem hasonló gondolkodásúakkal, sajátos kérdésfelvetéseimben rokon társakkal könnyebb lehet. Hogy a keresztény értelmiség betölthesse hivatását a mai magyar társadalomban, elengedhetetlen, hogy jobban *megszervezze önmagát*. A bizonyos témák iránt különös felelősséget érzőknek egymásra kell találniuk, szervezeti formát kell öltetniük, láthatóvá kell tenniük magukat, észre kell venniük a más közéleti területeken tevékeny keresztény értelmiségi csoportokat, s kapcsolatba kell lépniük egymással. Ennek kommunikációs feltételei ma könnyen megvalósíthatók: honlapok, levelezőlisták, internetes fórumok, a közösségi média által kínált megoldások segítségével pillanatok alatt teríthetők akár igen széles csoportok számára is a megfelelő információk. Akár egyetlen, jól felépített (tematikus bontású), az egyirányú közzététel mellett az interaktivitásnak is teret adó portál képes lehet keretet adni a keresztény elkötelezettséggel a közélet különböző területein munkálkodók megjelenésének, egymásról való tudomásszerzésének, az aktuális kezdeményezésekről szóló tudnivalók célba juttatásának.

Tudatosan keresni kell a *kapcsolódást a nem keresztény társulásokkal*, civil szervezetekkel is, ha a keresztény értékrenddel összeegyeztet-

**Kitárulkozás
és eszmecsere**

hető célokért tevékenykednek. Nem a közös eszmei platformon való megjelenés a lényeg, hanem annak láthatóvá tétele, hogy léteznek a társadalomnak olyan, alulról szerveződő csoportjai, amelyek képesek önállóan elemezni a helyzetet, arra reflektálni, s nem (pusztán) az államtól várják a problémák megoldását, hanem maguk is képesek tenni azért. Ezek sorában, sajátos megközelítésükkel, helyük kell legyen a keresztény csoportosulásoknak is.

Mindez magával hozhatja az egyházi szerveződések sokszor belterjes működésének fellazulását, a *külvilág felé való kitárulkozását*. A reflexiók, amelyeket a keresztény értelmiségiek a világ dolgairól megfogalmaznak, nem pusztán a keresztény közösség tájékozódását, identitásának megerősítését szolgálják. A célcsoportot persze jól kell azonosítani, s az üzenetet a megfelelő nyelven kell előadni. Minél szélesebb körnek szól, annál frappánsabb és közérthetőbb megfogalmazásra van szükség, hogy célba érjen. Ez azt is jelenti, hogy össztársadalmi üzeneteket csak lehetőség szerint kiérlelt, a kérdés összetettségével számot vető, de a lényegét röviden is jól megragadó formában célszerű közzé tenni.

Az *eszmecsere stílusában pozitív mintát* kell adni. A jelenlegi, a politikai kommunikáció által uralt média szokásos, gyakran szenzációhajhász, leegyszerűsítő, esetenként goromba megfogalmazásai kerülendők. Provokatív lehet az üzenet, amennyiben a befogadót továbbgondolásra készteti. De a szekértáborokban való gondolkodás, a másik fél minősítése, sőt démonizálása helyett inkább az értékelvű megközelítést tükröző, a józan emberi megfontolásra alapozó, szerethető alternatívát, a pozitív példákat kell előtérbe állítani.

Fontos témák

Bár a független értelmiségi lét nem kötődik egyetlen szakterülethez vagy kérdéscsoportokhoz, vannak olyan témák, amelyekben a keresztény értelmiségre manapság különösen fontos szerep hárul. Ilyen a *család és a házasság* elképesztő összeváltás alatt álló intézményeinek a védelme. Egyszerre kell feltárni a romlás mögötti tényezőket, rámutatni az ezernyi irányból sulykolt „új minták” tartahatalatlanságára és reális, élhető, pozitív alternatívát mutatni.

Egyes *bioetikai kérdések*, az eutanáziától a gyógyászati célú klónozáson át az embriókon végzett kísérletekig, szintén a legaggasztóbb jelenségek közé tartoznak. Vajon van-e ereje a keresztény értelmiségnek elmondani, hogy az emberi méltósággal való legsúlyosabb visszaélések zajlanak e téren, hogy „modern rabszolgaság” van kibontakozóban, az emberi személy áruvá tétele folyik a háttérben, a tudomány álcája alatt?¹⁰ A kérdés rendkívüli súlya itt a szenvedélyes hangvételt is indokolhatja. Szintén globális probléma, s egyre nagyobb számú egyházi megnyilatkozás szól róla, a *környezetvédelem* kérdésköre. Nagy a kísértés, hogy erről olyan témaként folyjék a diskurzus, mint amely kívül áll az eszmecsere résztvevőinek hatókörén. A szemléletváltásnak azonban kicsiben kell elkezdődnie, s válnia aztán egyre szélesebb körű cselekvéssé.

Európa identitáskeresése hasonlóképp széles terepet kínál a keresztény értelmiségiek számára. A végletekig „eurokonform” álláspont-

¹⁰Zlinszky János:
*Bevezető Jobbágyi
Gábor: Az élet joga*
(Szent István Társulat,
Budapest, 2004)
című könyvéhez.

Közmegegyezés,
értékrendi konszenzus

¹¹Horányi Özséb:
A (keresztény) értelmi-
ségéről. Néhány újabb
megjegyzés, i. m.

Aktív kapcsolat
a keresztény
értelmiségiek és az
egyházszervezet között

tot hirdető, vagy éppen ellenkezőleg, a brüsszeli intézmények ellen szabadságharcot vívók közhelyes megnyilvánulásai helyett itt az integrációs gondolat alapjait feltáró, Európa kulturális talapzatára rámutató, annak összetevőit, ha kell, új formában elmondó diskurzusra van szükség. A keresztény társadalmi tanításhoz való kézenfekvő kapcsolódási pontot a szubszidiaritás elve jelenti, amely hazánkban alig fordul elő a közbeszédben. Tisztázandó, hogy az integrációtól mit várhatunk, s mivel járulhatunk hozzá sikeréhez.

Ami a sajátosan magyar helyzetet illeti, súlyos kérdésekben, egyúttal a keresztény értelmiségi fellépés számára lehetőségekben itt sincs hiány. A megbomlott közmegegyezés útjának kimunkálása, egyfajta minimális értékrendi konszenzus alapjainak kidolgozása, egyáltalán, közösségi létünk s érdekazonosságaink tudatosítása eminens érdek. A társadalmat politikai oldalak mentén szétszakító kommunikáció helyett a közös értékek és a különböző szociális csoportok, szubkultúrák közötti kapcsolódási pontok felmutatása, a társadalmi integráció elősegítése, a leszakadó rétegek és különösen a cigányság felemelése¹¹ mind olyan kihívások, amelyekben a keresztény értelmiségnek különleges hivatása van, a társadalmi szolidaritás követelményének szem előtt tartásával. Újra kell gondolni a *demokrácia és a társadalmi részvétel* jelentését, szerepét, lehetőségeit a mai Magyarországon. Több konkrét szakterület pedig, a jövőt nagymértékben meghatározó jellege folytán, különös figyelmet igényel: ilyen például az *oktatás* és a *szociális ellátórendszer*. Itt a problémákkal és a reális lehetőségekkel komolyan számot vető elemzés, értékeltví célmeghatározás és programalkotás szükséges. Különösen ez utóbbi két terület immár túlmutat a független értelmiségi szerepkörön és teret nyit a szakértelmiségiek előtt, de gyorsan nyilvánvalóvá válhat, hogy a helyzet felmérése, a bajok azonosítása, a lehetséges válaszok megkeresése és a cselekvés irányaira való javaslattevés — a szakértelmen túl — ugyanazokat az attitűdöket igényli, mint amelyeket a független értelmiségi típusa kapcsán fentebb láthattunk: az autonóm igazságkeresést, a kritikus hozzáállást, a jobbító szándékot és a következtetések lehetőleg széles körű megosztását.

Mindezek a problématerületek, akár globálisak, akár sajátosan hazaiak, az egyház reflexióiban is megjelennek, s kellően absztrakt szinten tanítása is van róluk. Az e tanításokkal való megismerkedés minden, önmagát kereszténynek tartó értelmiségi felelőssége. A pusztán befogadáson túl legalább két szempontból közvetlenebb, aktívabb kapcsolat is kívánatos a keresztény értelmiségiek és a szervezett egyház között. Ilyen az egyes problématerületekkel kapcsolatos újabb *egyházi megnyilatkozások kidolgozásában való részvétel*, valamint a tanításban megfogalmazott általános követelmények gyakorlati továbbgondolása és a *megvalósításban való közreműködés*, kinek-kinek saját lehetőségei szerint.

A reneszánsz szükségességéről

BUJDOSÓ ÁDÁM

1983-ban született Kecskeméten. Egyetemi tanulmányait a PPKE BTK történelem–latin szakán végezte.

A keresztény értelmiségiek társadalmi szerepét kimerítően tárgyalni lehetetlen feladatnak látszik számomra, nemcsak a felkészületlenségem, hanem a téma természete miatt is. Egyrészt ugyanis senki sem képes egymaga minden felmerülő kérdésre megnyugtató választ adni, másrészt a világ és a társadalom gyorsan változik, így ez a szerep folyamatos újragondolást igényel. Éppen ezért ebben az esszében a keresztény értelmiségiek társadalmi szerepét mindössze egy, de — véleményem szerint — alapvető kihívás szempontjából vizsgálom, és igyekszem megoldási javaslattal is szolgálni.

Ezenkívül a társadalmi szerepvállalás vizsgálatára praktikus (tehát cselekvésben megnyilvánuló) „problémaként” tudok tekinteni, ezért — Arisztotelésznek igazat adva — úgy látom, hogy az ilyen kérdésekben kapott következtetéseinket „úgy kell ellenőriznünk, hogy a tényekkel és az étellel vetjük össze őket; s ha aztán a tényekkel is megegyeznek, akkor el is kell őket ismernünk, de ha velük ellentétben állnak, akkor üres szavaknak kell őket minősítenünk”.¹ Ennek megfelelően arra törekszem, hogy az értelmiség szerepe feletti sokszor talán túlságosan elvont, és így eredménytelen elmélkedés helyett csak annyiban hívjam segítségül az elméletet, amennyiben azt a gyakorlat alátámasztja. Sőt, ez az egyik legfőbb kérdés számomra: mi az az elmélet, amit a gyakorlat is igazol, tehát működik.

¹Arisztotelész:
Nikomakhoszi Etika 1179a.
(Szabó Miklós fordítása.)

1) Az elrejtőző Isten

A keresztény értelmiségiek szerepvállalásának és szolgálatának útjában gyakran az egyik legnagyobb akadályt Isten elrejtőzése és az általunk erre adott válasz képezi. Sokszor és sok helyen tapasztaljuk, hogy amikor az igazságot magunknál tudva, minden tudásunkat latba vetve próbálunk hatást gyakorolni a környezetünkre, kudarcot szenvedünk. Keresztény körökben ki merné vagy akarná megkérdőjelezni, hogy a *keresztény Magyarország* vagy a *keresztény Európa megteremtése* vagy *újboldi felépítése* nemes jelszavak? A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy az efféle próbálkozások rendre kudarcba fulladnak: a várva várt fellendülés helyett a további térvessztéssel kell szembesülnünk. Sőt, a sok helyen tapasztalható hanyatlással szembesülve egyesek odáig jutnak, hogy — XXIII. János pápa szavaival élve — „az emberi társadalom jelenlegi körülményeiben csak pusztulást és csapásokat képesek látni; azt ismételtetik, hogy a mi korunk, ha összevetjük az elmúlt századokkal, egészen megromlott”.² Az ilyenfajta kudarc aligha nevezhető sikeres szerepvállalásnak — még kevésbé az

²XXIII. János:
Allocutio Ioannis papae
XXIII in sollemni
Sacrosancti Concilii
inauguratione.
1962. 10. 11. 4: „(...)”
in praesentibus humanae
societatis condicionibus,
nonnisi ruinas
calamitatesque cernere
valent; dicitant nostra
tempora, si cum elapsis
saeculis comparentur,
porsus in peius
abiisse (...)”

³drive.google.com/a/
palferi.hu/uc?export=
download&id=0B0lj36xU9
7lYclh0V1hqXy11SXc.
06:27-től.

⁴Pál Ferenc: uo.

⁵Vö. Balás Béla:
Szigorúan nyilvános!
Kairosz, Budapest,
2013, 41.

⁶Vö. Ferenc pápa:
Evangelii gaudium.
(Ford. Diós István.)
Szent István Társulat,
Budapest, 2014, 76.

⁷Rémi Brague: *Európa,
a római modell.*
(Ford. Somorjai Gabi.)
Pázmány Péter Katolikus
Egyetem, [Budapest],
1994.

azt követő kiábrándultság. De mi a sikertelenség oka? Miért nem támogatja meg Isten az effajta nemes erőfeszítéseket?

Pál Ferenc a Jn 6,15 („Mikor Jézus észrevette, hogy érte akarnak jönni, és el akarják vinni, hogy erőszakkal királlyá tegyék, ismét visszavonult a hegyre, egészen egyedül.”) kapcsán mondja, hogy „van bennünk sokszor egy rejtett, magunk számára sem tudatos agresszió, erőszak, amivel Isten fölött megpróbálunk hatást gyakorolni. (...) Isten pedig mit tesz? Magányosan elvonul, egyedül egy helyre. (...) az lesz a tapasztalatunk, hogy elhagyott minket, hogy nem törődik velünk.”³ Azt állítom, hogy a *keresztény Magyarország, a keresztény Európa* és a hasonló jól hangzó célok megteremtéséért vagy eléréséért vívott görcsös küzdelem egy helytelenül idealizált istenképből fakad, aminek Isten ellenáll.⁴ Ha annyira hűségesek akarunk lenni az általunk elképzelt lényeghez,⁵ hogy képtelenek vagyunk az embereket, a körülményeket észre- vagy számításba venni, akkor Isten elrejtőzik.

A jelenség a keresztény egyházakban korántsem teljesen általános, mégis igen gyakori. Az ezzel a helyzettel való őszinte szembenézés szükségességét neveztem fentebb alapvető kihívásnak. Tudom és elismerem, hogy a keresztény egyházak szolgálata rendkívüli a mai világban,⁶ mégis szükséges ez az őszinte szembenézés, ami — feltételezésem szerint — a pályázat meghirdetőinek a szándékával is egyezik. A kérdés számomra az, hogy mit tehet egy keresztény értelmiségi, hogyan tudja szolgálni az egyházat úgy, hogy ezt a kudarcot ne kelljen elszenvetnünk. Ahhoz, hogy a kérdésre adott válaszomat érthetővé tegyem, Rémi Brague *Európa, a római modell*⁷ című könyvére és az ott kifejtett rómaiság- és reneszánszfogalomra kell hivatkoznom.

2) A rómaiság, a reneszánsz és Európa

Brague művében kifejezetten az európai kultúra formáját, nem pedig annak tartalmát vizsgálja: azt a belső dinamizmust, ami évszázadokon keresztül lehetővé tette a tartalom továbbhagyományozását.⁸ Úgy látja, Európa önazonossága egy elsajátított önazonosság, ahogyan az ókori rómaiaké is az volt. A rómaiak ugyanis tisztában voltak kulturális másodlagosságukkal, azzal, hogy későn jöttek, hogy a görög nyelv, tudomány és művészet sokkal gazdagabb és magasabb rendű, mint az övék. Miközben próbáltak felnőni a görögökhöz, valójában olyasvalamire törekedtek, ami kívül állt rajtuk, meghaladta őket, ami nem volt az övék. Brague szerint Európa babár népei átvették ezt a római attitűdöt, a *rómaiságot*: történetük folyamán újra és újra megpróbálták megragadni az antik (görög és római) kultúrát, megpróbálták felnőni hozzá, még ha tudatában voltak is annak, hogy későn jöttek, hogy kulturálisan csak másodlagosak — mint korábban a rómaiak a görögökhöz képest. Európában az antik kultúrának ezek az ismételt elsajátítási kísérletei a *reneszánszok*: a karoling reneszánsz, a 12. század reneszánsza, az itáliai reneszánszok és így tovább.⁹

⁸Uo. 172.

⁹Uo., különösen: 98–100.

Brague úgy véli, hogy az európaiak nem azért tanulmányozták a klasszikus szerzőket, mert Európa forrásaiként tekintettek rájuk és rajtuk keresztül jobban meg akarták érteni saját magukat, hanem — éppen ellenkezőleg — azért, mert igaznak, szépnek, érdekesnek találták őket. Már-már kulturális törvényként állapítja meg Brague, hogy „egy forrás elsajátítása csak akkor termékeny, ha érdek nélkül történik”.¹⁰ Ugyanez a törvény érvényesül a hit területén is, és ugyanez a mentalitás jellemzi a kereszténység legnagyobbjait is. „A hit csak akkor fejt ki hatását, ha hit marad, nem pedig számítás.”¹¹ A keresztény Európát olyan személyek építették fel, akiknek első-sorban nem egy keresztény civilizáció megteremtése volt a szándékuk, hanem hogy „a végsőkig vigyék Krisztusba vetett hitüket”. Brague példaként Nagy Szent Gergely pápára hivatkozik, aki azt hitte, hogy közel van a világvége, de reformjával lefektette a keresztény Európa alapjait.¹²

¹⁰Uo. 120.

¹¹Uo.

¹²Uo. 120–121.

Talán nem meglepő, ha ezek után a szerző a mai Európát a következőképpen jellemzi: „A filológia álma az volt, hogy újra görögökké válhatunk. Ez az álom megvalósult, de ironikus módon. Át akartunk ugrani a rómaiak fölé, hogy magunk váljunk a kultúra modelljévé. Eközben felszámoltuk a görögök és barbárok közötti távolságot, amely maga volt a rómaiság (...) Így barbárokká váltunk (...) Ha a mai imperializmus már csak annyit jelent, hogy másokra tukmáljuk saját életmódunkat, (...) akkor többé nincs legitimitása.”¹³ „(...) az Európát fenyegető veszély abban áll, hogy megszűnik feldolgozni azt, amivel szemben idegennek és alsóbbrendűnek tudja magát, hogy csak önmagát hirdeti, önmagát tekint[i] példának a maga egyediségében.”¹⁴

¹³Uo. 161–162.

¹⁴Uo. 164.

Brague megállapításait igen figyelemreméltónak tartom, és ezért megfogalmazódik bennem a kérdés, hogy vajon mi, mai keresztény (értelmiségi)ek rómaiak vagyunk-e az iménti értelemben. A mi kultúránknak mi a modellje: valami, amihez képest csak másodrendűek vagyunk vagy saját magunk? És mi a modellje a hitünknek: Jézus Krisztus vagy az eddigi vívmányaink, tehát bizonyos értelemben megint csak saját magunk? Minthogy a nehézségeinkkel való szembenézés és a jó értelemben vett sikerességünk kihívására keresem a megfelelő választ, álljon itt egy negatívnak aligha nevezhető példa a „keresztény” reneszánszra.

¹⁵„Sainteté de l'intelligence”. Idézi és magyarázza David Berger: *Találkozás Aquinói Szent Tamással*. (Ford. Trautwein Éva.) Kairoosz, Budapest, 2008, 32–33. A kifejezés értelmezéséhez lásd még Jean-Pierre Torrell: *Aquinói Szent Tamás élete és műve*. (Ford. Kovács Zsolt.) Osiris, Budapest, 2007, 97.

¹⁶Heinrich Denzinger: *Enchiridion Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Herder,

3) Egy példa a reneszánszra: Aquinói Szent Tamás

Aquinói Szent Tamásra — részben tudom, részben feltételezem — sokan úgy tekintenek, ahogyan sokáig magam is tekintettem: ő egy zseni volt, aki viszonylag rövid életpályája ellenére hatalmas életművet hagyott maga után (akár a műveit, akár a tevékenységét vesszük számba). Ha egy problémával találta magát szemben, már írta vagy diktálta is a megoldást. Kérdés azonban, hogy ez a megállapítás helyénvaló-e, és hogy ebben áll-e Szent Tamás nagysága,

Barcelona – Freiburg im Breisgau – Róma, 1957³¹, 199, n. 428.

¹⁷*Commentarium in De caelo* II 17,2. Lásd még Charles H. Lohr: *The Medieval Interpretation of Aristotle*. In Norman Kretzmann – Anthony Kenny – Jan Pinborg (szerk.): *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy*. Cambridge University Press, Cambridge, 1982 (repr. 1997), 80–98, 93–94.

¹⁸*Summa contra Gentiles* III 94. Aquinóiak az isteni transzcendenciára vonatkozó legérettebb és legteljesebb álláspontja: *Commentarium in Perihermeneias* 14. Lásd még Bernard McGinn: *The Development of the Thought of Thomas Aquinas on the Reconciliation of Divine Providence and Contingent Action*. *Thomist*, 39/4 (1975) 741–752, 752; Bernard Lonergan: *Grace and Freedom. Operative Grace in the Thought of Thomas Aquinas*. University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, Toronto – Buffalo – London, 2000, 109.

¹⁹Lásd Steven P. Marrone: *The Rise of the Universities*. In Robert Pasnau – Christina van Dyke

ezt kell-e értenünk azon, amit Jacques Maritain az *intelligentia szentségének* (szent mivoltának) nevez.¹⁵

Aquinói szellemi képességei vitán felül állnak, de igazi nagyságát és főként érdemét nem ebben látom. Az tapasztalom, hogy ő is, mint minden nagy gondolkodó, problémákkal küszködött. Gondolok például a világ örökkévalóságának a kérdésére: nem azt vizsgálta, hogy a világ örökkévaló-e — 1215-ben a IV. Lateráni zsinat ugyanis állást foglalt ebben a kérdésben¹⁶ —, hanem hogy lehetett volna-e a világ örök, ha Isten olyannak akarta volna teremteni. Nehéz nem észrevenni, hogy mennyire védelmezte ebben is Arisztotelész rendszerét (akinek a tanításából a világ örökkévalósága következett), mint ahogyan tette azt az asztronómiában is.¹⁷ Aquinói egész életében küzdött a kérdéssel, de mivel számára az arisztotelészi rendszer szilárd metafizikai alapelveken nyugodott, mindvégig ragaszkodott ahhoz. Hasonló a helyzet Isten előre tudásának és az ember szabad akaratának az összeegyeztethetősége kérdésében. Szent Tamás, miközben megmaradt az egyház tanításán belül, átvette Arisztotelész Első Mozdulatlan Mozzató- és Avicenna *wāğib al-wuğūd*-fogalmát: Istent Első Oknak tekintette az okok láncolatában és olyannak, akinek léte szükségszerű. Ennek megfelelően felépített egy olyan rendszert, ami — legalábbis első ránézésre — nem sok helyet hagy az ember szabad akaratának. Aquinói ezzel a kérdéssel is végig, egész munkássága során küzdött, hogy aztán élete végére kialakítson egy érett, de maradéktalanul nem meggyőző álláspontot.¹⁸ De miért tett így?

A 13. századi körülmények között a teológiának, ha meg akarta tartani helyét az egyetemi tudományosságon belül, szembe kellett néznie egy új, az arisztotelészi tudományeszménnyel, még ha azt számos ponton összeegyeztethetetlennek látta is saját feladatával és múltjával.¹⁹ Aquinói életművét a brague-i értelemben reneszánsznak tekintem: egész tevékenységével olyasmi elsajátítására és továbbadására törekedett, ami nem ő volt, tudniillik az Evangélium, vagy még inkább személyesen Jézus Krisztus „elsajátítására” és „továbbadására”. Tanítása vitathatatlanul benne gyökerezett a hagyományban. (Gondoljunk például Szent Ágoston vagy a görög egyházatyák szüntelen idézésére!) Emellett azonban a saját korának embere volt. Számos esetben tetten érhetjük, ahogy — igaz, a múltat és a múlt eredményeit, tudását használva — a saját korának kihívásaira keresi a választ. Az őt érő hatásokat, a kor kihívását képes volt valamilyen módon integrálni gondolati rendszerébe. Ezt az alkalmazkodó képességet, az „értelem szentségét” — tudniillik hogy nem bújta ki az intellektuális szeretet által rárótt kötelezettségek alól — támasztja alá az is, hogy 90 művéből 26-ot felkérésre írt meg.²⁰ Jóllehet problémákkal találta magát szemben, nem tért ki előlük, hanem megküzdött velük: keresett és talált is rájuk jó vagy kevésbé jó válaszokat. Ő nem ugrott át a rómaiak felett és nem önmagát hirdette, nem magát vagy a hagyományt tette meg a „kultúra

(szerk.): *The Cambridge History of Medieval Philosophy I*. Cambridge University Press, Cambridge, 2010, 50–62, 61–62; Ulrich G. Leinsle: *A skolasztikus teológia története*. (Ford. Görföl Tibor.) Osiris, Budapest, 2007, 124–138.

²⁰Jean-Pierre Torrell: i. m.

²¹Bernardus de Clara-Valle: *Epistolae* 87,7: „Qui se sibi magistrum constituit, stulto se discipulum subdit.”

²²Augustinus: *Confessiones* X 27,38: „pulchritudo tam antiqua et tam nova”.

²³Természetesen tisztában vagyok a helyzet komolyságával, és tudom, hogy a kommunizmus alatt sokan az életükkel fizettek a hitükért, vagy éppen üldözöttségben szenvedtek. Bizom abban, hogy az olvasó nem érti félre a szavaim.

²⁴Itt Bibó István egy 1948-as tanulmányának néhány gondolatát használtam fel, de ezzel az általa elemzett kérdésben nem kívántam állást foglalni. Bibó István: *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem*. <http://www.mek.oszk.hu/02000/02043/html/350.html#357>: „Ez alatt a csaknem száz esztendő alatt [ti. 1849–1948] a

modelljévé”. Valóban kivételes értelmi képességein túl ebben látom Aquinói igazi nagyságát: bátor ember volt, aki az értékeket igyekezett megőrizni, de nem hátrált meg a kihívások láttán. Egy egészen nagy változástól sem rettent vissza, és hivatása betöltése érdekében végigvitte, aminek a helyességéről meg volt győződve. Ennek a mentalitásnak és tevékenységnek köszönhető, hogy új értékeket hozott létre.

4) *A reneszánsz feltételeinek megteremtése*

Az eddig mondottak már körvonalazzák azt, amit a keresztény értelmiségiek sikeres szolgálatáról és társadalmi szerepvállalásáról szeretnék mondani. Az értelmiségnek nagy felelőssége van abban, hogy a fent megfogalmazott kihívásra — Isten gyakran tapasztalható elrejtőzésére — hogyan válaszolunk. Úgy látom, a helyes válasz a *reneszánsz*: nem annyira magának a reneszánsznak, hanem sokkal inkább a reneszánsz feltételeinek a megteremtése. Láttuk, hogy a brague-i értelemben a reneszánsz egyáltalán nem önmagunk hirdetése, nem önmagunkhoz való visszatérés, nem bizonyos szokások, vívmányok kőbe vésése és azok ráerőltetése másokra: ez igen hasonlít ahhoz, mintha magunkat tennénk mesterré.²¹ A reneszánsz sokkal inkább nyitottságot feltételez, annak alázatos közvetítését, amik nem mi vagyunk, hanem aminek vagy Akinek csak a hírnökei, és Aki „annyira régi, de mégis annyira új szépség”.²² Nekünk, keresztény értelmiségieknek a felelősségét ebben látom, hogy minél inkább elhárítsuk az akadályokat ennek a reneszánsznak az útjából. A továbbiakban ennek néhány feltételét említem.

a) A gyász feldolgozása és a valódi problémák felé fordulás

Kérdés számomra, hogy a veszteségeink és az eredménytelenségünk felett érzett gyász feldolgozásának melyik szakaszában tartunk. Ha azt állítjuk, hogy velünk semmi probléma sincs, a körülöttünk lévő világnak kellene megváltoznia és igazodnia hozzánk, elfogadnia az értékrendünket, akkor ez még csak a tagadás szakasza. Ha úgy gondoljuk, hogy minden problémánk forrása a kommunizmus egyházellenessége²³ vagy éppen a liberalizmus romboló hatása, akkor ez reménykeltő, hiszen már nem tagadjuk, hogy a probléma létezik, és ezzel újabb szakaszba léptünk: másokat teszünk felelőssé, bár ez még mindig csak a második. Azt gondolom, hogy minden nehézségünk ellenére semmivel sem rosszabb a helyzetünk, mint a megelőző korok egyházáé volt, sőt, nagyon jó helyzetben vagyunk, számos olyan eszköz áll a rendelkezésünkre, ami korábban még soha. A valódi kérdés az, hogy elvégezzük-e a gyászmunkát, fel tudjuk-e dolgozni a minket ért veszteségeket, és túl tudunk-e lépni rajtuk. Másként megközelítve a dolgot: merjük-e a problémákat a maguk nevére nevezni, és azokra keressük-e a megoldást, vagy pedig problémákkal való foglalkozásra pazaroljuk az erőinket.²⁴ A gyász

magyar nemzet olyan politikai és társadalmi konstrukciókban élt, amelyekben a dolgokat a maguk nevével nevezték meg, nemcsak hogy nem lehetett, hanem nem is volt szabad, ahol a tényeket nem az okok és okozatok egyszerű láncolatában, hanem azon kívül álló feltevések és várakozások jegyében kellett értelmezni és magyarázni, ahol albjajokra kellett pazarolni jó erőket s ráolvasással gyógyítani valóságos bajokat, ahol a valóságos tennivalók körén kívül s azokra való tekintet nélkül lehetett és kellett cselekedni, s ahol hiányzott a cselekedetek helyességének az objektív mértéke, és helyette a félelmek és sérelmek egy bizonyos rendszere szerepelt erkölcsi értékmérőként.”

²⁵*Summa theologiae* IIa-IIae, q.29, a.1.

²⁶*De civitate Dei* XIX 13,1: „pax hominum ordinata concordia”.

²⁷Uo.: „Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio”.

²⁸„Tranquillitas ordinis”. Lásd a 25. és a 26. jegyzetet.

²⁹*Evangelii gaudium*, i. m. 218–219.

feldolgozása és a valódi problémák felé fordulás hiányában nem tudunk elérkezni az eredményes cselekvéshez.

b) A béke értelmezése

Aquinói Szent Tamás felteszi a kérdést,²⁵ hogy vajon a béke azonos-e az egyetértéssel, és nemmel válaszol rá, hiszen így a rosszban való egyetértést is nevezhetnénk békének. Szent Ágoston ugyanis azt állítja, hogy „az emberek közötti béke egy renden alapuló egyetértés”,²⁶ renden pedig azt érti, hogy a dolgok úgy kerülnek elrendezésre, hogy mindegyik az őt megillető helyet kapja meg.²⁷ Aquinói szerint, ha valaki nem önként ért egyet a másikkal, hanem valamilyen fenyegetettségtől kényszerítve, akkor az ilyenfajta egyetértés valójában nem béke, a béke ugyanis a „rendben való megnyugvás”.²⁸ A béke tehát nem azt jelenti, hogy a harmónia sosem borul fel, hogy nem alakulhat ki konfliktus. Ha vállaljuk a véleményünket, az könnyen konfliktushoz vezethet, ami pedig gyakran elkerülhetetlen a szükséges változashoz. Hamisnak tartom ezért azt az általánosító érvelést, miszerint felrúgja a békét, aki változást sürget. Ferenc pápa szerint: „Az emberi személy méltósága és a közjó fölötté áll egyesek nyugalmanak (...) Amikor ezek az értékek sérülnek, szükség van a prófétai hangra. (...) Lényegében annak a békének, amely nem mindenki teljes értékű fejlődését segíti, nincs jövője, és mindig új konfliktusok és az erőszak különböző formáinak a magva lesz.”²⁹

c) Az irgalmasság

Gyakran a vélt igazunkat az irgalmasság elé helyezzük, ami nem kis gátja a fejlődésnek, pedig ezt még Isten sem „engedi meg” magának: „az isteni igazságosság műve mindig előfeltételezi az irgalmasság művét, és azon alapszik”.³⁰ Az irgalmasság hiánya nem túl jó stratégia, mert így mindenkit elveszítünk, a legkiválóbbjaink is követnek el ugyanis hibákat. „Ha mi nem vagyunk képesek a legnagyobb embereknek megadni a lehetőséget a kisiklásra, akkor soha nem lesznek legnagyobb embereink.”³¹ A tévedések és hibák kezelésének talán nem az illetőről való lemondás és a tőle való elzárkózás a legjobb útja.

d) A szakmai igényesség

IV. Orbán pápa 1261-ben a római állapotok miatt áthelyezte a pápai udvart Orvietóba. Itt találjuk az 1260-as évek elején Campano de Novara matematikust, Moerbeke Vilmost, Arisztotelész egyik legnagyobb fordítóját, de Nagy Szent Albertet és tanítványát, Aquinói Szent Tamást is.³² A tudományokat kedvelő és támogató pápa udvara vonzotta a kiválóságokat.

A piarista rend alapítója, Kalazanci Szent József nagy hangsúlyt helyezett a szerzetesei képzésére. A firenzeiek az inkvizíció által vizsgálat alá vett Galileo Galilei óráira jártak, a genovaiak, a nápo-

³⁰Thomas Aquinas: *Summa theologiae* I q.21, a.4, co: „Opus (...) divinae iustitiae semper praesupponit opus misericordiae, et in eo fundatur”.

³¹Somody Imre, in Egerszegi: <https://www.youtube.com/watch?v=9uDcWe9cqAY&t=81m26s>.

³²David Berger: i. m. 48.

³³Severino Giner Guerri: *Kalazanci Szent József, a piarista rend alapítója*. (Ford. Tözsér Endre, Ruppert József, Domokos György.) Agapé, Szeged, 2000, 181–182.

³⁴Vö. Plutarkhosz: *Regum et imperatorum apophthegmata* 75,1: „[Fabius Maximus] gyakran mondta barátainak, hogy hitványabbnak tartja azt, aki fél a gúnyolódástól és a szidalmazástól, mint aki megfutamodik az ellenségtől.”

³⁵Pál Ferenc: drive.google.com/a/palferi.hu/uc?export=download&id=0B0lj36xU97YbFYxOWJCYUFpLUU. 58:33.

³⁶Vecsei Miklós, in *Katolikus Krónika*, 2014.09.14: <http://nava.hu/id/1955016> / 17:20.

³⁷*Evangelii gaudium*, i. m. 71.

lyiak és a rómaiak Galilei tanítványai, Antonio Santini, Camillo Gloriosi és Benedetto Castelli óráira. A rendalapító elküldött néhány szerzetest Milánóba Gaspare Scioppióhoz, hogy elsajátítsák tőle a latin nyelv tanításának új módszertanát. A kalligráfiát Ventura Sarafellinivel taníttatta. Növendékeit az egyik nyáron Frascatiba küldte, ahol az inkvizíció börtönében éveket eltöltő Tommaso Campanellánál filozófiát hallgattak. Kalazanci Szent József ezen lépései vakmerőnek látszanak, de világosan mutatják, hogy azt akarta, szerzetesei a legjobbaktól tanuljanak. Sőt, a piarista könyvtárakból fennmaradt néhány leltár tanúsítja, hogy mekkora érdeklődéssel kísérték a kortárs kultúrát, miközben nagyon szűkös anyagi körülmények között éltek.³³

Orvieto és a piaristák kiváló példái annak, hogyan teremtette meg a reneszánsz feltételeit IV. Orbán pápa és Kalazanci Szent József. Szakmai igényességük és ennek megfelelő lépéseik körükön vonzották a kiváló tudósokat, ami komoly szellemi fellendülést eredményezett.

e) A kritikák elviselése

Aki cselekszik, annak mindig akadnak önjelölt bírálói. Ha arra várunk, hogy a körülmények minden tekintetben kedvezők legyenek és a kritikus hangok teljesen elhallgassanak, akkor sosem fogunk cselekedni.³⁴ Sőt, úgy látom, sokszor a nem akarásunkat igyekszünk leplezni azzal, hogy a körülmények alkalmatlanságára hivatkozunk. „Akkor kell valamit elkezdni, amikor a többség azt mondja, hogy még nyugodtan várhatunk kicsit.”³⁵ Nem kell megvárunk azt sem, hogy mi magunk tökéletesek legyünk: elindulhatunk előbb is, és javulni fogunk. Ha eredményt akarunk elérni, kénytelenek vagyunk kockáztatni.³⁶ Ezzel nem azt szeretném mondani, hogy teljesen alkalmatlanul is érdemes cselekednünk, hanem azt, hogy a változás érdekében muszáj kockáztatnunk és felkészülnünk a bizonyosan megérkező kritikákra: ez a cselekvés ára.

5) A reneszánsz szükségességéről

Most térjünk vissza a kiinduló kérdésünkhöz, amivel arra keressük a választ, milyen társadalmi szerepvállalással tudja szolgálni egy keresztény értelmiségi az egyházat!

Legfontosabb feladatunknak olyan környezet megteremtését tartom, ahol elhárulnak a reneszánsz útjában álló akadályok. Nem arra van szükség, hogy kívülről megadjuk Isten jelenlétét az embereknek, még kevésbé arra, hogy megmondjuk nekik, milyen szokásokat kell magukra venniük ahhoz, hogy mi elmondhassuk, hogy újra keresztény világban élünk. „Isten ott él a polgárok között (...) Ezt a jelenlétet nem mesterségesen kell létrehozni, hanem fel kell fedezni és fel kell tárni azt. Isten nem rejtőzik el azok elől, akik őszinte szívvel keresik őt — akkor sem, ha ezt tapogatózva, tétován és határozatlanul teszik.”³⁷

³⁸Uo.: „At Nobis plane dissentiendum esse videtur ab his rerum adversarum vaticinatoribus, qui deteriora semper praenuntiant, quasi rerum exitium instet. In praesenti humanorum eventuum cursu, quo hominum societas novum rerum ordinem ingredi videtur, potius arcana Divinae Providentiae consilia agnoscenda sunt, quae per tempora succedentia, hominum opera, ac plerumque praeter eorum expectationem, suum exitum consequuntur, atque omnia, adversos etiam humanos casus, in Ecclesiae bonum sapienter disponunt.”

³⁹*Message du Pape François aux guides et scouts d'Europe rassemblés à Saint-Evrault-Notre-Dame-du-Bois à l'occasion de leur rencontre décennale du 1er au 10 août 2014:*
„Vous êtes de vrais acteurs de ce monde, et pas seulement des spectateurs!”

⁴⁰*Evangelii gaudium,*
i. m. 108.

⁴¹Babits Mihály:
Emlékezés.
Idézi Orbán Viktor:
Tisztelet a Mestereknek.
Mester és Tanítvány,
3/11–12 (2006) 149.

Nem szabad engednünk, hogy elkedvetlenítsenek, visszafogjanak a minket körülvevő pesszimisták, akik rendkívül találékonyak abban, hogy mindig minden helyzetben megindokolják, hogy éppen miért nem érdemes cselekednünk. Sőt, ellenkezőleg: Isten látszólagos háttérbe húzódását tekinthetjük Részéről a bizalom jelének is, mintha csak azt mondaná: „Minden képességet megadtam ahhoz, hogy munkához lássatok. Cselekedjete! Bízom bennetek!” Ismét XXIII. Jánost idézem: „Úgy látjuk jónak, hogy világosan szembehelyezkedjünk a kedvezőtlen események jóslóival, akik mindig a rosszabbat hirdetik, mintha bekövetkezne a világvége. Az emberi történelem jelen folyamataiban (...) sokkal inkább az Isteni Gondviselés rejtett terveit kell felismernünk, amik időről időre az emberek tettein keresztül és többnyire az ő várakozásaiakon felül valósulnak meg, és mindent, a kedvezőtlen emberi eseményeket is bölcsen elrendezik az egyház javára.”³⁸ Ferenc pápa szavaival: „Válódó cselekvői vagytok ennek a világnak, nem csak szemlélői!”³⁹

A fiatalok megtartásának vagy megszólításának nehézségeire is tekinthetünk áldásként. A velük folytatott párbeszéd megtanít bennünket arra, hogy a hitünk megélésének új fórumait kell létrehozunk, olyan új formákat, amelyekben ma is megélhető a kereszténység. „A fiatalok arra hívnak, hogy éllesszük újra és növeljük a reményt, hiszen ők az emberiség új irányulásait hordozzák, és oly módon nyitnak meg a jövő felé, hogy ne maradjunk olyan struktúrák és megszokások nosztalgiájához horgonyozva, melyek már nem hordozzák az életet a mai világban.”⁴⁰ Ha ezt nem biztosítjuk, akkor hiába fogalmazunk meg kritikákat velük szemben, valójában ugyanis mi szolgáltatunk ki őket a „világnak”. Szükség van legalább egy közegre, ahol tudunk töltekezni, ahol nem kell állandóan küzdelmet vívni a hitért, ahol nem pusztán elgondolható, hanem közvetlenül meg is tapasztalható, hogy a kereszténység élhető.

Minden ellenkező vélemény ellenére az a tapasztalatom, hogy a fiatalokban, de ugyanígy általában az emberekben ma is megvan a kibontakozás feltételei. Egyszerűbben fogalmazva: minden adottságunk megvan ahhoz, hogy mi is reneszánszban élhessünk. Ehhez viszont szükséges, hogy az értelmiség kilépjen a tétlenség-ből, tegye az első lépéseket a fiatalok felé. Mi lehet nagyobb dicséret és elismerés egy értelmiségi számára, mint hogyha azt mondhatjuk róla, hogy ő fedezte fel, ő segítette kibontakozni egy fiatalban az Isten által neki adott talentumokat? Babits Mihály szavaival élve: „(...) a rügy nem lomb még: nem vet árnyat és nem zöldell messzire — a gondatlan szem nem is veszi észre, s a rügyező fák száraznak és csupasznak nézheti. Mit mondhatnánk a fák barátjának kedvesebbet, mint ha emlékeztetjük a rügyekre, melyekben ő már meglátta a jövőerdőt?”⁴¹

Az egyháznak mindenhol meg kell becsülnie, számon kell tartania és egy asztalhoz kell ültetnie a tenni képes és tenni akaró fiatalokat. Azon kell lennie, hogy olyan környezetet hozzon létre, ahol

jó lenni, ahol érdemes megmaradni, ahol biztosítottak a fejlődés és a cselekvés lehetőségei. Nem biztos, hogy túl sok időt érdemes eltöltenünk azzal, hogy kívülről, a velük való kapcsolattartás nélkül elméleteket gyártsunk arról, hogy mit is tehetnénk értük, hogyan tudnánk jobb belátásra bírni vagy megváltoztatni őket. Sokkal inkább az arra alkalmasakat helyzetbe kellene hoznunk, és ők majd cselekedni fognak.

A közösségeket bátorítani kell arra, hogy legyenek aktívak, reflektáljanak a saját helyzetükre, fogalmazzák meg a nehézségeiket, problémáikat, és tegyenek javaslatokat, hogy szerintük mi szolgálja leginkább a környezetük fejlődését, kibontakozását, és milyen segítségére van szükségük ennek megvalósításához. „Felszólítok mindenkit, hogy legyen bátor és kreatív a saját közössége célkitűzései, struktúrái, stílusa és evangelizáló módszere újragondolásának feladatában.”⁴²

⁴²*Evangelii gaudium*,
i. m. 33.

Befejezés

A reneszánsz mindig kockázattal jár. Embereknek adunk lehetőséget, emberekbe fektetjük a bizalmunkat, ami mindig magában hordozza a csalódás, a kudarc lehetőségét. Nem lenne azonban jó politika az értelmiség részéről, ha irányítani akarná ezt a folyamatot. A reneszánsz nem irányítható, bizalom nélkül nem lehetséges a kibontakozás. Bizonyos mértékben kénytelenek vagyunk kockáztatni. Ferenc pápát idézem: „Rio de Janeiróban a Jézus hívására adott válasznak három fontos állomását vázoltam fel: Menjete, ne féljete, hogy így szolgálhassatok! Ha elfogadjuk az Úr meghívását arra, hogy elinduljunk Felé és megtapasztaljuk az Ő szeretetét, ami örömmel tölti el a szívünket, akkor Ő elvesz majd minden félelmet: az Istentől való félelmet, a másik embertől való félelmet, az élet kihívásaival való szembenézéstől való félelmet.”⁴³

⁴³*Message...*
„À Rio de Janeiro j'ai
indiqué trois étapes
importantes pour
répondre à l'appel de
Jésus: Allez; sans avoir
peur; pour servir. Si nous
acceptons l'invitation du
Seigneur à aller vers lui
et à faire l'expérience
de son amour qui remplit
nos cœurs de joie, alors
il enlèvera toute peur:
peur de Dieu, peur de
l'autre, peur d'affronter
les défis de la vie.”

Egyházunk helyzetét nézve, látva a sok pozitív példát is, amik bátorítanak, és látva a sok nehézséget is, amik pedig cselekvésre ösztönöznek, ezúton is szorgalmazom a keresztény értelmiség bátor szerepvállalását, hogy minden tudását és erejét vesse latba a reneszánsz lehetőségeinek felkutatása érdekében, tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a kibontakozás útjából elháruljanak az akadályok. Tartsa továbbra is, illetve vegye fel a kapcsolatot a fiatalokkal! Szavazzon bizalmat a közülük arra érdemeseknek! Tanítsa és hozza helyzetbe őket! Ők fogják ugyanis meghozni azt a változást, ami szükséges, de aminek elérésére mi nem vagyunk képesek.

HIDAS MÁRK

A humor teológusa

Egy lehetséges közvetítői szerepvállalás

1988-ban született. Teológiát tanult az Evangélikus Hittudományi Egyetemen.

Alapvetésem, hogy az értelmiségi létforma és a hívő keresztény életvitel egy felelősen gondolkodó és cselekvő ember számára egyáltalán nem idegenek egymástól. Sőt, szervesen kapcsolódhatnak munkaközösségben vagy akár egy személyben: vagyis ez a látszólag két különválasztott szerep egymást segítve, támogatva, bátorítva, vigasztalva gyarapodhat. A szövetségben egyúttal lehetőség is adódik arra, hogy nem kell egyedül vállalhatatlan terheket hordozni.

A keresztény értelmiségi a nyilvános szerepet alázattal vállalja — magánélete sem képzelhető el nélküle. Az alázat nem megalázkodást, hanem belátást jelent: tökéletes engedelmeskedést annak az igének, hogy maga Jézus szolgál minket, és nem fordítva. Hitvallást is magában rejt ez a felismerés, mert alapjában tisztázza a szerepeken túl az „erőviszonyokat” és az „erőforrást” is. Az emberek szolgálata pedig a vállalással együtt teljes odaadást kíván. Az odaadás: feltétlen bizalom, gyermeki nyitottság Isten épülő Országára.

Esszém főszereplője egyházi és világi közegben egyaránt otthonosan mozog, mert ismeri az érintkezéshez szükséges természetes nyelvezetet: ezért nem is lenne feltűnő jelenség. Másrészt idegen is, mert küldetéstudattal indul mindenhová: nem ritka tehát, hogy mégis meglepetést okoz. Lelkülete szükségszerűen reformátori, hiszen jelenléte folyamatos, figyelme állandó, természete sóvárgó. Saját szakmai ismereteivel vagy egyéni meglátásaival gazdagíthatja a két fél közötti értékcserét. Egyrészt, mert elismeri az értékeket, a párbeszéd közben nem csak megismerte azokat. Másrészt, mert a közvetítés résztvevőjeként felelősséget kezdett érezni az iránt, hogy mindkettejüknek szükségük van egymásra — ráadásul anélkül, hogy bármelyik fél feladná saját identitását. Az említett igény folyamatos frissítését nevezem reformátorinak — ami olykor önmegtagadást is kíván.

Az identitás vállalása és az önmegtagadás együttes átélése paradox helyzeteket teremthet, aminek értékelése, a helyes döntések előkészítése a teológus számára az egyik központi, talán legizgalmasabb probléma. Hiszi, hogy Isten Országá az egyházon kívül is épül: innét a bátorsága. Tudja, hogy az Igét nem fogadják be maradéktalanul az egyházban sem. Sőt, ő maga is tiltakozik ellene, mert ember: innét szorongása.

A szorongás enyhítéséért kutatom esszémben a humor teológiai lehetőségét. Megpróbálok megrajzolni a humor teológusának portréját.

Reformátori lelkület: vajon mennyire beszélhetünk csak belső, egyéni, személyes igényről? Mindenkor szükségét érzi a reformációnak, amelyet egyébként folyamatként él meg. Ő úgy érzi, annak

csak alkalmas pillanatát ismerheti fel, vagy veheti észre bizonyos, meg-megmutató üdvös mozzanatait. Tehát nem egy lezárt eseményként, még kevésbé egyéni akcióként: hanem lehetőségként, kegyelemként, alkalomként tekint rá, amit csak megragadni, elfogadni, választani lehet — akár a megtérést. A megtérés számára nem egyszeri történés (volt), hanem naponként megújuló küzdelem az aktuális kihívások szerint.

A reformáció számára az egyház szívdobbanása. A teológusnak pedig az értelmiségi szerepvállalás folyton megújuló küzdelem: emberekért és közösségekért.

Ki (lehet) teológus? Esszémben a Jézus-követő értelmiséget egészen általánosan a teológus szóval jelölöm. A teológus pedig Istenről beszélő, rá hallgató, Isten akaratáról gondolkodó embert jelent végzettségtől, iskolázottságtól, műveltségtől függetlenül. Prédikálja az ígét, tanúbizonyságot tesz Jézusról, de elcsendesedésre is képes. A csend nem nyomasztó némaság számára, hanem korlátainak ismerete: akkor ő nem szólni szeretne, hanem figyelni és tanulni. Megbarátkozott a korlátokkal, mert ezek is olyan utakra kényszerítik, ahol még tudja vállalni a felelősséget. A teológus kifejezés nem jelző, még kevésbé méltóság, hanem kereszt: kedves teher hite szerint — a világ szemében bolondság és megbotránkozás. A kereszt kegyelmi ajándék, amit a teológus egyszer elfogadott, és elkezdte követni Jézust. Nemcsak sikereiben követte őt, hanem a veszélyes utakra is elkíséri. Maga a teológus szó tehát nem fokozható, mint egy melléknév: állítmány. Ráadásul Isten állítja rólunk, hogy azok vagyunk — továbbá egymásban ismerhetjük fel a teológust. A tanítványok között nincsenek rangok: valaki vagy követi Jézust, vagy nem. Ő egyszerűen attól az, ami: ahogyan él — hite és tettei által, akár anélkül, hogy ezt sejtene vagy hirdetné magáról — hogy követi Jézust. Véleményem és hitem szerint: teológus bárki lehet ebben az értelemben, jóllehet a szót inkább hivatásszerű, akadémiai jelentésében ismerjük, és témánk miatt elsősorban így alkalmazzuk.

Az értelmiségi általában Az értelmiségit egyből megismerni arról, hogy idegenkedik az őt jelölő kifejezéstől — de belenyugszik, mert más, szerencsésebb szavunk nem terjedt el a feladat összefoglaló és általánosan elfogadott megnevezésére. Az értelmiséginek leginkább arról van tudomása, hogy miről nincs tudomása. Azzal mindenki tisztában van nagyjából, hogy maga mit tud. Az értelmiségi annak mestere, hogy sejtje: honnét pótolhatja hiányosságait. Jól sáfárkodik a forrásokkal: kulturális, művészeti és tudományos hagyományból. Jó befektető szellemi értelemben, tudja, mire érdemes időt és energiát áldozni: hogy tehetsége és érdeklődése szerint milyen területen éri meg minél inkább elmélyülni. Közösségi szinten is jól kamatoztatja a rá bízott kincseket. Ezért felkészült, naprakész. Szégyenérzet nélkül képes belátni egy dolgot illető tudatlanságát: felelősségtudata az efféle ta-

adásban gyökerezik a tudás igenlése mellett. Értelmiségi is lehet bárki általánosságban, aki nyitott és bölcs annyira, hogy készen álljon a tanulásra, ismeretek gyűjtésére minden nap, minden váratlanul adódó, talán jelentéktelennek tűnő alkalmon.

A „keresztény értelmiségi” vagy „értelmiségi keresztény” problémája

Amikor a két szerep sajátosságait próbálom meghatározni, izgalmas problémával szembesülök. Több hasonlóságot találok, mint különbséget. Mindketten az igazság ügyét vállalták hivatásul: azt keresik, annak megnyilatkozásait terjesztik. Méghozzá olyan indítékkal, hogy szerintük az igazságról a többieknek is tudniuk kell: ezért jellemzi őket egy átható „pedagógiai” és „missziós” szemlélet is. Az igazságkeresés jóval túlmutat az egyéni ügy szenvedélyén. Ebből az is következik, hogy van „közönségük”. Nélkülük, befogadók nélkül nem éreznék munkájuk értelmét. Szolgálják a közjót: az „előadó” és a „közönség” kapcsolatától függ azonban, hogy milyen mértékben szolgálja az egyén és a közösség fejlődését vagy éppen rekreációját. Ha éppen a lehető legjobban sikerül a találkozás, az alkotó és befogadó közötti közvetítés: beszélhetünk valamiféle ébredésről is. Így az adott fórumon nem „csak” rekreáció, ismeretterjesztés, népművelés, érték-közvetítés, hanem ébredés is történt. Az ébredés először kellemetlen: ilyen szempontból is rokonítható egymással az értelmiségi és teológus munka. Mindketten elődök komoly hagyományához kötődnek, ugyanakkor jellemezheti őket progresszív szemlélet. A progresszív gondolkodó egyszerre hagyományvállaló és -tisztelő, ugyanakkor újító is. El lehet jutni tehát egészen a reformátori tettekig.

Végül mindketten érezhettek valamiféle elhívást, a leendő munkájuk iránti vonzalmon túl. Éppen ezért úgy vélem, a kettő nemhogy nem zárja ki egymást, hanem ugyanabban a személyben egymás mellett, egymást segítve működhet a két szerep: sőt, akkor a legüdösebb a teológus vagy az értelmiségi létforma, ha a másikból is folyton merít. Ami mégis leginkább megmutatja kettejük rokonságát, hogy elválaszthatatlanul hozzájuk tartozik egy fontos mozzanat: a nyilvánosság. Nem feltétlenül gondolok rendszeres közszereplésre: sokkal inkább közösségi jelenlétre, folyamatosan ápolts és kiterjedt kapcsolatrendszerre.

Teológus vagyok vagy értelmiségi?

Az egészséges, határozott egyéniség- és identitástudat képes jól megalapozni a hatékony, termékeny munkát és a nyitott természetet. A teljes nyitottság először ijesztő is lehet: sok fronton támadhatónak, fenyegetve érezhetjük magunkat. Éppen ezért nélkülözhetetlen valamiféle gyermekség is ehhez a „felnőttes” szerephez, ami fáradhatatlan kíváncsiságot is magában foglal. A nyitottság pusztán tudatos vállalásával szerep- és tudatzavar fenyegethet — legfőbb veszély a naivitás lehetősége. Minél inkább helyes alapvetéssel bizonyosodtunk meg saját feladatunkról, saját értékeinkről, annál inkább képesek leszünk arra, hogy mások értékeit is észrevegyük. A teológus legnagyobb öröme maga az, hogy teológus lehet: ezért képes nyitni, ebből az örömből képes átadni, és képes elfogadni is mástól új ismereteket.

**Munkamódszerek
és források**

A felsorolt szempontok ismertetése után egyre közelebb juthatunk az értelmiségi és teológus feladatkör sajátosságaihoz. A teológus elsősorban Istennel és igéjével való kapcsolatában értelmezi a világ történéseit, méghozzá annak teremtettségében. Az értelmiségi is lehet eleve hívó: ő mégis „függetlenebb”. Nem „akadályozza” a teremtettség zsidó-keresztény hite vagy „képzete”, nem köti „hivatalból” a világ biblikus szemlélete.

Feltétlenül szeretném hangsúlyozni, hogy egyházi oldalról semmiképpen sem építő az értelmiségre általában úgy tekinteni, hogy távol állnak a szakralitástól — olyasmit feltételezni, hogy képviselői pogányok, ateisták, pluralisták, panteisták és hasonlóak. Meglehet, hogy idegenkednek a tételes hitvallástól, vagy éppen egyszerre több vallás tanítását fogadják el, mégis helyesebb, ha inkább minden ember elemi igényét feltételezzük bennük is a szent dolgok iránt, és hogy ők maguk is Isten terve szerint működnek.

A bizalom valódi megléte különösen fontos mozzanata a nyitásnak.

Az ige emberi prédikációjának kudarca, a mi bizonyágtételünk elégtelensége, hiteltelenségünk okozza inkább, ha a párbeszéd zátonyra fut. Elvárható az értelmiségi féltől is, hogy ne csak igényelje, számon kérje, de „gyanítsa” is, hogy egy teológus ugyan alapvetően hittel, tételes hitvallással látja a világot, de ő is egészen nyitott a Biblián és dogmákon kívüli forrásokra. Hogy érdekli a kultúra és tudomány, sőt, egyáltalán nem ritka, hogy egy teológus egy világi szakterület rendszeres „amatőr” művelője legyen. Jellemző a komoly érdeklődés a következő területek iránt: természet- és társadalomtudományok, irodalom, képzőművészet és zene.

A lelkes értelmiséginek és teológusnak sóvárognia kell a másik által képviselt értékeket! Egyáltalán nem sértő, hanem korrekt, ha tisztázzuk és megkönnyítjük egymás dolgát néhány egyszerű alapvetéssel. A teológus igenis egy forrásból merít legtöbbször, azt ismeri alaposabban, számára Jézus életének és halálának írásbeli emléke a legfontosabb. Másfelől könnyen elképzelhető, hogy az értelmiségi egyszerre több forrást ismer: Biblia által ihletett művészeti alkotásokat, filológiai, történelmi és hermeneutikai tanulmányokat, akár apokrif iratokat is, de a Bibliát kevésbé ismeri úgy, mint egy teológus — legalábbis a műhelyi módszerek tekintetében.

**A teológus és az
értelmiségi felelőssége**

A teológus felelősségét leginkább a hitoktatás-misszió-hitébresztés hármasságában lehet megragadni. Az értelmiségi működés alapja pedig megközelíthető úgy, ha hasonló hármasságban próbáljuk meg értelmezni, más, de rokon szavakkal: népművelés-ismeretterjesztés-felvilágosítás. A teológus jellemzően egyházban dolgozik, míg az értelmiségi egy tudományos műhely embere. A két közösség nyelvezetét célszerű először kölcsönösen megismerni. Jóllehet, számos szempont hasznos lehet egy világi értelmiségi számára a teológusok felé való nyitásban, témánk szempontjából mégis a Jézus-követők kifelé fordulásáról lesz szó.

Megtagadtam Jézust? Hány teológus érezhette magát becsapva, amikor aktuális problémákra keresett gyors és megnyugtató megoldást? Hányszor szembesültünk már azzal, hogy a Biblia nem szó szerinti útmutató az életben? Hányszor éreztük gyengének hitünket, amikor nem találtunk konkrét válaszokat a Bibliában, Jézus beszédeiben vagy az egyházi hagyományban? Hiszem, hogy Isten nem akarta annyira megkönnyíteni a dolgunkat, hogy felelős gondolkodás nélkül, pusztán egy könyv fellapozásával, egy ige idézésével, vagy egy hagyományban található kész válasszal próbáljunk meg tanúbizonyságot tenni. Isten a követésben felelősséget is kér tőlünk, de nem maradunk magunkra. Jézusban mindenre választ adott az emberek felé fordulásával: ahogyan a legegyszerűbb emberrel, a gyűlölt hatósági személlyel, hűtlen követőivel és a kortárs értelmiséggel is képes volt kommunikálni.

A humor és a humorista Számos idézetet, fejtegetést, alkotást, véleményt ismerünk a humorról kapcsolatban: hagyományból, televízióból és a hétköznapokban átélt személyes találkozásainkból. Beszéltek róla filozófusok, írtak róla esztétikai minőségként, éltek olyan írók, akik magukra humoristaként tekintettek. Ráadásul humorista szerepben, minőségben rendszeresen láthatunk, hallgathatunk igen népszerű, kedvelt közszereplőket Magyarországon. Tehát maga a humor szó egyáltalán nem idegen az emberek előtt: fogalmát azonban pontosan meg kell határoznunk.

Esszém célja, hogy a humort úgy mutassam be, mint egy lehetséges és vállalható, modern „életprogramot” teológusok számára.

A humor életigenlő igazságkeresés és világértelmezés. Derű a tragikus valóságban: a szomorú bölcsek mosolya. A humoristát józan valóságérzékelés jellemzi, ami a teremtettséget a maga valóságában látja hamisítatlanul, álarc nélkül. A megtévesztő látszat ellenére a történéseket a maguk valóságában képes látni. Nem minősíti a teremtettség állapotát, hanem egészen elfogadja: a tragikummal és komikummal történt találkozások szerint értelmezi a történéseket. A tragédia mulandóságot, értékvesztést, halandóságot jelent, a komikum kicsinyességet, a jelentéktelenséget. A Tragédia: Jézus kereszthalála. A Komikum: a világ nem fogadta be az Igét.

A humorista egyszerű ember, gyermekien nyitott, kíváncsi. Felelőssége észrevehető beszédében is, aggódik a szavai sorsáért. A humor számára több mint magatartás, program, póz: a szorongás és a létfenyegetettség tudatos vállalása, az élet komolyan vétele. A humorista komoly, de nem komor. Felülemelkedik a komikumon, a kicsinyességeken, de egyáltalán nem fölényeskedő. A humor megtörténhet csendben, hallgatásban és beszédben is: egészen átítatja a humoristát. Bármire reagál, amire lehetséges tanulságos választ adni. A humor élő kapcsolat a rejtőzködő Istennel és Jézus követőivel.

A humor teológusa Ha alapvetésünk helyes a humorról, akkor kijelenthető, hogy a humor egyáltalán nem idegen a teológiától, sőt, a Biblia szerzőitől, magától

Jézustól sem az. Mária hálaénekében kicsinek mondja a hatalmast, és igazán nagynak azt, ami hit nélkül jelentéktelennek látszik, és amit a világ törvényei egyáltalán nem igazolnak: Isten tetteiért, az Ige csodálatos működéséért ad hálát. Jézus azt mondja, vegyem ki szememből a gerendát, hátha így én is képes leszek kivenni a szálkát felebarátom szeméből. Jézus kitűnően vitázott: nem egyszerűen szellemes fordulatokat alkalmazott, bár retorikai szempontból is igen értékes források beszédei. Kellemetlen vitapartner lehetett a farizeusoknak: akiknek gondolkodását, nyelvét jól ismerte. Hozzájuk is képes volt szeretettel, de komoly kritikával szólni: mert a szeretet kíméletlenül megnevezi azt is, ami kárhozatos. A Prédikátor vérbeli humorista, amikor az élet hiábavalóságairól, az emberi hiúságról beszél, és a valódi értékekre tereli a figyelmet: ő a komikumot emelte ki. A próféták humorizálnak, amikor természeti képekkel szemléltetik a kimondhatatlant. Jézus is a komikumra céloz, amikor maroknyi tanítványait követésre hívta, hogy tagadják meg magukat, hagyják ott a hit számára kicsinyes dolgokat, és vállalják a tragédiát, a valóság teljes átélését. A kereszt a legteljesebb tragédia, és nem a klasszikus vagy hétköznapi értelemben, hanem: hogy az Igét nem fogadja be a világ — a jót rossznak látja, a rosszat pedig jónak.

A humor teljes ébredés: a történeteket a kereszttel együtt szemléli, és mindent Istennek rejtetten épülő Országában megtörtént dologként értelmez. Amit eddig dicsőségesnek, sikeresnek gondolt, hiúság lesz számára. Amit korábban kudarcnak, hiábavaló erőfeszítésnek ítélt: vállalt feladat, életre szóló küzdelem lesz. A tragédia részben rokonítható eredendő, klasszikus értelmével: nemcsak hogy fokozza az életet Jézus szenvedéstörténete az érték pusztulása láttán, hanem erősíti a megváltás művéből fakadó hitet, új életre hív. A humor vállalása és hirdetése modern, mai, életrevaló reakció lehet teológusoknak, amikor az értelmiséggel és általában a társadalommal való kapcsolatok építésére, értékek közvetítésére készül. A teológus közszereplése során ilyen ébresztő tettekre törekszik.

**A humor teológusának
kapcsolatrendszer,
nyilvános működése**

Tudjuk, aki nyilvánosan szerepel, egészen váratlan dolgok érhetik, számtalan kiszámíthatatlan találkozás vár rá: izgalom és félelem. Mégsem fél, mert egyedül Istenben bíz, és a szeretet vezérli, pajzsa a humor. Ezért nem fél attól, ha például politikai kérdésekben kell nyilatkoznia. Felülemelkedik a kicsinyességeken, és megszólalását emberszeretet vezérli: nem fölényeskedés, sem egyéni vagy csoportérdek. Közszereplése során emberi tragédiákkal is szembesül, amiket képes egészen átélni: együtt szenved másokkal. Mégsem érzelmei vezérlik egészen, mert akkor ítéleteiben kellene kételkedni: természete készíti arra, hogy bárkit felebarátjának, Jézusban testvérének tekintsen. Nem lesz szerepvavara, nem válik árulóvá, ha a követők közössége számára kínos vádakkal, kérdésekkel találkozik és nevében is neveszi a dolgokat. Nyilvános szerepét eredendően alázattal vállalta, és nyitottsága művelődésre, kérdezésre készíti, ha egyelőre nem tud

válaszolni. Nem esik kétségbe, de helyes diagnózisra törekszik, amikor az európai ember lelki zavarait szemléli: mégis határozottan vallja, hogy Isten kinyilatkoztatása európai fülnek az Evangélium által a legérthetőbb. Mégsem zárkózik el más vallási tanításoktól, erkölcsi útmutatásoktól: hitelességüket kutatja. A humor teológusának gondolkodása és hite is „fúziós” jellegű: olyan példaképeket követ, akik hitelesen képesek voltak más-más kultúrákból szerves életművet alkotni, mertek más vallásból is meríteni, és az igazság másféle értelmezését vállalták a mi nyelvünkön üdvösen proklamálni: mert felismerték az egymásra utaltságot, az eredeti testvérséget. A humor teológusa eredendően szoronghat, de nem fél, nem retten a borúlátó vészjóslatoktól: szerelmes az életbe, és elfogadta a teremtettséget. Nem megváltoztatni akarja az embereket és a világot, hanem szeretni: legfőképpen ezzel prédikálja az Evangéliumot. Nem megtéríteni akarja az értelmiségieket, hanem szeretettel, szenvedéllyel, őszinte közeledéssel elkezdni a párbeszédet — nem titok, valódi önző érdekből is, mert ebből a kalandból maga is rengeteget tanulhat majd.

**Helye az egyházban
és a világban —
A reformátori elhívás
és küldetés**

Miért állítom, hogy vállalható a humorista szerep egy világra, társadalomra, a világi értelmiségiekre nyitott teológus számára? A humor teológusának portréja reményeim szerint további szempontokat tehet világosabbá a teológusok tudományos és hitéleti felkészítésén túl.

Reformátorinak nevezem azt a bátor szerepvállalást, ami egyszerre képes tisztelni a múltat, a kialakult nyelvezetet és a hagyományokat egy szinte követhetetlenül gyorsan informálódó kultúrában és társadalomban. Több mint bátornak, már-már merésznek vélem azt a szándékot is, hogy az új kihívásokkal szembesülő Jézus-követő közösség közvetítőjeként ne tudatos elzárkózásra, hanem gyermeki nyitottságra buzdítson. A humorista szerint nem járható út az elfordulás, vagy éppen a „külvilág” teljes megtagadásra alapozott túlélési stratégia a hirdetett igaz útért „cserébe”.

Jézus korát is lehet értelmezni egy értékvesztett, pluralista, romlott, zavaros időszaként, amikor az emberek vagy másféle Messiást vártak, vagy pedig egyszerre több istent imádtak. Az egyház egy-egy „fénykora” is jellemezhető úgy, hogy az egyház embereiben nyomát sem találjuk az evangéliumi lelkületnek. Bármelyik korban, bármiféle kultúrában vállal a teológus közvetítő szerepet, nem a környezet „jóságáról” vagy istennélküliségéről kell ítélkeznie, hanem először megismerni: mi érdekli az embereket, hol keresik az igazságot, ismerik-e egyáltalán Jézust, hol keresik Istent, milyen nyelven lehet őket megszólítani? Rengeteg szociális, retorikai, művelődési kihívással szembesülhet az elhívott tanítvány.

Csakis reformátori bizonyossággal, a közösség iránti szeretettel, az értékek alapos ismeretével lehet nemcsak szembenézni, hanem felvértetni magunkat a tagadhatatlan fenyegetettségek ellen. A közösség túlélését az isteni akaratba való feltétlen belenyugvás mellett mindig az adott kor kérdéseire adott, jézusi útmutatással megfogalmazott

józan és korszerű válaszok biztosították, és nemcsak a túlélést, hanem a gyarapodást is. Jézusra bátran lehet úgy tekinteni, mint aki vándorprédikátorként a lehető legmodernebb módon tanított abban az időben: ismerte az akkor modern irodalmi műfajokat, tisztában volt a társadalmi érintkezés szabályaival (hogy azokat gyakran megszeghesse). Művelt ismerője volt a zsidó közösség törvényeinek — ugyanakkor mélységesen hagyománytisztelő is volt: „ismerte az Írást” és a szent nyelvet, az értelmiségek vitamódszerét, de az egyszerű emberek beszédét, megszólításuknak lehetőségét is.

Jelentős kockázatot vállal, de boldog az a teológus, aki egy komoly tudományos, társadalmi, közéleti, erkölcsi kérdés kapcsán nem dogmákra hivatkozik, nem szó szerinti Biblia-idézetekkel válaszol világi kérdésekre — hanem bátran szövetkezik az értelmiségekkel is, ha olyan válaszokat keres a Jézus-követők közössége, amik nincsenek tisztán, egyértelműen az egyházi hagyományban, mert nem is lehetnek. Mi lenne hát ezekben a forrásokban, amik leginkább segíthetnek? A teológus-értelmiségi Jézus szavai és tettei, aki életét adta értünk — hogy a szeretet legyen a legfontosabb munkánk során.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA 20% kedvezménnyel

Újdonságok:

<i>Walter Kasper</i> : Ferenc pápa – a gyengédség és a szeretet forradalma.....	2.300,-...1.840,-
<i>Alois testvér</i> : Taizé ma.....	2.400,-...1.920,-
<i>Notker Wolf</i> : Életszabályok – a Tízparancsolat.....	2.500,-...2.000,-
Karácsony titka.....	3.200,-...2.560,-
A csend történései. Szakralitás, Biblia a mai magyar irodalomban és művészetben.....	2.900,-...2.320,-
<i>Teréz Anya</i> : Ahol szeretet van, ott az Isten.....	3.800,-...3.040,-
<i>Notker Wolf</i> : Ne nyugtalankodjék a szívetek!.....	2.800,-...2.240,-

További akciós könyvek:

<i>Teréz Anya</i> : Jöjj, légy a világosságom!.....	3.000,-
XVI. <i>Benedek</i> : Isten velünk van minden nap.....	2.000,-
<i>Hans Joas</i> : A hit választása.....	2.000,-
Az ismeretlen Rónay György	1.800,-
<i>Elisabeth Kübler-Ross</i> – <i>David Kessler</i> : Élet-leckék.....	2.500,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Vesd bele magad!.....	1.500,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Miért vagyok keresztény?.....	1.200,-
<i>Timothy Radcliffe</i> : Miért járunk misére?.....	1.200,-
<i>Lukács László</i> : Az Ige asztalánál.....	1.000,-

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigília Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

Politika az új evangelizáció fényében

WAPPLER ÁDÁM

1992-ben született Budapesten. Egyetemi tanulmányait a PPKE HTK teológia szakán végezte.

¹Ferenc pápa homíliája a Szent Márta házban, 2014. szeptember 5., <http://magyarkurir.hu/hirek/-az-evangelium-ujdonsag-ne-feljetek-valtozasoktol-az-egyhazi-ferenc-papa-homilija> (kutatás ideje: 2015. május 16.)

²Szent Iréneusz: *Adversus haereses*, IV, c. 34, n. 1: PG 7, pars prior, 1083: „Omnem novitatem attulit, semetipsum afferens.”

³Vö. Ferenc pápa: *Evangelii gaudium*. (Ford. Diós István.) Szent István Társulat, Budapest, 2014, 1.

⁴Ferenc pápa homíliája a Szent Márta házban, 2013. július 7., http://hu.radiovaticana.va/storico/2013/07/07/„ne_feljunk_az_egyhazi_strukturak_megujitasatol”_-ferenc_papa_szombat/ung-708398 (kutatás ideje: 2015. május 16.)

Bevezetés

Új bort, új tömlőkbe! (Mt 9,17). Ez az Evangélium újdonsága; arra int, hogy ne féljünk megváltoztatni a dolgokat az Evangélium törvénye szerint,¹ hiszen „(Krisztus) eljöveteleivel magával hozott minden újdonságot”.² Ebből a felszólításból és ezt szem előtt tartva fogalmazódik meg e dolgozat. Válasza és elfogadása annak a minden keresztények szóló meghívásnak, amely bevezet egy új, örömet sugárzó evangelizációs korszakba.³ Kereszténynek lenni „nem azt jelenti, hogy bizonyos dolgokat cselekszünk, hanem azt, hogy hagyjuk magunkat megújítani a Szentlélek által”.⁴ Olyan megújulásról van szó tehát, amely „mindenekelőtt szívünkben megy végbe”.⁵ És ez egyben az új evangelizáció fényében megvilágított politika és e dolgozat programja is: *Új bort, új tömlőkbe!*

Nem kívánunk sajátosan keresztény normákat meghatározni a társadalmi cselekvésre nézvést, hanem mint teológia, elsősorban egy „új spiritualitás” kialakításáról van szó, amelynek a társadalmi-kritikai szabadság térnyerésében kell megnyilvánulnia és hitelesnek bizonyulnia.⁶ A teológia művelésének új módjáról van szó, amelynek legfőbb forrása a szegényekkel való, Evangéliumtól ihletett szolidaritás,⁷ amelyben az Ige szolgálata és az egyház próféta-funkciója gyakorlásának kitüntetett útjával találkozhatunk.⁸

Annak feladatát tűzöm ki célul tehát, hogy az „új spiritualitás” jegyében feltárjam azokat az alapokat, amelyek kiindulásként szolgálhatnak a politikai cselekvés útján, s amelyek megvilágítják a keresztény hivatásból fakadó missziós elköteleződés és a politika egymásra irányultságát, összekapcsolódását. Ennek keretében egyfajta fogalmi harmonizálásra törekszem, annak érdekében, hogy bemutassam: a politika és a kereszténység, a politikai hivatás és az új evangelizáció szoros és elválaszthatatlan kapcsolatát.

Mindezt anélkül, hogy elvesznénk a részletekben, a lényegre összpontosítva, az Evangélium egyértelmű társadalmi vetületét felmutatva és felvázolva, együttműködve a Lélek mindent megújító és felszabadító tevékenységével.

I. Politika mint evangelizáció

1. Fogalmi harmonizálás és megközelítés

A politika az új evangelizáció fényénél fogva ragyogó megvilágításba kerül, s elnyerve valódi értékét és tartalmát, új távlatokat nyithat és

- ⁵Uo.
- ⁶Johann Baptist Metz: *Az új politikai teológia alapkérdései*. (Ford. Görföl Tibor et al.) L'Harmattan, Budapest, 2004, 68.
- ⁷Vö. Gustavo Gutiérrez: *A Theology of Liberation*. Orbis Books, Maryknoll, New York, 1973.
- ⁸Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa: *Az egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. (Ford. Dér Katalin és Horváth Pál.) Szent István Társulat, Budapest, 2007, 67.
- ⁹Vö. II. János Pál: *Sollicitudo rei socialis*. (Ford. Kiss László.) Szent István Társulat, Budapest, 1988, 3.
- ¹⁰XVI. Benedek: *Caritas in veritate*. (Ford. Dér Katalin és Horváth Pál.) Szent István Társulat, Budapest, 2009, 2.
- ¹¹Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa: i. m. 207.
- ¹²Vö. VI. Pál: *Discurso alla sede della FAO, nel XXV anniversario dell'istituzione* (1970. november 16.): *Insegnamenti di Paolo VI*, VIII (1970) 1153.
- ¹³Johann Baptist Metz: i. m. 59.

új lehetőségeket hozhat magával.⁹ Jóllehet a politika fogalma a történelem folyamán bepiszkolódott, befeketedett és szinte szinonimája lett a korrupciónak, az egyház társadalmi tanítása világossá teszi, hogy a politika a szeretet egyik legmagasabb formája, mert a közjót szolgálja. Ugyanis a szeretet — mint az Istennel és az embertárssal való személyes viszony valódi tartalma — nem csupán a mikro-viszonyainknak, hanem a makro-viszonyoknak, a társadalmi, gazdasági és politikai kapcsolatoknak is vezérelve.¹⁰ Vagyis nem pusztán „az egyéni cselekvés hajtóerejeként fogjuk fel, hanem egyúttal olyan erőként, amely új utakat tud találni a mai világ problémáival való szembesülésben, képes teljes mélységükben, belső szerkezetükben megújítani a társadalom szerveződéseit és jogrendjét. Ebben a társadalomban a szeretet társadalmi és politikai szeretetté lesz.”¹¹ Ez pedig képessé tesz minket arra, hogy szeressük a közjót.¹²

A politika az új evangelizáció fényében nem engedi meg, hogy a szeretet eme formája spekuláció, korrupció és árusulás fészkevé silányodjon, és ily módon „nem fogható fel pusztán a hatalom társadalomra alkalmazásának taktikájaként, a hatalomnak a társadalmon belüli kiterjesztéseként, a hatalom gyakorlásának stratégiájaként és technikájaként”.¹³ Nem tabutéma, nem egy elvont, az ember hétköznapjaitól független valami, hanem éppen az ember életét alapvetően és minden téren érintő, meghatározó szolgálat. Jól látjuk a politika beszennyeződését, és az abból való társadalmi kiábrándultságot és közömbösséget, amelynek okai részben érthetőek, de a mi dolgunk nem a csüggedés, hanem a remény meghirdetése és tettekre váltása. „Hiszen Isten nem a csüggedtség, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét adta nekünk” (2Tim 1,7).

A politika az új evangelizáció fényében és az egyház társadalmi tanítása szerint nem valamiféle „harmadik út”,¹⁴ mégis arra indít, hogy új utakat¹⁵ keressünk, hiszen „minden hiteles evangelizáló cselekvés mindig »új«”.¹⁶ Ahogyan az egyház maga is szüntelen és folytonos megújulásra szorul,¹⁷ ugyanúgy szükségünk van arra, hogy újragondoljuk „mindazt, ami a társadalmi rendet és a közjó megvalósítását érinti”,¹⁸ hogy „a nagy társadalmi elvek ne maradjanak pusztán általános, senkit meg nem szólító útmutatások”,¹⁹ és hogy „valóban hatékonyak legyenek a mai, bonyolult helyzetekben is”.²⁰

Mivel a kereszténység a cselekvés kultúrája, ezért e hivatás a tettek mezejére küld mindnyájunkat. Nem elégszünk meg a középszerűséggel, amely csak őriz és véd, hanem magunkhoz ragadjuk a kezdeményezést. Ez azt jelenti, hogy a közösség „képes megtenni az első lépést, képes félelem nélkül kezdeményezni, elébe menni a másoknak, keresni a távollévőket, és kimenni az útkeresztelésekre, hogy meghívja a kirekesztetteket”.²¹ Mi nem lehetünk Pilátusok, akik mossák a kezüket, és a pályán kívül szurkolnak.²² „Krisztus szeretete ösztönöz minket” (2Kor 5,14), hogy elkötelezve magunkat a másik emberért, a közjőért, részt vegyünk a politikában, vagyis a közjó szolgálatában és alakításában. Ez pedig nem csupán lehetőség, hanem kö-

¹⁴Vö. II. János Pál:
Sollicitudo rei socialis,
i. m. 41.

¹⁵Ferenc pápa: *Evangelii
gaudium*, i. m. 201.

¹⁶Uo. 11.

¹⁷Vö. GS, 21.

¹⁸II. János Pál:
Ecclesia in America,
(1999. január 22.) 27:
AAS 91 (1999), 762.

¹⁹Ferenc pápa: *Evangelii
gaudium*, i. m. 182.

²⁰Az Igazságosság és
Béke Pápai Tanácsa: i. m. 9.

²¹Ferenc pápa: *Evangelii
gaudium*, i. m. 24.

²²Ez vonatkozik egyrészt
az igazság nem ismerésé-
re, illetve meg nem vallásá-
ra, másrészt a gyávaság,
a lustaság, a kényelem és
a közömbösség magatar-
tására, valamint arra, hogy
ezek milyen következmé-
nyekkel bírnak (Isten
Fiának elítélése).

²³A *Katolikus Egyház
Katekizmus*a. (Ford. Diós
István.) Szent István
Társulat, Budapest,
2002, 1913–1917.

²⁴GS, 24.

²⁵Johann Baptist Metz:
*Szenvedéstörténet és
megváltástörténet*.

telesség is.²³ Isten szeretete nem választható el a felebarát szereteté-
től,²⁴ hanem bátor elköteleződést kíván, „végső soron ugyanis a ke-
reszténység mibenléte abban mutatkozik meg, hogy a nevében nem
csupán a Szentet, de a világot és a világ szenvedéstörténetét sem sza-
bad elvesztegetni egy tál lencséért”.²⁵

A politika az új evangelizáció fényében mindannyiunk felé egy meg-
hívás arra, hogy „lépjünk ki a saját kényelmünkéből, legyen ben-
nünk bátorság eljutni az összes perifériára, ahol szükség van az
Evangélium világosságára”.²⁶ Meghívás ez a „gyöngédség forradal-
mára”,²⁷ amelyet „szent nyugalanság” mozgat, amely nem haza-
viszi a határt, hanem folyamatosan úton van, merész és a határokon
él.²⁸ Nem lehetünk nyugodt, okoskodó és önmagukra összponto-
sító keresztények, mert különben álló vízzé válunk; olyanok, akik
önmagukkal és önmagukért keresztények.²⁹ Olyanok, akik „aláme-
rülnek a vallásos gyakorlatokkal, terméketlen összejövetellekkel
vagy üres szócsépléssel leplezett világias lelkiiségben”.³⁰ Ha valami,
akkor éppen az igazságtalanság és a reménytelenség következté-
ben szenvedő szegények és elnyomottak kiáltása kell, hogy szentül
nyugtalanítsa és aggassza lelkiismeretünket. Mi „nem maradha-
tunk többé csöndben, nem várakozhatunk passzívan a temploma-
inkon belül”,³¹ hanem a keresztény hivatásból fakadóan, bátran
síkra kell szállni az igazság szolgálatában, a szegények és elnyo-
mottak mellett, ugyanis ők „az Evangélium kiváltságos címzettjei
ma és mindenkor”.³²

2. Az Evangélium szívéből

Tudatosítani kell magunkban, és hangsúlyozni kell, hogy az egy-
ház missziós hivatásának — amely az élet minden területére szól —
gyümölcsét nem önmaga erejéből szüli, hanem mozgatórugója,
meghatározója és mintája mindig az Evangélium. „...tegyétek ta-
nítványommá mind a népeket!” (Mt 28,19), „Menjetek el az egész
világra, és hirdessétek az Evangéliumot...” (Mk 16,15). Ez a misz-
ziós parancs. És ez az egyház feladata, amely egyház természeté-
ből fakadóan missziós egyház. De mit jelent az Evangélium hirde-
tése, és hogyan kell teljesítenünk ezt a hivatást? „Az Evangélium
nem az egyház belső szervezeti szabályzata. Nem egy titokzatos
könyv, amit néhány kiválasztott megkap, hogy ezt olvassák, de
másnak meg ne mutassák. Az Evangélium az élet útja.”³³

Az Evangélium szívéből evangelizálni: evangéliumi indítatást je-
lent ez; az Evangélium mint örömhír hirdetését, amely kitörő öröm,
s amelyet nem tudunk magunkba zárni, és amely egyszerre kötele-
ségünk is. „Jaj nekem ugyanis, ha nem hirdetem az Evangéliumot”
(1Kor 9,16). Az Evangélium szívéből evangelizálni azt jelenti, hogy az
Evangelium hirdetői magából az Evangéliumból élnek (1Kor 9,14).
Nem magunknak kell feltalálni az Evangélium tartalmát, hiszen az
„ugyanaz tegnap, ma és mindörökké” (Zsid 13,8). „Maga az Úr. (...)
Mi nem betűket, nem szavakat, nem törvényeket hirdetünk, hanem

(Ford. Görfői Tibor.)
L'Harmattan, Budapest,
2005, 113.

²⁶Ferenc pápa: *Evangelii
gaudium*, i. m. 20.

²⁷Vö. uo. 88.

²⁸*Jó napot! Ferenc pápa
vagyok. Jézus Társasága
Magyarországi Rendtar-
tománya, Budapest,
2013, 44.*

²⁹Ferenc pápa üzenete
az argentin Concepción
Egyházmegye híveinek,
2013. augusztus 17.,
<http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-legyetek-nyugtalan-keresztények> (kutatás
ideje: 2015. május 16.)

³⁰Ferenc pápa: *Evangelii
gaudium*, i. m. 207.

³¹A Latin-Amerikai és
Karibi Püspökök V.
Általános Konferenciája:
Aparecidai dokumentum
(2007. május 31.), 548.

³²XVI. Benedek: *Beszéd a
brazíliai püspökökhöz
São Pauló-i székesegy-
házban rendezett találko-
zó alkalmával* (2007.
május 11.), 3: AAS 99
(2007), 428.

³³Hollai Antal:
A csend hangjai.
Szent István Társulat,
Budapest, 2015, 14.

³⁴Uo.

Jézus Krisztust. A barátunkat, aki szeretetével magához von bennünket és vezet az üdvösség útján. Megérintjük Őt, mert közöttünk van.”³⁴ Igen, Jézus a legjobb evangelizáló és a személyes Evangélium, aki különösen azonosul a legkisebbekkel.³⁵ Maga Jézus a példa az evangelizálás mikéntjére, és arra, hogy ne zárkózzunk elefántcsonttornyokba, hanem kilépve önmagunkból, forduljunk oda a másik ember felé. Az Evangélium üzenete elköteleződésre szólít fel, hiszen „[a]z Isten Fiába vetett igaz hit elválaszthatatlan az önátadástól, a közösséghez tartozástól, a szolgálattól...”³⁶

Megmutatkozik tehát, hogy „[a] társadalmi dimenzió nem az egyetlen, de lényegi és kikerülhetetlen dimenziója az Evangélium hirdetésének”.³⁷ Vagyis illetőségét az Evangéliumból meríti.³⁸

Így tehát látható, hogy maga a politika is — mint a közjó szolgálata, és az igazságosság előmozdítása — evangelizációs küldetés, egy missziós hivatás, amely a Jézus által meghirdetett Evangéliumból forrászik, arra épül. Éppen ezáltal kerülhetjük el annak veszélyét, hogy ideológiává silányítsuk az új evangelizáció fényében megfogalmazott politikát, amely úgy csak bizonyos érdekkörök javát tartaná szem előtt, ahelyett, hogy az üdvösség evangéliumi üzenetének teljességében szemlélné és váltaná tettekre az emberi felszabadulásért való harcot.³⁹

Az Evangélium szívéből táplálkozó hit útnak indít — szakítva a kényelmességgel és az individualizmussal —, és felébreszti bennünk a vágyat, hogy megváltoztassuk a világot, és hogy értékeket adjunk át; ezáltal lesz a hitünk hiteles.⁴⁰ Az evangelizáció és a politika kapcsolata „tisztán evangéliumi, mert a szeretetben gyökerezik”⁴¹ és — ahogy fogalmaztunk már — a politika a szeretet egyik legmagasabb foka. Erről az egységről tanúskodnak Ferenc pápa gondolatai is: „Az evangelizáció szempontjából mit sem érnek a misztikus elhatározások erős társadalmi és missziós elkötelezettség nélkül, de a társadalmi és lelkipásztori eszmefuttatások és gyakorlatok sem érnek semmit a szívet átfórmáló lelkiség nélkül.”⁴²

Társadalmi elköteleződésről van szó tehát, amely az egyház próféta küldetésének megnyilvánulása, s amely a rossznak és az igazságtalanságnak a leleplezését is magában foglalja,⁴³ ugyanis „[a]z evangelizáció nem hunyhat szemet súlyos problémák előtt, amelyek ma az embereket foglalkoztatják, amilyenek az igazságosság, a szabadság, a fejlődés és a világbéke. Ha ezekkel nem törődünk, elfeledkezünk a szenvedő embertársak iránti szeretet evangéliumi tanításról.”⁴⁴ Jogos tehát a kérdés: „Hogyan is lehetne hirdetni a szeretet új parancsát, ha ugyanakkor közömbösen hagy az igazságosság, a béke és az igazi emberi fejlődés kérdése?”⁴⁵

A kereszténység és a politikai hivatás szorosan összetartozik; nem hogy nincsenek ellentétben egymással, hanem egységük éppen hogy arra szólít, hogy elköteleződjünk a másik felé, hogy mint só és kovász megtermékenyítsük, és mint „jó illat” megszenteljünk a társadalmat, kezdve a családtól, különböző közösségeinktől a nemzetet át az egész világot.

³⁵Ferenc pápa: *Evangelii gaudium*, i. m. 209.

³⁶Uo. 88.

³⁷Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa: i. m. 526.

³⁸Uo. 68.

³⁹VI. Pál: *Evangelii nuntiandi*. (Ford. Várnai Jakab.) Szent István Társulat, Budapest, 2012, 38.

⁴⁰Ferenc pápa: *Evangelii gaudium*, i. m. 183.

⁴¹VI. Pál: *Evangelii nuntiandi*, i. m. 31.

⁴²Ferenc pápa: *Evangelii gaudium*, i. m. 262.

⁴³II. János Pál: *Sollicitudo rei socialis*, i. m. 41.

⁴⁴VI. Pál pápa megnyitó beszéde a 3. ált. püspöki szinóduson (1974. szeptember 27.): AAS 66 (1974) 562.

⁴⁵VI. Pál: *Evangelii nuntiandi*, i. m. 31.

⁴⁶Martin Buber: *A próféták hite*. (Ford. Bendl Júlia.) Atlantisz, Budapest, 1998, 280.

⁴⁷Rózsa Huba: *Üdvösség-közvetítők az Ószövetségben*. Szent István Társulat, Budapest, 2005, 17.

II. Próféta küldetés

A 72. zsoltárban megismerhetjük a király feladatait: ő a צדק („cedek”: társadalmi igazságosság) és a משפט („mispát”: jog előtti egyenlőség) védnöke, aki a שלום („shalom”: békés, harmonikus állapot) biztosítója, és akinek figyelme kiterjed a szegényekre.

Ennél a képnél felfedezhetjük a keresztény értelmiség »politikai« hivatásának mibenlétét is. Megjelenik előttünk a próféta, a próféta személye, aki a király helyett hivatott arra, hogy Isten birodalmának helytartója legyen,⁴⁶ s akinek feladata, hogy szerezzen igazságot a gyengének, a szegénynek, és tegye szabaddá az elnyomottat és a szűkölködőt (Zsolt 82,3–4). Isten a történelem folyamán, ahogy az Ószövetségben is — látva népe nyomorúságát és meghallva kiáltását — olyan embert küld népéhez, akik közvetíti üzenetét. „Akkor Izrael fiai az Úrhoz kiáltottak, és az Úr szabadítót támasztott nekik” (Bír 3,15). Ő a próféta (נביא „nabi”), a küldött, vagy ahogy a bibliai hagyomány közvetítői mivoltukat hangsúlyozva kifejezi: מלאך („mal’ak”: küldött; például 2Krón 36,15köv.; Iz 44,26; Ez 30,9), akinek „küldetése és feladata arra irányul, amit a biblikus tudomány szóhasználata az »üdvösségnek« nevez”.⁴⁷ Így válik a próféta üdvösségközvetítővé, amely üdvösség a héber Bibliában megszabadulást, megmenekülést is jelent.

Itt összekapcsolódik az elnyomás és a felszabadítás, amely mintegy képe a politikai hivatásnak is.⁴⁸ Miért ne vonhatnánk párhuzamot a próféta és az értelmiségi hivatás között?⁴⁹ Izajás próféta így vall küldetéséről: „Az Úr lelke nyugszik rajtam, mert az Úr kent föl engem. Elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek, és meggyógyítsam a megtört szívűeket. Hogy szabadulást hirdessek a fogságoknak, és szabadságot a börtönök lakóinak. Hogy hirdessek az Úr kegyelmének esztendejét...” (Iz 61, 1–2). Az a hivatása, hogy „igazságot vigyen a nemzeteknek” (Iz 42,1), és hogy megszilárdítsa az igazságot a földön (42,4). Jeremiás próféta meghívása a politikai hivatás evangelizációs, missziós jellegéről tanúskodik számunkra. Az a feladata, hogy kilépve önmagából elmenjen azokhoz, akikhez Isten küldi (Jer 1,7), hogy országok fölé állítva gyomláljon és romboljon, pusztítson és szétszórjon, építsen és ültessen (Jer1,10).

Miért ne lehetne az értelmiségi is מלאך („mal’ak”); olyan küldött, aki elviszi Isten vigasztaló és felszabadító üzenetét a nemzeteknek, s mikor elvégezte feladatát, visszatér Istenhez?⁵⁰ Ma is szükség van arra, hogy újra meg újra visszatérjünk Istenhez missziós küldetésünk végzése közben, hogy újult erővel folytassuk utunkat, s hogy ne feledkezzünk meg arról az üzenetről, amit Isten ad számunkra. Ez a visszatérés az imádság, az Istennel való találkozás, a „hegyre való felmenetel”. Keresztény létünk abban áll, hogy folyamatosan felmegyünk az Istennel való találkozás hegyére, majd onnan leereszkedünk, és magunkkal hozzuk az onnan fakadó szeretetet és erőt, hogy magának Istennek a szeretetével szolgáljuk testvéreinket.⁵¹

⁴⁸Izajás és Jeremiás mellett Ámosz, Ezekiel, Ozeás, Mikeás és Zakariás próféták működése során is fellelhetjük az elnyomás, a kizsákmányolás és a jog csorbítása elleni szavakat.

⁴⁹Vö. Max Weber: *A tudomány és a politika mint hivatás.* (Ford. Glavina Zsuzsa.) Kossuth Kiadó, Budapest, 2004, 60–62.

⁵⁰Vö. Rózsa Huba: i. m. 17.

⁵¹XVI. Benedek pápa Úrangyala-imádsága a Szent Péter téren, 2013. február 24., <http://www.magyarokurir.hu/hirek/az-ima-fontossagara-figyelmeztetett-benedek-papa> (kutatás ideje: 2015. június 11.)

⁵²Vö. Martin Buber: i. m. 279–280.

⁵³Ferenc pápa: *Evangelii gaudium*, i. m. 218.

⁵⁴Vö. Gerhard von Rad: *Az Ószövetség teológiája.* (Ford. Görföl Tibor.) Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 107.

⁵⁵ <http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-amikor-az-egyhazi-hiany-zik-profecia-akkor-felulkerekedik-kerikalizmus-videoval>, kutatás ideje: (2015. augusztus 31.)

⁵⁶Ferenc pápa: *Evangelii gaudium*, i. m. 224.

Az értelmiségi is אִיבֵּן („nabi”), vezér, s mint az Ebed-Jahve, a Szenvendő Szolga, vállalja az új elhivatás megvalósításának kiharcolását, tetteivel és szenvedéseivel.⁵²

Amikor az értékek sérülnek, szükség van a prófétai hangokra.⁵³ Olyanokra, akik felemelik hangjukat és felrúgnak minket. Olyanokra, akik reménységgel a jövő felé fordulnak és képesek elhozni az újat:⁵⁴ az új bort, az új tömlőkbe. Olyanokra, akik az új kihívásokra, új helyzetekhez új megoldásokat és új utakat találnak. Ez a politikai hivatás és elkötelezettség pedig — ahogy már korábban említettük — az egyház prófétai küldetésének megnyilvánulása. És „[a]mikor az egyházban hiányzik a prófécia, akkor magának Istennek az élete hiányzik és helyébe lép a klerikalizmus”.⁵⁵

Mindezt szem előtt tartva a keresztény értelmiség feladata, hogy az emberi teljességet és a népet építő folyamatokat hívjon életre,⁵⁶ mint a társadalom lelkiismeretének hangja. A keresztény értelmiség hivatása, hogy az egység kovácsa legyen; miközben szellemi és lelki hidakat épít, lebontsa az elválasztó falakat. Így irányt mutatva a népnek és a mindenkori vezető rétegnek, képessé tehet arra, hogy felszámolja a társadalmi törésvonalakat, begyógyítva a régi sebeiket, meghallgassuk és megértsük egymást, és így elindítson a közös jövő felé vezető úton. Ez az út a párbeszéd útja, amely nem keveseké és nem keveseknek szól,⁵⁷ hanem odafordul mindenkihez, mert „mindenkivel párbeszédet kell folytatni, akár hisznek, akár nem, félelem nélkül és anélkül, hogy lemondanánk saját önzóosságunkról”.⁵⁸

S miközben missziós hivatásának megfelelően lelkiismeretként felemeli hangját a társadalmi ügyekben, az új evangelizáció jegyében nem arra törekszik, hogy rögeszmék módjára ráerőltesse álláspontját és elképzelését a tömegekre — nem téríteni akar, hanem vonzani —, hanem a humanista posztulátum elve alapján képes párbeszédet kezdeni és folytatni bárkivel.⁵⁹

III. Politika és teológia

Az előbbiekben láthattuk az értelmiségi és politikusi hivatás mi-benlétét, itt most a teológia szerepéről kell szót ejtenünk, annak fényében, hogy miként viszonyul egymáshoz a politika és a teológia.

Lehet-e egyáltalán bármiféle kapcsolatról beszélni a politika és a teológia kapcsán? Újra felmerül a kérdés, hogy nem feketedett-e be már a politika, amely túlságosan „veszélyes” terep lenne a keresztények számára. Erről már bőszégesen szót ejtettünk a fentiekben, és határozottan arra jutottunk, amit Edmund Burke úgy fogalmazott meg, hogy a gonosz diadalmához csak annyi kell, hogy a jók tétlenek maradjanak. Szókratész gondolata is kifejező, amikor πολιτικός-nek hívja azt, aki figyelembe veszi a közösség javát, szembe állítva az ιδιωτικός-szel (többes számban ιδιωτα), aki pusztán önmaga érdekeit tartja fontosnak, vagyis önző.

⁵⁷Uo. 239.

⁵⁸<http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-az-uj-evangelizaciohoz-hiteles-tanasagtevkre- van-szukseg>, (2015. augusztus 31.)

⁵⁹Vö. Kis János: *Az állam semlegessége*. Atlantisz, Budapest, 1997, 106.

⁶⁰Patsch Ferenc: *A felszabadítás teológiája – korunkban*. Korunk, 2008. november, 37–45.

⁶¹Uo.

⁶²Uo.

⁶³Idézi Patsch Ferenc, in *Teológia*, 2014/1–2. 32.: Gustavo Gutiérrez: *Liberation Theologies/ Latin American*. In: *Dictionary of Third World Theologies*. Orbis Books, Maryknoll, New York, 131–133.

⁶⁴Patsch Ferenc: *Teológia életközében – A felszabadításteológiák eredete, irányzatai és kilátásai*. *Teológia*, 2014/1–2. 31.

⁶⁵Vö. Ferenc pápa általános kihallgatása a Szent Péter téren, 2014. szeptember 10., <http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-az-irgalmassag-megvaltoztatja-szivunket> (kutatás ideje: 2015.június 8.)

Ha a politika és a teológia viszonyát vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy semmiképpen nem egy ideológiai megalapozásról van szó, nem egy politikai programot kísérő ideológiáról, hanem arról a valóságról, amelyről hajlamosak vagyunk elfeledkezni teológiai, akadémiai berkeken belül: ha Jézus elkötelezte magát a szegények mellett — akik Evangéliumának elsődleges címzettjei —, akkor a teológiának mint Istenről szóló beszédnek, s magának a teológusnak mint Isten népe szócsövének sem szabad elszakadnia ettől a közegtől. Annak a veszélynek lenne ugyanis kitéve, hogy meddő intellektuális játszadozássá válik, melynek többé nincsen valódi egzisztenciális jelentősége.⁶⁰

A teológus Isten titkainak gondnoka (1Kor 4,1). Isten pedig a szegényekben, a kicsikben rejtette el titkait (vö. Mt 11,25), s ez azt jelenti, hogy Jézus üzenetét csak az ő szemszögükből lehet megérteni, s „a keresztény teológia művelése csak a szegények perspektívájából lehetséges”.⁶¹ Olyannyira, hogy amelyik teológus nem azonosul a szegényekkel, nem is lehet igazán keresztény.⁶²

De hogyan lehet Istenről mint jóságos, irgalmas Atyáról beszélni azoknak, akik szenvednek a szegénységtől és elnyomástól? „Hogyan mondhatjuk el a szegényeknek, akik szenvednek, hogy Isten leányai és fiai? Mely szavakat használjuk, hogy az élet Istenét hirdessük olyan férfiaknak és nőknek, akik igazságtalanul halnak meg?”⁶³

A teológus feladata az is, hogy utat találjon ezeknek az emberek szívéhez és értelméhez is,⁶⁴ s ily módon a teológiai fogalomképzés újszerűségéről, sőt, a teológia művelésének egy új módjáról van szó.

Abból indulunk ki, hogy a teológia egyszerre teória és praxis, elmélet és gyakorlat. A kereszténység folytonos úton járás, amely cselekvésre készítet, és a missziós dinamizmus jegyében a tettek mezejére küld. Jézus nem elvont elveket hirdetett meg. Persze, tanításában jelen van az elmélet, a filozófia, a „tudomány és a bölcsesség összes kincsei”, de szavai arra szolgálnak, hogy megvilágítsák tettei jelentőségét.⁶⁵ Fontos szem előtt tartanunk tehát azt, hogy a valóság fontosabb az eszménél.⁶⁶

Így válik a teológia hitelessé: ha felismeri azt a tényt, hogy az Isten iránti szeretet a felebaráti szeretetre készítet, és ennek az elköteleződésnek a teológiában is meg kell nyilvánulnia. Politikailag érzékeny teológia ez, amelyben jelen van a *compassio*,⁶⁷ az a fajta együttérzés, amely nem merül ki pusztán az elméleti részvétben, hanem sokkal inkább egy cselekvő, mások szenvedésébe való önmagunk behelyezését fejez ki.

Ennek fényében az új evangelizáció indította teológia felé való felszólítás így hangzik: „ébredés, kinyitni a szemet!”⁶⁸ Nyissuk ki a szemünket, hogy észrevegyük mások arcát, meghalljuk mások kiáltását, és átéljük mások szenvedését! Odafordulni a mellettem élő ember felé... És ennek a teológiában is határozottan meg kell nyilvánulnia.

Nem folytathatunk „fiókteológiát”, és nem lehetünk „önmagába záruló, vagy újra és újra bezáródó teológiai rendszer”,⁶⁹ amelyben

- ⁶⁶Vö. Ferenc pápa: *Evangelii gaudium*, i. m. 231.
- ⁶⁷Vö. Johann Baptist Metz: *Memoria passionis. Veszélyes emlékezet a pluralista társadalomban.* (Ford. Görföl Tibor.) Vigilia Kiadó, Budapest, 2008, 194–233.
- ⁶⁸Uo. 216.
- ⁶⁹Johann Baptist Metz: *Az új politikai teológia alapkérdései*, i. m. 157.
- ⁷⁰Ferenc pápa: *Evangelii gaudium*, i. m. 95.
- ⁷¹Johann Baptist Metz: *Az új politikai teológia alapkérdései*, i. m. 60.
- ⁷²Uo. 61.
- ⁷³Uo. 60.
- ⁷⁴Uo. 18.
- ⁷⁵Ferenc pápa: *Evangelii gaudium*, i. m. 194.
- hivalkodó törődés mutatkozik az egyház liturgiája, tanítása és presztízse iránt, anélkül, hogy behelyeznék az Evangéliumot Isten népébe és a történelem konkrét szükségleteibe,⁷⁰ hanem legyünk egyfajta nyugtalanságból táplálkozó teológia, amely nem a „frusztrált keresztények”⁷¹ hatásterülete, hanem olyanoké, akik a keresztény hit és az ezt hordozó hagyomány kritikai lelkiismerete kívánnak lenni, s ily módon nem függetlenedhetnek a társadalmi és a gyakorlati vonatkozásoktól.⁷² Miguel Bonini is azt hangsúlyozza, hogy a teológiának abba kell hagynia a világ értelmezését, és el kell kezdenie megváltoztatni azt. Ezen azt értjük, hogy nem állhatunk meg csupán az elvi szinten történő, és ideák menti teológizálásnál, hanem a megvilágító értelmezések segítségével, a teóriából táplálkozó praxis által a világ átalakítása, formálása is feladataink közé tartozik.
- A politika és a teológia kapcsolatánál világossá válhat számunkra, hogy itt inkább a teológia és az egyház belső lényegével kapcsolatos mozzanatok állnak a középpontban, s így az üzenet a teológia és az egyház belső lényegét érinti, nem pedig a politika teológiájának kidolgozásáról van szó.⁷³ Szenvedélyes kritika ez egyszerre a hatalmon, de ugyanakkor az egyház is vád alá kerül, „ha túl halkán, vagy túl későn ad hangot kritikai szavának világunk hatalmasságaival szemben, illetve ha csak vonakodva száll síkra”.⁷⁴
- Ezért újra fel kell fedoznünk az egyházat mint Isten népét, nem pedig mint néhány kiváltságos és kiválasztott visszahúzódó elitközösségét! Az új evangelizáció arra szólít, hogy bele kell helyoznunk életünket és egész gondolkodásunkat Isten népébe, ahogy az Ige is testté lett (Jn 1,14), hogy mi is tudjuk, mi lakik az emberben (Jn 2,25).
- Az új evangelizáció a politika és a teológia kapcsolatát illetően emlékeztetünkbe vési, hogy „ne csak arra törekedjünk, hogy ne essünk tanbeli tévedésekbe, hanem arra is, hogy hűségesek legyünk az élet és bölcsesség eme fényességes útjához”.⁷⁵ Így elkerülhetjük annak veszélyét, hogy passzívak, engedékenyek vagy vétkeken cinkosok legyünk az élet elviselhetetlenül igazságtalan élethelyzeteivel, és az azokat fenntartó politikai rezsimekkel szemben.⁷⁶

Befejezés

- ⁷⁶Hittani Kongregáció: *Libertatis nuntius* instrukció (1984. augusztus 6.), XI. 18: AAS 76 (1984), 907–908.
- Láthatjuk, hogy az „új bort, új tömlőkbe!” evangéliumi felszólítás mindenekelőtt lelki megtérést, lelki megújulást jelent, amely első lépése annak, hogy valóban mások szolgálatára tudjuk elkötelezni magunkat. Röviden ebben áll a politika lényege is: szeretetből elkötelezni magam a közösség szolgálatára. Nem úgy általában, elméleti szinten, hanem itt és most, a teória és a praxis egységében, és ez a szemlélet a nyitja a politika gyakorlati terepén való, szegények melletti döntés megvalósításának, és a szegénység legkülönfélébb kihívásai megválaszolásának.

A nagy kérdés valójában tehát nem is az, hogyan tudjuk összeegyeztetni a kereszténységet, a teológiát vagy az értelmiségi létfor-

mát a politikával, hanem az, hogyan történhet meg egyáltalán az, hogy anélkül gondolkozunk róluk, hogy nem vesszük alapul egységüket.

A hittelenné vált politikát újra hitelessé kell tennünk, és ebben a feladatban nem lehetünk közömbösek, mert a politika, a közjó, az igazság szolgálata és a szeretet eme útja mindenkit érint. Ha mi magunk hitelesek akarunk maradni, nem zárkozhatunk el — sem az egyház, sem a teológia, sem az egyén — a társadalmi problémáktól.

És azt sem engedhetjük meg magunknak, hogy ebben a kérdésben szükségképpen választanunk kelljen az imádság és a cselekvés között, hiszen az ebben a dolgozatban felvázolt „új spiritualitás” éppen az imádság alapján nyeri el felszabadító erejét.⁷⁷ Az imádság segít abban, hogy valóban hasonlónak váljunk Jézushoz. Felszabadító erőként, a tettek mezejére lépve pedig elkerüljük annak veszélyét, hogy hitünk csupán ópium legyen.

Ha Jézushoz akarunk hasonlónak válni, akkor útra kelünk, és örömhírt viszünk a népeknek (vö. Mk 16,15). A politika útján pedig újra találkozhatunk a néppel, a „megfeszített néppel”, az emberek sokaságával, akik megfáradtak, akik nem találnak élelmet és szálást, mert a pusztaságban élnek (vö. Lk 9,12). Újra meghalljuk a panaszt, a kiáltást, hogy „nincs boruk” (Jn 2,3) és nincs elég élelem.

Mi a keresztény értelmiség válasza erre? Mit kell tennie, mit válasszon a szegények, a nyomorban, igazságtalanságban, elnyomásban és rabszolgaságban szenvedők társadalmi kihívására?

Az új evangelizáció fényében megvilágított politika így felel: „Keljetek fel, menjünk” (Mt 26,46), „Ti adjatok nekik enni” (Lk 9,13).

⁷⁷Johann Baptist Metz:
*Az új politikai teológia
alapkérdései*, i. m. 69.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA



WALTER KASPER BÍBOROS

Ferenc pápa – A gyengédség és szeretet forradalma

Megválasztása óta Ferenc pápa a világ érdeklődésének középpontjában áll. Magyar nyelven is tucatnyi könyv jelent meg már róla, többségük azonban megreked az életrajzi adatoknál. Walter Kasper könyve azt a teológiai háttérrel tárja fel, amely meghatározza a pápa gondolatvilágát. Mindkettőjük meghatározó üzenete Isten irgalmasságának teológiája, Szent II. János Pál nyomdokain járva. A könyvnek különös aktualitást ad, hogy Ferenc pápa az új esztendő az irgalmasság rendkívüli szentévének nyilvánította, amely 2015 decemberével vette kezdetét. Ára: 1.840 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

JÁSZ ATTILA

szertartáspróba1

*Térdre borulva
megcsókolni a földet
az ég nevében.*

szertartáspróba2

Meghozta áldozatát az aranyhal, akiről már írtam korábban, a törött farkú, az öngyilkossággal próbálkozó. Miután megmentettem, és életben is maradt, azt kértem tőle, hogy éljen. Él, élni segített. Törött farokkal, térd és csípő-protézisekkel kiegészülve, mindegy. Megvárta, míg megerősödöm, és élni akarok. Aztán bemutatta áldozatát. Pontosabban meghozta, immár szabályosan, ahogy kell. Néhány napos agónia után felfeküdt a víz színére. Az akváriumot meghagyom az emlékének, hogy ne felejtsem el, amit tanított. A halálával is. Az életről.

MURÁNYI ZITA

megváltás

*az éjszaka milyen szép ezüsthajat növesztettek a fák
vagy az ég cipeli a súlyos ködsapkát és úgy pattan föl
az első ablak odaát mint a tavaszi rügypattogás*

*már napok óta nem láttam verebet talán ez az ezüsthajú
szomorúság kergette messze a cinkéket azért nem lelnek
az ágakon menedéket*

*de az is lehet ebben az istentelen decemberi járásban
a varjúsárnyak sötét trapézai kaszálnak
míg egyre magasabbra száll a bánat*

*mintha odafönt abban az elérhetetlen sávban
panaszos varjúkárogásból szólnének gyászruhát
a megváltásnak.*

sugallat

*hány ezer éve fárad az ég
minden éjjel kibontja csillagos
fegyverzetét a fény és aranyos
színt ölt amikor a holdra lép*

*hány ezer éve ragyog a nap
sugarak fonják körül az évmilliókat
ebben a végeláthatatlan körforgásban
megszámlálhatatlan nyár ősztavas*

*támaszkodik a tüzes tányérnak
de ez a mai reggel felesel
a fönnálló világrénddel
barna leveleket cipelnek az ágak*

*kibonthatatlan őszi zsolozsmákat
és zörögnek és búgnak hátukat
vetve egy távoli mennyországnak
ahol minden hajnalban föltámad*

*egy és oszthatatlan és mindenben ott van
fölaprózhatatlan mégis az ember az
akiben nagy ritkán megmutatkozhat
ebben a távoli rengetegben tobozok*

*cipelik a fenyőgallyat ami a ragaszkodó
csüngésben talál nyugalmat míg itt a földön
olyan csöndesen hullnak le az utolsó őszi
levélhajak mint egy isteni sugallat.*

Télidő

A szerző költő, író. Legutóbbi írását 2015. 10. számunkban közzöltük.

Gránátalma

Az Albertina után nem sikerült beülnünk a Mozart kávéházba és semmilyen kávéházba, mert mindenhol minden asztal foglalt volt. Zsúfolásig. Visszasétáltunk a Stephansdomhoz, és a már sötétedő ég alatt tűnt fel a kis bolt, ahol gyümölcspréselte egy férfi a gránátalmát. Rengeteg faláda épített köréje falat, és a pult elé is, ahol egyébként süteményeket és kávé árúsított. A gránátalma valamilyen szezonbeli novum lehetett. Lehet, hogy ajándékba kapta, átszállította neki valahonnan melegebből az ott maradt barátja vagy családja. A látvány is megnyerő volt, ahogy pontosan annyi almát készített elő, amennyi kellett kétszer három deci léhez; szakszerűen kettévágta, a gyümölcsprés tárcsás csavarójára helyezte, és jött a gyönyörű szép gránátalmavörös lé a poharakba. Közben valamennyi szétfröccsent. A fehér falon. Gyönyörű látvány volt a vöröscseppes szökkenés. Van Tiziano-vörös. Rubens-vörös. Mednyánszky-vörös (egyetlen pötty a sárgás-zöldes lombkoronán). Van skarlátvörös. És a gránátalma-vörös. Hihetetlenül jó íze volt. Sokkal jobb, mint az összes kávéház akármennyi kávéja. Ebben maradtunk.

Sikoly nál sokkal több

Nagyon megmentette a bécsi advent közhelyességét a kiállítás-kínalat. Hogy a bódékon túl, a télapócsizma alakú forralt boros csészeken túl, a gemütlichkeiten túl, a város megszabályozott mértékén túl van — azért — a művészet is. Nem Schielét és Klimtet nézünk most, hanem Edvard Munch-kiállítást. Döbbenet. Grafikai-nak, festményeinek az állandó halálközelség-érzésből, a folyamatos kínból-szenvedésből eredő feketesége. És mégiscsak erős, élénk, lélekteljes, nagyon erőteljes. Erőt sugárzó. Olyan, hogy bár nem akarod nézni, mégis nézed egyre tovább a képeit, mert látod, hogy jók, nagyon jók. Akkor is, amikor egy témát ötször, hatszor fest meg, rajzol át, majdnem ugyanúgy, ugyanabban a beállításban, mégis máshogy. Mintha „kifestené magából” a nyomasztó képeket. Mintha nem lenne más választása. Mint ahogy nem is volt.

Háttal áll

Az ismert festmény, ahogy a hátát látjuk a meredek előtti sziklán álló férfialaknak. Kigombolt kabátját a szél hátrafújja, a néző felé — mondjuk majdnem bele az arcába. Aki azonban ezt nem veszi észre, mert a sziklát nézi, a ködös tájat, és szeretné, ha a vele egy irányba néző

férfi megfordulna, vele szembe. És a szemébe nézne. Rá. De nem. Caspar David Friedrich festményét nézni közlelről, nem könyvből, nem reopról. Élőben. Sok kisméretű képét is kiállították, tengerparti jeleneteket ábrázolnak, legtöbbjük mérete tízszer tíz vagy tizenöt centiméter. Nagyon szépek, tiszták, pontosak. Szépiák — ezt a műfajt fedezte fel akkor éppen, és sok szépiarajzot készített. Megnézhetjük a temetőről készült ismert festményt is. Meglepő, hogy méretre nem nagy. Nem méretre nagy. Valójában egy kisméretű olajfestmény. Néhány kortársának festményei is a kiállítás részét képezik. Legalább látszik a különbség C. D. F. javára. Egyébként meg nem sok értelme van a nem olyan jó képek kiállításának, úgyis átsiklik rajtuk tekintetünk, és csak a jó műveknél állunk meg. A határt a befogadás képességének végessége szabja meg. Akárhogy is. Bármiképpen is.

Ajándékok

A kávét Velencében kedveltem meg. A via Giulia egyik kávézójában, ahol reggelente egy választható sütemény mellé adták. A Bienalén meg kis fémdobozokban ajándékként osztogattak különféle illy kávékat. Dobozból is finom volt. Nincsen kávéfőzőm, filterpapírom van és szűrőcsészém. Most kaptam egy frencspresszt. Hozzá szemes kávét. Intenso e cremoso. Kellett hozzá kávéőrölő. Megvolt. Apám ajándéka XxX évvel ezelőtről. Már ő sincs itt kilenc éve. Karácsonykor halt meg. Most újra küldte a kávédarálót. Vagy azt, hogy sikerült megtalálnom. Annyi költözés, pakolás, rámolás után. Nem emlékszem, hol volt, hol találtam meg. Csak odanyúltam érte, és ott volt. Megvan. Úgy örli a kávét, mint a kisangyal. Ahogy mondták gyerekkoromban. Ahogy a kisangyal. És egy szabaduló játékra szóló utalvány is ajándék. Bátorságot szerezni, gondolom. Bemegyek, eltérítenek, nem tudom, hol vagyok, sötét van, és szabaduljak ki. Gyűjtöm a bátorságot, mint a kisangyal. Közben őrlődöm: tényleg elég bátor vagyok, leszek hozzá? Határidő nélkül felhasználható. Ez azért vigasztaló.

Keret

Megyek a keretezőhöz. Két képet viszek. Kaptam egy kis festményt, a jászolos, a kisinges után egy fenyőset. És egy másikat, kelyheset már régebben. A képkeretezőnél az a jó, hogy rengeteg minta van kirakva, és nézegethetem, megfoghatom, próbálgathatom a képhez illesztve, és legszívesebben majdnem az összessel kereteznék. De ezt nem lehet. Végül választani kell. Az is jó, hogy a paszpartukat is lehet válogatni, a keret színéhez, a festmény színéhez, hangulatához, árnyalataihoz illesztgetni. Most az a jó, hogy a keretező mesterrel együtt keresgélhetek, mindenféle olyan keretmintát is elővesz, amit én meg sem látnék. Még a szabadpolcon, a láthatók között is vannak láthatatlanok. Amire az én szemem nem áll rá.

Aztán dönteni kell keret mellett is, paszpartu mellett is. Sikerül. Megállapodunk, hogy személyesen ő fogja megcsinálni a keretezést, nem adja ki a kezéből. Valahogy ez megnyugtat, így van kitöltve teljesen a keret. Úgy hagyom el a kis boltot, hogy a világ legjobb kereteivel a legszebben lesznek keretezve a festményem. Nem az enyéme. Csak tulajdonolom őket. A műalkotásokat.

Macska

Látom, hogy az ablakpárkányra felugrik egy cica. Vörös, fehér, cirmos színek keverednek a bundáján. Felnyomja a farkát és nézi a szobrot. Kő. Balaton-felvidéki vörös, szemcsés. Macskafejet formáz. Nézi, nézi. Hozzányomja az orrát az orrához. Majd hozzádörgölőzik, nyomakodik. Körbedorombolja, testével letapogatja. Bentről, az ablak másik feléről nézem a befogadói magatartás eme sajátos önfeledtségét. A művészet hatása és akarása. Változtasd meg élted! De minimum fedezd fel önfeledtséged!

Üveg

Muranói üvegyakdízsem illesztgetem össze. Eltörött. Évekkel ezelőtt. Megfeszítettem, és amiatt. Velencéből hajóval átmenni Muranóba. De nem. Ezt az üveget ajándékba kaptam, de hadilábban álltam az ajándékozóval. Megszűnt a hadiláb. Másként állnak a dolgok. Másként látok. Minden ép. Összeillesztem és összeragasztom a nyakéket. Következő héten összetalálkozunk. Átölel. Én is. Szót váltunk. Beszédbe elegyedünk. Még az őszinteségbe is beleengedjük magunkat néhány szó erejéig. Illeszkednek a szavak. Fel-süt a nap a hűvös őszben. A sárga falevelek aranylóvá válnak egy pillanatra. Ebben, így megyünk tovább.

Cédrus

Azokat a színeket, amiket és ahogyan ő látott, jó lenne úgy látni. Tiszta fénnel, fényesen. A sárgát napos, fényes világítón, a rózsaszínt hajnali pirkadattal és mandulavirágzással, a kéket a tenger és az ég ezer kékjével, a fehéret sebezhetőn, kiszolgáltatottan, a szürkét reményteljesen. A zöldet és a barnát a hegyek és a patakok frissességével, hűvösével. Lezúdulásával. Csobogó némasággal. És látni hidakat. Két part között. Emberek között. A cédrus körül emberi kézfogással. Sétalovaglással. Kis angyallal a hídon. A cédrus közös magányában.

Helyett

Mintha valami helyett lennék itt, és csinálnám azt, amit csinállok. Belépek valahová, ahol aztán kívül maradok. Mégiscsak. Valahogy kicsúszok a képből. Mégis. Csak. Nincs rá magyarázat.

HALMAI TAMÁS

A keresztény vándor

*Utak és távlatok a Krisztus-követő ember előtt
(koanesszé)*

1975-ben született Pécsen. Költő, kritikus. Legutóbbi írását 2016. 1. számunkban közzöltük. — Az írás „A keresztény értelmiségek szerepe korunk társadalmában” című pályázatunkra készült.

„Keresztény Magyarországot akarni a nagy, nem keresztény magyar tömegek ismeretében annyit tesz, hogy — legalábbis lélekben — vagy mellőzöm őket a hazájukban, vagy bízom a(z erőszakos) térítés hatásában. Egyik út sem járható. Sőt, keresztényként mindkettőnek ellene mondom, s éppen az ő szabad lelkiismeretük védelmében. Nem keresztény Magyarországot akarok, hanem szabad, független és korszerű Magyarországot, melyben (mint kereszténynek) hirdetem kell, s hirdetem is Isten igéit, ha alkalmas a mindenkori Magyarországon, ha alkalmatlan.”
(Vasadi Péter: *Sürges az idő*)

„A keresztények szeretnék, ha vallásuk egyedi lenne, amit minden kétséget kizáróan biztosít, hogy magukénak nevezik Isten egyetlen Fiát. Ugyanezen az alapon azonban kizárják magukat abból a hatalmas emberi vállalkozásból, amely már évszázadokkal Krisztus előtt elkezdődött, és mind a mai napig tart. Ez pedig nem más, mint a fizikai világ meghaladásának és a lélek birodalmába való eljutásnak embert próbáló feladata.”
(Deepak Chopra: *A harmadik Jézus*)

(1)

— A madár az égbolt szíve — tanította a mester.
— Mit akarsz ezzel mondani? — kérdezte egy tanítvány.
— Hogy a madár az égbolt szíve — nézett rá csodálkozva a mester.
— Ha mást akarok mondani, mást mondom.

(2)

— Kereszténynek lenni nem értelmiségi, hanem lelkeségi feladat — mondta a mester.
— Nem inkább választás? — kérdezte egy tanítvány.
— Vagy ajándék? — tódította egy másik.
— Amely szellemi is? — göngyölte tovább a harmadik.
A mester egyenként válaszolt nekik:
— De. De. De.

(3)

— Az értelmiségi és a nem értelmiségi kettéválasztása a jézusi dimenzióban hamis különbségtétel — tanította a mester, és magában

elmondott egy imát a kálvinista autószerelőkért, az adventista szövönőkért és az unitárius Tesco-árufeltöltőkért.

— S itt a földön? — kérdezte egy tanítvány.

— Itt hamis — és fájdalmas.

(4)

— A keresztény vándor minden lépéssel megérkezik — tanította a mester mindig, amikor útra keltek. (Ha csak a konyhába is.)

(5)

— Egy keresztény értelmiségi feladata nem lehet más, mint egy muzulmán vargáé vagy egy zuzmóistennek áldozó eszkimóé — mondta a mester.

— S mi lenne az? — várták a titkot a tanítványok.

— Azonkívül, hogy szeressen és dolgozzék, építsen és játsszék, örvendezzék és irgalmazzon, s éljen békében, akár a megtért démonok, szívében szelíd derűt őrizve, elméjében pedig tiszta gondolatokat iskolázva? Azonkívül: nem tudom — komorodott el a mester, de csak tréfából.

(6)

— Elvesztettem az eszemet, sajnálom, mester — kért bocsánatot egy szerelembe esett tanítvány.

— Remélem, akadt, aki megtalálta — mosolygott rá a mester, s remélte, akadt, aki megbocsát neki ezért a mondatért.

(7)

— Isten szomorú, amikor félnek tőle — kezdte a mester. És fejezte be.

(8)

— Az elveszett találja meg leghamarabb, ami elveszett — vigasztalta a mester a keresőket, nem merve tudni, hogy akit keresnek, az szorul igazán vigaszra, szeretetre, *emberre*.

(9)

— *Hogyan kapcsolódik egymáshoz a hívő keresztény és az értelmiségi létforma?* — kérdezte egy tanítvány.

— Tudni a sötétről, de hinni a fényben. Gyámolítani a láthatót, és szolgálni a láthatatlant. Kiismerni és megszeretni — mutatott utat a mester, pillanatra se hagyva abba a kapálást. (A gyomoknak, mert minden életet becsült, külön ágyást tartott fönn.)

(10)

— Tudni, hogy *minden* írás szent: ez az igazi szentírástudás — mondta a mester. Hallgatósága, egy laikus írástudó, alázattal hajolt meg szavai szentsége előtt.

(11)

— Nem mindenben értek egyet Istennel — a Bibliával, az egyházzal, a plébánosunkkal —, de egy *barátságban* ez természetes — tanította a mester. Szeretett barátkozni.

(12)

— Lehántani a vallásokról, ami közös, hogy megmaradjon, ami egyetemes: ehhez nem értelmiségi elmére, hanem bölcs szívre van szükség — mondta a mester.

— Mert a szív is, mint a bölcsesség, közös, mert egyetemes — tette hozzá egy arra bicikliző postás.

(13)

— *A keresztény értelmiségiek hogyan tudnak részt venni a közéletben, szolgálni a közjót, a társadalmat, a kultúrát, párbeszédet folytatni nem keresztény értelmiségekkel?* — kérdezte egy tanítvány.

— Szívvel, lélekkel — dűnnyögte a mester, föl se nézve a sakkjátszmából, melyet csupa világos bábuval játszott, senki ellen.

(14)

— *Hogyan tudják saját tudományukkal, sajátos szakmai ismereteikkel segíteni egyházuk életét? Mennyiben tartoznak azért felelősséggel?* — kérdezte egy tanítvány.

— Hogyan segíti a hajó a tengert? Felelősséggel tartozik-e a madár az égért? — kérdezett vissza a mester helyett az angyal.

(15)

— Mit tegyek? — kérdezte a tanítvány, eltévedve a kérdések útvesztőjében.

— Mit tennél a helyedben? — kérdezett vissza a mester.

(16)

— Hol találom az igazságot? — kérdezte a tanítvány.

— Mi szükséged rá? — csodálkozott a mester.

(17)

— A mennyország mindig csak ölelésnyire van — mondta a mester mindannyiszor, ha az utópiák igazságáról faggatták.

(18)

— „Semmi szükség nincsen diplomokra, nem kell bonyolult filozófia. A saját agyunk és a saját szívünk a mi diplomunk, filozófiánk pedig a kedvesség”, mondta a dalai láma, mondta a mester — mondta egy tanítvány. (Angyalok mesélik így.)

(19)

„Isten gondolkodik, tehát vagyunk”, gondolta a mester, remélte egy tanítvány, álmodta egy angyal.

(20)

„Nincs kereszténység. Kereszténységek vannak. Nincs Biblia. Bibliák vannak. Nincs Krisztus. Krisztusok vannak. Ahány élet, annyi út és igazság”, botránkoztatta meg a mester a kolostorban lebzselő démonokat, pedig nem mondott semmit, csak élt, e hallgatag szavak szellemében.

(21)

— Ahány olvasat, annyi mű: így gondolkodjatok az irodalomról — tanította a mester. És cinkos gyöngédséggel tette hozzá: — Mindez a Bibliára is igaz.

Egy tanítvány ekkor a példázatok hermeneutikáját hozta szóba, Jézus figyelmeztetéseit mint afféle kódot a Biblia-olvasáshoz: „Azért szólok velök példázatokban, mert látván nem látnak, és hallván nem hallanak, semmit nem értenek” (Máté 13,13). „Példázat nélkül pedig nem szól vala nékik; maguk közt azonban a tanítványoknak mindent megmagyaráz vala” (Márk 4,34). „Néktek adott, hogy az Isten országának titkait értsétek; egyebeknek példázatokban, hogy látván ne lássanak, és hallván ne értsenek” (Lukács 8,10).

Egy másik a II. Vatikáni zsinatra emlékeztetett, mely elismerte, hogy több érvényes út vezethet az üdvösséghez.

A harmadik tanítvány nem szólt semmit. Szórakozottan eresztette el füle mellett a mester bölcsességét, minthogy boldog figyelmét túlságosan is lekötötte egy hulló falevél tánca.

A mester mindhármukra ugyanolyan szeretettel tekintett.

Mert jól csak Isten szívével lát az ember.

(22)

— A szakrális művészetek és az eretnek gondolatok — válaszolta a mester, ha azt kérdezték tőle, mi mentheti meg a világot. És közben Böhmére és Weilre és Hamvasra és Pilinszkyre gondolt. Végül arra, hogy egy megváltott világot ugyan miért kellene megmenteni.

(23)

— Székely Magda zsidó–keresztény horizonton tájékozódó lírája; Fodor Ákos holisztikus-metafizikus haikui; Vasadi Péter katolikus költészetmisztikája — sorolta a mester az érveket a szeretet igaza mellett.

(24)

— Ha eljönne az angyalok kora, s egynehány embernek szárnya nőne, és glóriája támadna, és szívjósága születnék, mit gondoltok, vajon ellenállnának-e a kísértésnek, hogy vezetés helyett uralják a népeket, és összefogás helyett táborokra szakadjanak, és égi béke helyett földi csetepatékba vesszenek? — kérdezte a mester egy este, vacsora után.

A tanítványok elgondolkodva kavargatták teájukat.

Száz év telt el. A tanácstalan szerzetesek kezében már remegett a kanál.

De a tea ugyanolyan forró maradt.

(25)

„Isten csodája nem az, hogy szeret, hanem hogy szerethetjük”, ébredt föl a sejtelem egy tanítványban. Mikor beszámolt róla a mesternek, az a csodalátóknak kijáró tisztelettel veregette vállon az ifjú szerzetest.

(26)

— A lehetővé tett szeretet: ez a világ talán egyedül megmagyarázhatatlan misztériuma — magyarázta a mester.

(27)

— „Szeress, és tégy, amit akarsz!”, mondta Szent Ágoston — mondta a mester, ha valaki Biblia-szinopszist kért tőle. (Sose kért senki, de szokása volt ismételtetni a nyilvánvalót.)

(28)

— Egyszer egy ember elindult Krisztusországba — kezdte a mesét a mester. — *Pedig kezdettől ott volt.* — Fejezte be, immár nem mint mesét.

(29)

Politikáról ritkásan esett szó a kolostorban. „Nemzeti konzervatív keresztény” politikáról szinte soha. Minthogy Jézus se pápista, se hazafi, se hagyományőrző nem volt, továbbá mert nem látták be, az evangéliumok miféle útmutatással szolgálhatnának egy ország higgadt, szakszerű, tisztességes és pontos *adminisztrálása* folyamatában, okafogyottnak látták a kérdéssé fogyott okot.

(30)

Az „akinek nincs semmije, az annyit is ér” részvétlen anyagelvűsége, a „nem hiszünk az egyenlőségben” humanitást nem ismerő pragmatizmusa, a „zsebmagyarok” leereszkedő impertinenciája s az „illiberális demokrácia” leplezetlen szabadságellenessége (megtoldva a politikai inkorrekttség nyílt vállalásával): a kolostorba is beszállingózó napi hírek hosszan, szomorúan kerengtek a sokat látott falak között.

— Mit lehet tenni az ilyen szolgálkkal? — kérdezte végül egy csüggeteg tanítvány.

— Szeretni őket — vigasztalta magát a mester.

(31)

— A hegy vajon törődik-e azzal, hogy a völgyben hangyák vonulnak? — tette föl a költői kérdést a mester. A tanítványok egyetértően bólogatva széledtek volna világgá, ám a mester folytatta: — De se mi nem vagyunk hegy, se a közjó szolgálai nem hangyák.

(32)

— A közjót szolgálja, aki a közös jóért fárad, mert a közösség javát akarja, mert az egyetemes jószághoz méri lépteit — tanította a mester. A szerzetesek szavá tették, hogy az okfejtésből hiányzik Isten. A mester vidáman kötötte az orrukra:
— Ő sehonnan nem hiányzik.

(33)

— Az emberen túlra kiterjedő szeretet, részvét, együttérzés, figyelem: ezekről ismerszik meg, aki Krisztus nyomában jár — tanította a mester, aki a figyelem iskolázásának kötelmét a Weiltől tanuló Pilinszkytól tanulta, de valóban megtanulnia csak tizenhárom élet múlva sikerült. (Akkor se teljesen.)

(34)

— Mester, hol találok az igaz életet? — kérdezte egy tanítvány, erdei meditációjuk alkalmával.
— „Semmi sem él jobban, mint az ég” — felelt a mester. (Ezt a mondatot a *Scar* című regényben olvasta.)

(35)

— Mester, hol találok a végső tökéletességet? — kérdezte egy tanítvány, kerti sétájuk alkalmával.
— „Nincs tökéletes virág, mert minden virág tökéletes” — felelt a mester. (Ezt a mondatot *Az utolsó samuráj* című filmben hallotta.)

(36)

— Mester, azt tanítottad, hogy szívünk mélyén egy másik szív dobog, mely öröklétként verdes egyet. Hogyan várhatunk addig türelemmel? — kérdezte egy tanítvány, önfeledt pingpongozásuk alkalmával
— Minden pillanat mélyén öröklét lakik — felelt a mester. (Ezt a mondatot a szívében találta.)

(37)

A mester egész életében szeretett volna keresztény értelmiségi lenni. De *csak* értelmes keresztény lett. — Isten becsülte a buzgal máért, és nevetett az elégedetlenségén.

(38)

— Ha démonok lebzselnek a kertben, munkálkodjatok még kitar-
tóbban. A nyíló virág elveszi kedvüket a rossztól — rémisztette
életre a mester a kertésztanoncokat.

(39)

— Gondoljatok szeretettel a szegényekre. És most a szenvedőkre. És most a kicsinyekre. És most a megalázottakra. És most a kisemmizettek. És

most a boldogtalanokra. És most a békétlenekre. És most kezdjétek előlről, és sose hagyjátok abba — szólt a mester meditációs leckéje.

(40)

— Isten nem vágyik nálad többre — mondta a mester egy tanítványnak, aztán a következőnek, aztán a harmadiknak, aztán a tízezrediknek, aztán a postásnak, aztán a tízezredik postásnak, aztán a tenger mögötti népeknek, aztán a galaxisokon túli lelkeknek, aztán minden porszemnek a sivatagban külön-külön, aztán leroskadt, és egy csésze tea fölé hajolt, és a tea tiszta tükréből saját idegen arca tekintett vissza rá, és a szemet a tea tükrében nem árnyalta félelem, és a száj a tea a tükrében mosolygott, és az élet a tea tükrében boldogan hunyt ki.

FECSCKE CSABA

Kopott képeslap

*szelek csattogó vitorlái
a tenger fölött a sziklán ólálkodó
köd kiontott bele a sószagú táj
még nem volt reggel mely ilyen
durván követelően rontott volna rám
az örökös morajlás a víz ahogy
hátára veszi az eget és időt
arcod messziről fölfehérlő felhő
éhes sirályok tépik szét mire
beazonosíthatnálak de mindenki te vagy
hát nem tévedhetek regény zugában
meglapuló álom amit minden pillanat felriaszt
kiüt rajtam a só viszketni kezd a bőröm
és a szívem így kapom vissza ama
hamvába holt nyarat
fájdalmak régi ízét lustálkodó érzéseket*

Szövésheiba

*a (20.) század elején nagyanyám
kivett a lelenből egy tizenhárom éves
fiúcskát nem mintha híjával lettek volna
éhes szájnak négy kis kenyérpusztító*

szaladgált nagyanyám szoknyája körül
de dolgos kézre még ha gyerekkéz is az
szükség mutatkozott nagyapám korai
halála után Misinek hívták a kis
sajtkukacot aki mint hasonló korú társai
kapható volt minden csínyre huncutságra
égetnivaló ördögfióka de semmivel
se rosszabb mint csibész apám és rosszcsont
öccsei mégis mindig rajta csattant az ostor
szó szerint és képletesen ennek ellenére
nagyanyám szerint Misinek jó dolga volt
ehetett amennyi belefért igazából amennyi jutott
amit az istálló priccsén tömködött magába mohón
szegény nagyanyám szerint a boldogság kulcsa
(tolvajkulcs) a teli gyomor ő már csak tudta átböjtölt
egy életet sose jutott a remény kolbász szagú
kamrájába Misi karácsonykor összeveszett a Jézuskával
és megszökött mire vitte hogy végezte
nem tudom sorsa foszladozó cérnaszála benne van az én életem
szövetében úgy lehet szövés hibaként csupán

Tétova nyár

az ég szemébe lóg a füst hosszú haja
vajon miféle tűz pernyéllő madarai
a forró levegőben unatkozó tekintetem
billeg egy barna telt csípőn a földön
fekszem a föld magához húz szerelmesen
homokos vagyok mint a tengerpart
tele kusza lábnyomokkal idegen célok
meggondolatlan vágyak hieroglifáival
nevetéssel telik meg a nyár tavalyi
sebek szégyenkező hegeivel rózsákba
száműzött piros és sárga incselkedik velem
erőt vesz rajtam régi érzések lámpaláza
megmártózom a visszafele folyó időben
múltam szemérmetlenül eltakarja a jelent
valójában nem is tudom élni mit jelent

útvonalak valamerre, hazafelé

VÖRÖS ANNA

1995-ben született Pécsen. Jelenleg Törökországban, Gaziantepben él, és szír utcagyerekekkel foglalkozik.

azért bántalak, hogy valamilyen érzélem lehessen benned. az ürességnél a sietősen felhúzott téglafalak is jobbak. téged az emberek úgy vesznek körbe, mint a bicikli küllőit azt a fémdarabot, ahová minden szál kapcsolódik. vagy amiből minden szál kiindul. nem lehet eldönteni, merre tartanak. mi a helyes irány. a küllőkre erősített sárga világítás vagyok, ami csak cikázik körülötted, de el sosem érhet. vagy akit sosem érinthet meg a belső pont, ahová pedig tart. vagy amit jelez. nehéz ezt eldönteni. ki tart kihez.

az íráshoz fegyelem kell, azt mondtad. bennem nincsen fegyelem. hennafegyelem. olyan óvatosság, mint a hennaminták a kézfejemen. a minták körbeveszik a tollat, amit a kezemben tartok. a leszáradt festékréteg berepedezik, és olyankor le kell kapirgálni. beleragad néhány piheszórás, az is jön le vele, kitépem. kaparom a rétegeket, talán estére eljutok magamig. hazajutok. ha lehet azt hazának nevezni, amit nem is ismerek. azért, mert mélyen van bennem, még nem biztos, hogy otthonos is. az igazi minta az alatt van, amit ti rajzoltatok rám. a körömnnyomok megmaradnak, amiket a sok vakarás hagy. a hegek megmaradnak, de csak közlelől látszanak, meg zuhanyzás után, este. ha eléggé felpuhul a bőröm. napközben viszont észrevehetetlen.

nem értem, miért szégyelled a munkádat. mindketten arcokat mosunk tisztára, annyi a különbség, hogy az én klienseim utána hazamennek, a tied nem. ők már nem mennek sehová sem. persze lehet, hogy hazamennek, ha azt a valamit hazának lehet nevezni, ami azután a sokkfeketeség után van. ha van. hol van. mi hazának nevezzük, de ők nem biztos, hogy annak is érzik. nevet adunk neki, pedig azt sem tudjuk, milyen. csak arról beszélünk sokat, amitől félünk. ülnek a teraszon, lehet, hogy be sem mennek a házba, mert nincs kulcsuk, vagy elhagyták. a táskájukban maradt, az meg a buszon, ami tovább ment, őket pedig leszállították. rájuk szóltak, hogy ez már a végállomás. aki még le akart szállni, annak a fülébe súgták, hogy valójában még van vissza egy-két megálló. csak nem mindenkinek. kérjük vigyázzanak, az ajtók záródnak. néhányan azért átbliccelnek jó pár évet lejárt bérlettel. a leszállított emberek pedig olyan házak előtt állnak, amikre mi mondtuk, hogy haza. hazaértek. illetve odaértek. odaértek ahhoz a ponthoz, amihez végül is minden szalad. bonyolult ez, mint a bicikli küllőit, és a hennaminták.

mindig háromszor mosom le az arcom, mielőtt találkozunk. utána kifestem, hogy egy vonalba kerüljön a testem más részeire kent rétegével. pedig csak azt szeretném, hogy magatokkal vigyetek. vigyetek magatokkal. mindegy, hogy hová. vagy legalább szeretnék

olyan pályázat lenni, amire rengeteg pénzt szánnak. egyik délután csak úgy, egyszerűen a kezembe nyomnának egy fehér borítékot, benne elegendő pénzzel arra, hogy felépíthessem magamat. titok leszek, tehát mindenki tudni fog rólam. ahogy bámulok ki a buszon, a tükörképemet lopva nézi a többi utas.

dugóba keveredünk, te pont akkor húzol el mellettünk biciklivel, és amikor végre elkészül az új arcom, és a tárlatvezető is megtanul unalmasan előadni, akkor szólnak, hogy még sincs szükség rám. egyszerűen megszűnt az a művészeti ág, aminek a képeit kiállítottam magamban.

CZIGÁNY GYÖRGY

Egy templom falára

*Mennyekből özönlött.
Tenger áll a kertben.
Mi is, gyümölcsfaként.
Égő túlvilágban:
nemlét fegyencei.*

*A meg nem hallgatott
könyörgés méltósága.
Remény és rémület.
Két test borul egymásra.*

*Mintha már holt volnék.
Mintha már nem élnél.
Minden helyett kereszt.
Kereszt helyett semmi.
A józan ragyogás:
fölemelt szíveké.*

*Idők végén csillagalmaz
tűntén lesz, ki megirgalmaz,
ki megőrzi tenyerében
gondolatod, szavad épen
s visszaadja nekem végül
kezedet is, öröklétül.*

BODNÁR DÁNIEL

Boór Jánossal

Boór János (1932) újságíró, tudományfilozófus, a müncheni Filozófiai Főiskola, a Jézustársasági Filozófiai Fakultás előadótanára. 1957-től Németországban él. A ma már kultikussá vált Mérleg című folyóirat egyik alapító szerkesztője. A Magyar Katolikus Újságírók Szövetségének alapító alelnöke, 1994–2000 között elnöke volt. 1992-ben megkapta a Pro Cultura Hungarica emlékérmét, 2002-ben Mádl Ferentől a Köztársaság Elnökének Érdemérmét, 2004-ben feleségével együtt a Pro Magyar Pax Romana érmet a sajtóban és a Pax Romanában kifejtett munkásságáért, majd 2008. március 15-én a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét.

Mindössze kilenc éves volt, amikor meghalt az édesapja. Egy ilyen tragikus esemény minden gyermek lelkét súlyosan megviseli. Mennyire határozta meg a biztonságot adó szerető édesapa elvesztése a későbbi gyermekkorát?

Élesen emlékszem arra, amikor a tüdőgyulladásban szenvedő édesapámat a mentők elszállították a székesfehérvári Várkörúti, csak katonatisztek által lakott házban fekvő lakásunkból a katonakórházba. Másnap, 1941. december 9-én, amikor édesanyám telefonon érdeklődött a hogyléte után, a portás röviden közölte: az alezredes úr az éjjel meghalt. Egy világ omlott össze bennem. Lovastüzér édesapám tanított meg Pesten, Komáromban vagy Székesfehérváron, ahova éppen helyezték, lovagolni, úszni, korcsolyázni, biciklizni, célba löni, térképen tájékozódni, malmozni, ő vezetett be a trigonometria és a titkosírás elemeibe, ő vitt vasárnaponként szentmisére, bár kritikus megjegyzéseket is hallottam tőle egyházzól, papokról. Életemben egyetlen egy pofont kaptam tőle egy füllentésért. A szintén katonatiszti családból származó, páratlanul szép édesanyám sokkal keményebben nevelt, kisebb engedetlenségek miatt pillanatok alatt lekapott a falról egy lovaglopálcát, amivel nagy fájdalmat tudott okozni. Talán a szigorú apai nevelés pótlására is adott be legnagyobb örömemre 1942-ben, 10 évesként a kőszegi Hunyadi Mátyás honvéd középiskolai nevelőintézetbe, Ottlik Géza *Iskola a határon* címen növendékként megtapasztalt és realizztikusan leírt bennlakó gimnáziumába. Ha nem is a primitív és állandóan ordító alisztek, de a tanár szakos tisztek között voltak néhányan, akikre felnézhettem, és akiket tisztelhettem. A katonaiskola elég korán kiszakított egy meleg családi életből, „szabadságra” haza csak karácsonykor és nyáron mehettünk. A mai napig úgy érzem, az ott eltöltött három esztendő volt a legkeményebb időszak életemben, utána minden könnyen ment...

Mikor ábrándult ki a katonaságból?

Nem volt könnyű elviselni a folytonos, értelmetlen alaki kiképzést és csuklóztatást, a szakadatlan parancsolgatást már a felsőbb éves növendékek részéről is. A torna természetesen főtárgynak számított, és én ebben elég gyenge voltam. A társadalmi és politikai életről, a hadihelyzetről, a zsidóüldözésről szinte semmit sem tudtam. Sárga csillaggal megbélyegzett embereket sohasem láttam. De az események hamar

betörték elzárt intézeti életünkbe. 1944. március 19-én vasárnap ébresztőre az ügyeletes tisztek és altisztek nemcsak pisztolytáskával vagy szuronnal jelentek meg, hanem géppisztollyal felfegyverkezve. Az intézet bejáratánál is megerősített őrség teljesített szolgálatot. A sportpályán játszva nem egyszer repülő zajára „rejtőzz!” parancsra fedezéket kellett keresnünk. Késő délutánig a felsőbb honvéd parancsnokok sem tudták még, hogy ne álljanak-e ellen a szövetséges német haderő támadásának, nem kis zavart okozva hazafias lelkesedésünkben, mert semmiféle felvilágosítást sem kaptunk. 1944-ben a nyári vakáció elmúltával még bevonultunk, de október 15-én a nyilas hatalomátvétel után hazaküldtek bennünket, hogy a szülők döntsék el, maradnak-e vagy nyugatra menekülnek-e csemetéikkel. Így én karácsonykor Székesfehérváron átéltem a Vörös Hadsereg bevonulását, hivatalosan néhány napig tartó szabad rablását és erőszakát, majd a város egy hónapig tartó szovjet megszállását. Eközben az országnak még a szovjet csapatok által el nem foglalt területein élő növendéktársaimat a nyilas hadügyminisztérium bevonultatta Kőszegre, és 1945. január 22-én vonaton nyugatra szállíttatta.

Székesfehérvár visszafoglalása után, 1945. január végén én is újra bevonultam a kadettiskolába, Kőszegen kéttucatnyi növendékből álló pótszállítmány tagjaként tovább tanulhattam, 12 évesként még páncélelhárító kiképzést is kaptam. Örömmel is harcoltam volna páncélököllel a szovjet hadsereg ellen a „haza” védelmében. Az intézet volt akkoriban a nyilas hadügyminisztérium székhelye. Gyakran láttuk az amerikai gyártmányú luxusautókon érkező minisztereket koronauülésre jönni Szálasi Ferenc „nemzetvezetővel” az élen. Március utolsó hetében a front közeledtével hirtelen minden megváltozott. Először a híradások kezdtek dobra feltekerni a telefonhuzalokat, amit már Fehérváron kétszer mind a két harcoló félnél megéltem. Néhány nap alatt kiürült az intézet, légvédelmi ágyúk, páncélosok, legénység, altisztek, tisztek, tábornokok mind-mind eltűntek. Velünk maradt két tiszts és Abay Imre főhadnagy tábori lelkész, a később, 1956 után meghurcolt sárvári plébános. Mi, kamasz növendékek szinte világvégi hangulatban, mint egy boszorkányéjszakán, törtünk, zúztunk és leittuk magunkat. Az a hír terjedt el közöttünk, hogy a hadügy által nekünk kiutalt terepjáró teherautóval Símai Alfréd ezredes intézetparancsnok családjával és bútoraival menekül Németországba. 1945. március 28-án, amikor a szovjet előőrsök már benn voltak Kőszegen, csalódottan és magunkra hagyottan lovasszekereken ülve végre mi is megindultunk a Német Birodalomba. Az Alpesekeket elérve, hol napsütésben, hol havazásban a lovak egymás után dőltek ki, gyalog meneteltünk tovább. Mögöttünk 5–15 kilométerre követett minket harci zajával a front. A már teljesen kihalt semmeringi szerpentinén német katonák még utat nyitottak előttünk a tankakadályok között. Az országút mentén szétszórt fegyverekkel és kézigránátokkal szereltük fel magunkat, hogy ha kell, védekezhessünk. Településeken áthaladva meglepett bennünket, hogy még minden működött, katonai élelmiszerjegyeinkre mindent megkaptunk, de ha fogytában voltunk valaminek, az osztrák paraszt-

családok készségesen kisegítettek bennünket kenyérrel, szalonnával, zabbal vagy szénával. Admontban átszállhattunk egy tehervagonba. Az ausztriai Pongauban, Altenmarkt mellett talált meg egy mellékvágányon vesztegelve a 2. székesfehérvári hadtest akkori tüzér parancsnoka, Morvay Zoltán ezredes; az általa keresésemre küldött motoros járőr vitt el a visszavonult tüzér hadosztályparancsnokság (édesapám elhunytakor ebben volt segédtiszt) álláspontjára, ahol édesanyám karjaiba vehetett és én megölelhettem Lajos öcsémet. Röviddel a háború befejezése után már hazaérkeztünk Székesfehérvárra.

Itt a ciszterciek Szent István Gimnáziumában folytathatta gimnáziumi tanulmányait. Miként emlékszik vissza középiskolai éveire, voltak-e tanárok, akik különösen hatottak Önre?

Kezdetől fogva jól éreztem magamat a ciszterci gimnáziumban. Jobb tanulmányi eredményeket is értem el, mint a katonaiskolában. Az elemi iskolai farkaskölyökből nagycserkész lettem a 85. Zrínyi Miklós Cserkészcsapatban a rendkívül népszerű Pötz Edgár OCist magyartanár parancsnoksága alatt, a Mária Kongregációban a későbbi churi teológiaprofesszor, Gajary Aladár prézes mellett pedig újoncmester. Akkor már semmi kedvet sem éreztem a már amúgy is lehetetlenné vált katonatiszti pályára. Jobban vonzott a politikusi hivatás előbb a Kisgazdapártban, majd pedig a Barankovics István vezette Demokrata Néppártban. Nagyon szerettem Hodász Erik OCist matematikatanár és Czigler Ábel OCist német és énektanár osztályfőnökeimet, sajnos mindketten pályát változtattak. Szívesen mentem el sétálni és beszélgetni dr. Székely Ottokár OCist iskolaigazgatóval. A rendből csak később ismertem meg a tekintélyes Pallos Bernardint és a szeretetre méltó Sulyok Olivért. A legnagyobb benyomást Halász Piusz OCist tette rám, aki rövid ideig hittanárom volt a szigorú irányzatú kontemplatív ciszterek közül. Talán ő volt az első szerzetespap, aki páratlan vonzerejével felvetette bennem a papi hivatás gondolatát.

1948-ban, az akkor már lényegében egyeduralgó kommunisták elérték, hogy az Országgyűlés megszavazza az egyházi iskolák államosítását. Diákként hogyan élte meg a változásokat?

A kommunisták nagyon óvatosan és tapintatosan kiváló, részben valóságos tanárokat neveztek ki a szerzetes tanárok helyére, mint például Szabóky Pál magyar–latin szakos tanárt osztályfőnöknek, Biró Imre fizika–matematika tanárt és Szécsi Gáspár földrajz–történelem tanárt. Átnevelésünkre tanulóköröket szerveztek és beléptettek bennünket a DISZ-be. A tanulókörök vezetésével persze a jó tanulókat bízták meg, számos volt cserkészt, kongreganistát vagy cisztercinek készülődő diákot. Külön ideológiai fejtágító szemináriumokra kellett járniuk a tanulókör-vezetőknek, magyar és szovjet párttörténet, történelmi és dialektikus materializmus voltak a tantárgyak, meg a napi politikai események. Engem nagyon megrázott, hogy az előadókkal és a NÉKOSZ-istákkal filozófiai vitákban nehezen tudtunk helytállni, mert ciszterci tanáraink és a rendházi könyvtárból megszerezhető könyvek (Hajós József fehérvári kanonok, Schütz Antal, Sík Sándor, Bangha Béla, Prohászka Ottokár, Kecs-kés Pál stb. szerzőktől), valamint olyan folyóiratok, mint a Bölcséleti Közlemények sem tudtak nekünk segíteni. Azóta foglalkoztatnak nemcsak tudásvágyból, hanem katolikus hitem megalapozására egzisztenciálisan is a filozófiai és fundamentálteológiai problémák. „In hoc signo vinces” címmel jó ideig harcos falújságunk is volt. Az „osztályharc éle-

sedésével” aztán betiltották a cserkészetet, lassan illegalitásba kényszerültünk, a plébániák és családi otthonok is félelmükben egyre kevésbé fogadtak be bennünket csoport-összejövetelekre. Az Actio Catholica ifjúsági lelkészei még járták az országot, itt-ott lelkigyakorlatokat szerveztek. Így tűnt fel Fehérváron Török Jenő SchP, Juhász Miklós SchP, a Dachauba elhurcolt Eglis István munkáspap is, akik a későbbi Bokor Bázisközösség előzményeként „apostoli lelkigyakorlatokon” földalatti sejtek és sejtrendszerek alakítására ösztönöztek bennünket nem kis sikerrel, mert Fehérváron minden középiskolában jelen voltunk. Az általam ismert Ciszterci Gimnáziumban a diákönkormányzatban nagy befolyásunk volt, így sikerült elérnünk, hogy iskolánk nevét Szent Istvánról nem Beloianiszra, hanem József Attilára változtatták. 1948 végén a politikai harc kiéleződött, amikor Mindszenty Józsefet letartóztatták és koholt perben életfogytiglani börtönre ítélték. Tiszteltük a kommunista hatalommal szemben szinte utolsóként szembeszálló közéleti személyiséget, de tradicionalizmusát csoportjainkban már akkor is megbíráltuk. A bírósági tárgyalás alatt tüntetni vittek bennünket, hogy a primás halálra ítéletét követeljük. Csoporttagjainkat, lányokat és fiúkat sikerült jórészt a gyülekező helyekről megszöktetnünk. Majd a József Attila Gimnáziumban a kommunistáknak behódolt igazgató egy napig agitált bennünket, hogy táviratban követeljük a népbíróságtól a primás számára a halálos ítéletet. Jó ideig a kongreganisták még ellenálltak, végül tíznél kevesebben álltunk ellen a kényszernek.

1950-ben érettségizett, majd felvették a Jézus Társaságába. Mivel abban az évben történt a szerzetesrendek többségének a feloszlata, miképpen készült a szerzeteséletre?

A feloszlalt szerzetesrendek közül az általam ismertek titokban folytatták működésüket. A Jézus Társasága számára ez talán könnyebb volt, mert nem kötődött kolostorhoz vagy zárdához. Czapik Gyula egri érsekkel megegyezve az 1950-ben felvetteket (többek között Sárdy Péter, Somfai Béla, Somogyi Szilárd, Szabó Ferenc) velem együtt a rendi előjárók az egri Papnevelő Intézetbe küldték, ahol a Hittudományi Főiskolán megkezdtem tanulmányaimat. Helyzetünket megkönnyítette, hogy a spirituális Rozmán János és filozófiatanárunk, Bogyó György is jezsuita volt. Szabó Ferivel már akkor arról álmodoztunk, hogy a magyar rendtartomány sokszorosított nemzetközi „Élet a betűk mögött” című sajtószemléjét egykor majd nyomtatásban jelentessük meg. Egy év múltán állami nyomásra a félős érsek elbocsátotta az egyházmegyéjén kívülről származókat. Ekkor én néhányunkkal névleg kalocsai főegyházmegyésként az egrinél modernebb szegedi szemináriumba kerültem, és ott tanulhattam tovább az egyházmegyes kispapokkal és nálam két évvel idősebb, már fogadalmas rendtársaimmal, olyan tehetségekkel, mint Bejczy Antal, Nemesszeghy Ervin, Pécsi László, Závodni Kálmán, Weissmahr Béla. Legtöbbet a kalocsai főegyházmegyes Papp Imre filozófiatanárunktól tanultam, ő ösztönzött arra, hogy az Egyetemi Könyvtárban nyugati filozófiai és teológiai folyóiratokat olvassak. 1952 tavaszán kispapként a nagyon emberséges Varga Béla SJ irányításával megkezdhettem a noviciátusomat. A szegedi szemináriumból a tanév befejeztével állami nyomásra mindnyájunkat kitétek. De én rendőrségileg nem jelentkeztem ki, így a sorozáson reverendá-

ban megjelenve kispapként az akkori szokás szerint mentesítettek. Valójában már Pesten éltem magánlakásban más rendi növendékekkel együtt, napi kétszeri, egyórás és félórás elmélkedéssel, lelkiismeretvizsgálatokkal és lelki olvasmányokkal, naponta a közeli templomokban (gyakran a piarista kápolnában a Mikszáth téren, Sík Sándor prédikációit hallgatva) szentmisén részt véve, hetente az újoncmesterrel, Luzsénszky Alfonzsal vagy a provinciálissal, Pálos Antallal, illetve az ő letartóztatása után Kollár Ferencsel találkozva. Mivel első kísérletre természetesen egyetemre nem vettek fel, nyomdaipari szedőtanuló lettem, gyakran élmunkásként a faliújságon kiemelve. Anélkül, hogy arra gondoltam volna, ez is felkészített jövőbeli szerkesztői pályafutásomra. Persze nem volt könnyű időben és életvitelben a két feladatkört összeegyeztetnem. Egyszer egy középosztályból származó vonzó tanuló lány meg is jegyezte, éleslátását bizonyítva: „Te János, úgy viselkedsz, mint egy kispap!” 1953-ban a fehérvári József Attila Gimnázium jóindulatú, meggyőződéses kommunista iskolaigazgatójának, Rácz Jánosnak ravasz tanácsát követve és Riesz Frigyes világhírű matematikus ajánlásával sikerült felvételiznem az ELTE TTK-n fizika–matematika tanárszakra. Közben a Ráday utcában Beke József, Ambrus Lóránt és Sárdy Péter rendtársaimmal együtt lakva tovább végeztem a noviciátusomat, amit 1954-ben az akkori noviciusmester, Luzsénszky Alfonz előtt lettem egyszerű, de örök fogadalommal fejeztem be. Így éltem tovább a kettős életet már fogadalmas jezsuita skolasztikusként és egyetemistaként kiegyensúlyozottan, de állandóan félve az AVH beavatkozásától. Végül csak egyetlen egyszer kerestek meg, 1956 januárjában egy délelőtti udvariasan lakásomon „személyi adataim ellenőrzésére”. Engem egyszer sem idéztek be a Gyorskocsi utcába kihallgatásra, mint társaimat, akiket arra agitáltak, hogy ne szerzetesként az egyházat, hanem DISZ-tagként a népi demokráciát szolgálják.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően el kellett menekülnie az országból. Milyen „bűnököt” követett el a népfelkelés idején?

A 60 évvel ezelőtt október 23-án kitört forradalom és szabadságharc életem legnagyobb élményét jelentette. Titkos papnövendékként még távol tartottam magamat a politikától, kiváltképpen a Petőfi Kör vitáitól, de 23-án már egyetemista társaimmal együtt vonultam a Petőfi-szobortól a Bem-szoborig, majd a Parlament elé. Este a kiskörúton hazafelé igyekezve a Rádiónál már ropogtak a fegyverek, és szemtanúja lettem egy spontán és önszerveződő felkelés kitörésének. A következő hetekben rendszeresen bejártam a Gólyavárba, ahol a TTK Forradalmi Tanácsa székelt. Ott irodai munkát végeztem, általában röplapokat sokszorosítva, majd terjesztve. Egyszer kaptam izgalmas feladatot, amikor Dér János évfolyamtársammal együtt a szovjet páncélosok mellett elhaladva egy katonai adóvevőt kellett egy alviláginak tűnő nő pincéjéből szeszszákokban a hátunkon beszállítanunk az egyetemre. Mindennek kevés nyoma maradhatott a politikai rendőrségen. Annál több a következő két ténykedésemnek. A Központi Szemináriumban Mócsy Imre SJ, Papp Imre és Szörényi Andor professzorok Papi Forradalmi Tanácsot alakítottak, és a rendi előjáróimon keresztül két feladat megszervezésre kértek meg. Először, a különböző egyetemeken tanuló katolikusokkal,

köztük titkos papnövendékekkel foglaljuk össze röviden, mit kíván a forrongó magyar ifjúság. A memorandum az elzártságból kiszabadult hercegprímást segítené nyilatkozatainak, főleg a november 3-i rádióbeszédének időszerű megfogalmazásában, ami jórészt megtörtént. Másodsor, foglaljuk el a Pasaréti út 59. szám alatt székelő Állami Egyházi Hivatalt és biztosítsuk, hogy kizárólag egyházi bíróságok kezébe kerülhessenek a kollaboráló papságot kompromittáló okmányok. Az épületet sikerült fegyveres egyetemistákkal megszállnunk, de az említett okmányok parányi része lett csak elszállítva a budavári Prímási Palotába azon a katonai terepjárón, amellyel Turchányi Egon prímási titkár érkezett egy horthysta katonatiszttal és a Vigh Szabolcs vezette központista papnövendékekkel, valamint fegyveres katonákkal. Ez utóbbiak vették át tőlünk az épület őrzését a november 4-i szovjet támadásig. Én pedig jelentést tehettem a hercegprímásnak, neki átadott írásmat hamarosan megtalálhatták és kiértékelhették az újra aktivizált szovjetbarát nyomozók. A pufajkások karácsony előtt kerestek ferencvárosi lakásomon, de én akkor már az osztrák jezsuita provincia vendégszeretétét élveztem a karintiai St. Andräban lévő újoncházában a többi nyugatra menekült magyar rendtársammal együtt.

Külföldön hol folytatta tanulmányait, és melyik egyetemen végzett?

Varga Andor, az akkori nyugati magyar provinciális a német jezsuiták egyetemi rangú filozófiai főiskolájába, a Berchmans-kollégiumba disponált a Münchentől délre fekvő Pullachba. Jómagam szívesebben tanultam volna francia nyelvterületen, bár negyedrészt német származású vagyok és gyermekkorom óta beszélek németül. 1959 őszén summa cum laude szereztem meg a rendben előírt filozófiai licenciatust, amivel 2004-ig ezen a később Münchenbe áttelepült fakultáson természet- és tudományfilozófiát taníthattam. Szívem vágya volt az atomfizikus és filozófus Carl Friedrich von Weizsäcker-nél a hamburgi egyetemen bölcsletről doktorálni, de a rend csak Münchenben tette lehetővé, hogy elméleti fizikai tanulmányokat folytassak, melyeket a salzburgi egyetem filozófiai karán egészítettem ki a kanti transzcendentálfilozófiai módszert szembesítve a popperi kritikai racionalizmussal. Nem tudom, sikerül-e még ebben az életben igényeim szerint könyvben válaszolnom Kant izgalmas kérdésére: „Hogyan lehetséges egyáltalán tapasztalati tudomány (fizika)?”

Jezsuita szerzetes- és papnövendék volt. Végül egyik sem lett. Mikor jött rá arra, hogy nem a papi, szerzetesi hivatás a küldetése?

A már a dialektikus materializmussal otthon folytatott vitákban nyitva maradt kérdések a dialektikáról és az ellentmondás elvéről, a teodícea problémájáról, a halálról mint a természettörvényekből következő evolúció feltételéről és a „bűn zsoldjáról” (Róm 6,23), a materializmus és az idealizmus magyarázó erejéről egészen a kvantumelméleti mérésig, a csodákról mint a krisztusi kinyilatkoztatás alátámasztásáról, a Pápai Bibliai Intézetben Rómában kiéleződött viták a bibliakritikáról stb. egyre nehezebben tűntek számomra megoldhatóknak. Elöljáróim biztattak, hogy a teológián mindezt tisztázhatom és maradjak. Akkoriban gyakran nevetgélünk azon a vicces mondáson, hogy az ember a filozófián elveszti a józan eszét, a teológián meg a hagyományos hi-

tét. E kételyek között erkölcsstelennek éreztem volna kitaníttatnom magamat a Jézus Társaságával. Ezért a 11 évig tartott szép szerzetesi élet után 1961 őszén megkértem és megkaptam egyszerű fogadalmaim alól a felmentést, ami felszabadítóan hatott rám az igazság keresésében. Ama mondás, hogy „Clara est causa”, azaz szabadon fordítva „világos, hogy nő, Klári az aposztáziájának oka” pedig egyáltalán nem illett rám. Feleségemet 1968-ban egy Pax Romana Kongresszuson ismertem és szerettem meg, két gyermekünk és három unokánk született.

Amikor 1965-ben, a II. Vatikáni zsinat lezárásának évében másokkal együtt létrehozta a Mérleg című katolikus értelmiségi folyóiratot, milyen célok vezették?

Nem végeztem lélekelemzést, de ha végeztem volna, a pszichoanalitikusom talán úgy válaszolna, hogy a nyugati teológiai, filozófiai, tudományos ismeretterjesztő és kulturális folyóiratokat és könyveket tanulmányozva és magyarra fordítva saját kérdéseimre kerestem a választ, amelyek természetesen minden modern értelmiségi gondolkodó ember problémái is. Tudatosan egész akkori társadalmi munkásságom a MEFESZ-ben és a KMEM/Pax Romana-ban, az 1956-os szabadságtörekvéseink folytatása volt az első főindítók, természetesen a szellem eszközeivel, minden emigrációs politizálás nélkül, és amiért az egyetemi karriert is kész voltam háttérbe szorítani. Aggudalommal figyelve a mai magyarországi társadalmi és politikai légkört, gyakran felteszem magamnak a kérdést, hogy megérte-e ez egyáltalán. A budai Francia Intézetben az Esprit francia perszonalista folyóiratról szóló szimpóziumon, az egyik tudós résztvevő, Kis János biztatott, hogy nyugodjak meg, mert bizony megérte. A második, az elsővel egyenrangú fő indítók a II. Vatikáni zsinat élménye volt, amely mindnyájunkat hihetetlen lelkesedéssel és a jövőbe vetett bizalommal töltött el. Az optimizmus kerekedett fel bennem, hogy egzisztenciális kérdéseimre a minden nehézséggel szembenéző nagy gondolkodóinktól választ kaphatok, ez a derűlátás ma is elevenen él bennem. Harmadik indokként szolgált az európai egyesülés eszméje, amely a Balkán-háború kivételével békességet és jólétet teremtett a történelemben annyi esztelen háborút elszenvedett kontinensünkön. Szerettem volna elősegíteni, hogy hazánk is részese legyen ennek az összefogásnak.

1968-tól egészen 2004-ig volt a Mérleg főszerkesztője, azóta pedig főmunkatársa. Hogyan sikerült elérnie, hogy a lapot már jóval a rendszerváltozás előtt is terjeszteni lehessen Magyarországon? Kikkel tárgyalt erről?

A Felvidékről származó katolikus újságíró, András Károly, a Szabad Európa Magyar Osztályának helyettes igazgatója volt titokban a Mérleg alapító főszerkesztője. Én korábban a SZER külsős munkatársaként a tudományos és az egyházi rovatban, majd sameszaként a Mérleg megszervezésében és szerkesztésében tőle tanultam újságírást. A rólam készült ügynöki jelentések, amelyeket megkaptam, erről mit sem tudtak. A kommunista hatalom talán azt értékelte a Mérlegben, hogy sohasem politizál, még emigráns nevek és kiadók sem tűnnek fel a folyóiratban. De talán az volt a legfontosabb az egész szovjet tömb számára, hogy a Mérleg egyértelműen a II. Vatikáni zsinatnak van elkötelezve, amely nem ítélte el már a szocialista államrendszert, sőt kezdeményezte vele a párbeszédet. Legfőbb tárgyalófeleim a népi demokráciával jó viszonyt ápoló személyiségek voltak: Brezanóczy Pál egri érsek, Ákos Géza, a Szent István Társulat igazgatója és Saád Béla,

az Új Ember felelős szerkesztője. A bécsi Herder Kiadó nevében tárgyaltam, némileg a *do ut des* (adok, hogy adjál) elve jegyében, mivel kiadóhivatalunk vállalta az Új Ember és a Szent István Társulat kiadványainak külföldi terjesztését, amiből aztán az érdeklődés hiánya miatt gyakorlatilag semmi sem lett. Megmaradt a Mérleg terjesztése a MAHÍR-nál és ezen keresztül a postahivatalokban körülbelül 700 példányban, ami rögtön megszűnt, amikor a fordulat után az állami MAHÍR magántulajdonba került. Manapság kevésbé vagyunk jelen a katolikus könyvesboltokban, mint korábban.

Miben látja a Mérleg jelentőségét?

Nem érzem magamat illetékesnek életművem értékelésére. E helyett idézek néhány véleményt a Mártonffy Marcell és Petrás Éva szerkesztésében a 75. születésnapomra 2007-ben megjelent *Szétosztott teljesség* című köszöntő kötetből: „Izgalommal, szamizdatként, szellemi csemegeként vettük kézbe és olvastuk a folyóiratszemat, friss levegőt, egészséges, szabad légkört árasztott írásaival. Igazi Mérleg volt, a mérleg hivatását töltötte be. Amit ugyanis keleten nem tettek bele a serpenyőbe, azt nyugaton te beletetted, hogy szellemi-lelki egyensúlyunk helyrebillenjen, megmaradjon...” (Várszegi Asztrik OSB). „...a Mérleg, amely nemcsak a magyar nyelvű hasonló tárgyú folyóiratok között, hanem nemzetközi mértékkel is kiemelkedő. A Mérlegben a széles látókört és az őszinte toleranciát becsülöm a legjobban. A folyóirat nagyon hasznosan tájékoztat a modern katolikus teológia és filozófia különböző irányzatairól, sokat tanultam belőle. Emellett sok mindent megtudtam nagy matematikusokról, például a Gödelről írt cikk nagyon érdekes volt, sehol sem olvastam, hogy a halála előtt a matematikai logika segítségével készített egy istenbizonyítást. A Mérleg sok jelentős természettudományi problémát vitat meg és széles körben tájékoztat a magyarországi kulturális eseményekről is...” (Ladik János).

A Mérleg vállaltan a liberális katolikus értelmiség folyóirata. Hogyan határozná meg, mit jelent az, hogy liberális katolikus? A Mérleg igen részletesen idézett Ferenc pápának 2015 nyarán a bolíviai Santa Cruzban elmondott beszédéből, amelyben figyelmeztetett, hogy a világban alapvető szerkezeti változásra van szükség, olyan pozitív változásra, amely a profit min-

Mindenekelőtt hangsúlyozni szeretném, hogy a Mérleg a II. Vatikáni zsinatot követve a katolikus és ökumenikus reformtörekvések, a tudományok közötti párbeszéd és az európai egyesülés eszméje ismertetését és nem valamilyen nehezen meghatározható katolikus liberalizmus terjesztését tekinti főcéljának. A „liberális” jelző ma már szitokszóvá fajult el hazánkban, az ideológiai harcban a karaktergyilkosság eszközévé... A liberalizmus egyébként is nagyon sokrétű fogalom, lényegében a demokrácia alapelve, amennyiben az emberi méltóságot és az abból következő vélemény-, szólás- és vallásszabadságot védi a jogtalan állami beavatkozással szemben. Többek között IX. Piusz pápa a *Syllabus Errorum* kezdetű bullájában elítélte, amit a II. Vatikáni zsinat a vallásszabadság elismerésével azonban felülvizsgált. Megalapozottan beszélhetünk katolikus liberálisokról, akik liberálisok és katolikusok voltak, mint például Félicité Robert de Lamennais, Alexis de Tocqueville és Lord Acton. Mindegyiküknek voltak számomra rokonszenves eszméi, amiért esetenként vállalom a liberális katolikus minősítést is. De legszívesebben a 2008-ban 99 éves korában Párizsban elhunyt Fejtő

denáron uralta folyamatokat feltartóztatva a földi élet és az emberi közösségek szolgálatát állítja előtérbe. A liberalizmus viszont a versenyhelyzet mindenhatóságát hirdeti. Mennyiben vélekedik erről másként a liberális katolikus értelmiség?

¹Többször publikálva, legutóbb itt: Földes Anita: *Átélttem egy évszázadot. Utolsó interjúk Fejtő Ferencsel.* Scolar Kiadó, Budapest, 2013, 356.

A Mérleg honlapján szemlézett cikkek közül több is foglalkozik a menekültkérdéssel. Napjaink talán legégetőbb problémájával kapcsolatban sokféle vélemény hangzik el, de a két véglet az, hogy Európa belátható időn belül muszlim lesz, s ezzel vége lesz a keresztény Európának, a menekültek potenciális terroristák, a másik vélemény szerint mindenkit be kell fogadni. Mi a véleménye erről?

Ferenc történész politológus barátom önjellemzését követem: „Tulajdonképpen konzervatív–liberális–szocialistának vallom magam. Konzervatívnak, mert kötődöm az európai görög–zsidó–keresztény hagyományhoz, amely a felebaráti szeretetet, az ősök és a kulturális tradíciók tiszteletét hordozza magában; liberálisnak, mert elutasítom az önkényuralmi rendszereket, vagyis elképzelhetetlennek tartom az életet a gondolat, a sajtó, a vállalkozás szabadsága és az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása nélkül; ugyanakkor megmaradtam szocialistának, mert harcolok a kirívó egyenlőtlenségek és az üldözések ellen, valamint szükségesnek tartom, hogy egy erős állam korlátozza a teljesen szabad versenyt, amelyben a gyengék, a szegények és a kevésbé tehetségesek segítség nélkül csak alulmaradhatnak. De azért legelősebben a megreformált, modernizált szociáldemokrata álláspontot képviselem.”¹ E hagyományra is érvényes persze Morus Szent Tamás figyelmeztetése: „A tradíció nem a kihűlt hamu őrzése, hanem a láng továbbadása”. A liberalizmus szerintem általában nem tanítja, még a popperi úgynevezett kritikai racionalizmus sem, hogy nincs feltétlen igazság, mert ha az ellentmondás elve sem feltétlenül igaz, utat nyitunk a teljes relativizmus önkényének. Hiszen ellentmondó kijelentésből bármi és annak az ellenkezője is levezethető (*ex falso quodlibet sequitur*). Az úgynevezett ordoliberalizmus, a német gazdasági csoda, az úgynevezett szociális piacgazdálkodás elvi alapja, amelyről a Mérlegben többször szó volt, nem hirdeti a versenyhelyzet mindenhatóságát. Ezért nagyon is elfogadom Ferenc pápa kritikáját a globális rablógazdálkodásról.

A zsidó és a keresztény bibliai normák szerint szeretettel kell fordulnunk az idegenek, a bevándorlók, a bajba jutottak, az üldözöttek felé, amit számos honfitársunk és civil szervezeteink önszervező módon példamutatóan meg is tettek. Egyébként jómagam is politikai menekültként jöttem 1957-ben a Németországi Szövetségi Köztársaságba, és minden lehető segítséget megkaptam, amiért hálás vagyok. Az iszlám országokban véres és kegyetlen háborúk folynak, amiért részben a nyugati nagyhatalmak is felelősek. Az iszlám e megosztottsága miatt nem érzem fenyegetőnek, hogy meghódítja és áttéríti Európát, főleg ha az nemcsak névleg vagy alkotmányszövegekben nevezi magát kereszténynek, hanem Jézus-követő mivoltát minden embert szeretettel átölelő életvitellel tanúsítja. Egy ilyen kereszténység képes is lesz majd arra, hogy megnyerjen vallásukból vagy ateizmusukból esetleg már kiábrándult, irracionális, fundamentalista vagy babonás beállítottságú embertársakat. Az ENSZ, az EU és Németország alapokmányai a politikailag vagy valójában üldözötteknek bizonyos ideig védelmet vagy indokolt esetekben menedékjogot biztosítanak, ezekben szó sincs mindenkinek a befogadásáról. Az esetleges terroristákat a rendőrségeknek ki kellene szűrniük és ki kellene utasítaniuk. Több millió EU-állampolgár, köztük félmillió magyar integrálása évek óta csendben, de eredményesen folyik Nyugat-Európában, az anyaország nagy kárára.

A „keresztény” Európáról

GÁSPÁR CSABA
LÁSZLÓ

1956-ban született Budapesten. Filozófus, teológus, a Miskolci Egyetem BTK Filozófiai Intézetének egyetemi docense. Legutóbbi írását 2015. 10. számunkban közzöltük.

*„Nem igaz, hogy a kereszténységet kipróbálták,
és hiányosnak bizonyult. Túl nehéznek találták,
ezért ki sem próbálták.”*

(G. K. Chesterton: *Mi a baj a világgal?* [1910])

A fenyegetést az érzi igazán veszélyesnek, aki belülről gyenge

Az éppen zajló európai események miatt egyre erőteljesebben fogalmazódik meg az a közvélekedés, hogy Európa veszélyben van. Ez a veszély, úgymond, a „keresztény” Európát fenyegeti. Vállalva a megbotránkoztatás vádját, tegyük fel a kérdést: Van-e egyáltalán keresztény Európa? Volt-e valaha is keresztény Európa? S ha lehet fokozni a botrányt, azt is kérdezhetjük: Lehetséges-e egyáltalán keresztény Európa?

Az új keletű veszélyt itt Magyarországon úgy éljük meg, mint szorongást attól, hogy a bevándorlás minket is érinthet. Mit féltünk? Javainkat? Az életformánkat? A vallásunkat? Vagy egyszerűen csak — alanyi ragozásban — *féltünk?* Félelmünket nehéz diagnosztizálni, mert bár ott bujkál mindannyiunkban, nem tudjuk felmérni a mértékét, se megnevezni a tárgyát. Nem látjuk tisztán. Vagy — ismét alanyi ragozásban — nem látunk tisztán. Mert nem kívülről fenyeget, hanem belülről emészt. Meglehet, nem annyira külső ellenséges erőtől féltünk, mint inkább saját belső gyengeségünktől. Elvégre az Európát érő fenyegetés számokban mérve nem jelentős, nem is fenyegetés, inkább csak a mi gyengeségünk folytán látszik fenyegetőnek. Ha ez igaz, akkor a jelenség megértése végett nem kifelé, hanem befelé kell fordulni, nem a külvilágot kell fürkészní — ott találunk ugyan zűrzavart, de komoly fenyegetést nem —, hanem saját magunkat kell megvizsgálni: önvizsgálatra van szükség. Mire bukkanunk ott? Miféle gyengeség táplálja félelmünket, amely aztán, mintegy magamatól megijedve, riadtan tárgyat keres és külső ellenséget talál — Alanyi ragozásra van szükség.

Miben áll Európa gyengesége?

A bevezető kérdésekre utalva úgy is fogalmazhatunk, hogy Európa éppen a kereszténysége miatt gyenge. Sajátos vallás a kereszténység: úgy erősíti az embert, hogy előbb meggyengíti. Az Evangélium min-

denkinek szól ugyan, de elsőként nem az erőshöz lép oda, hogy még erősebbé tegye. Aki erős, az elégséges önmagának. Jézus nem az erőseket és hatalmasokat szólítja meg, nem a gazdagokhoz fordul, hanem a gyengékhez, az elesettekhez. Azokhoz, akik a társadalom peremén élnek. Ami szociológiailag a társadalom pereme, az a Biblia spirituális olvasata szerinti lelki értelemben az *emberi lét* pereme, az ember benső erőtlensége és végessége, a bűn fenyegetése. Ha nem is él mindenki a társadalomnak a peremén, egzisztenciális értelemben valamiképpen mindenki az emberi lét peremén egyensúlyoz, hiszen léte spirituális — súlyosan lényegi — értelemben ínséges és bizonytalan, szenvedőleges és esendő. Vajon ki az közülünk, aki ne mondaná magáról, hogy — bizonyos helyzetekben — gyenge és erőtlenség? A jézusi igehirdetés egzisztenciális állapotában, végességében, elesettségében mutatja be az embert, és arra világít rá, hogy milyen erőtlenség önmagában. Aki nem ismeri be elesettségét és gyengeségét, annak számára a jézusi örömhír nemcsak hogy nem öröm, de még csak nem is hír, egyszerűen fölösleges. Az ilyen ember megmarad a maga — vélt — erejében. A kereszténység útján tett első lépés az erőtlenség és a töredezettség — súlyos teológiai kifejezéssel: a *bűnösség* — elismerése, és az önelégségességre fordított erőfeszítés feladása.

A kereszténység tehát úgy erősít meg, hogy előbb gyengévé tesz. A keresztény hitbéli állapot mindig a gyengeség és az erő között ingadozik hol tétován bolyongva, hol reményben zarándokolva. A keresztény hívő a gyengeséget mindig magának tudja, az mindig a sajátja. Az erőt viszont nem magának köszönheti, hanem szép régi szóval: a kegyelemnek. A keresztény gondolkodás szerint az ember a maga erejében gyenge, egyedül Istenben erős. A megfogalmazás szándékos: a maga erejében gyenge, azaz éppen akkor, amikor ereje teljében véli önmagát, és úgy tartja, nem szorul semmiféle Istenre. Az ember önerejében van a gyengesége mint ennek az erőnek Isten felől látható belső eleme, melyet az ember — önerejét ünneplelve — egyáltalán nem lát. Istenben kellene erősnek lenni, hogy meglássa erőt képzel(g)ő gyengeségét.

Ám a helyzet ennél is bonyolultabb. A gyenge ember, érthetően, erős Istenre vágyik. A keresztények Istene azonban nem mutatkozik fölényesen erősnek. A krisztusi egyház tornyain nem erőt sugárzó jelkép található, nem győzelmi zászló lobog, hanem a végzetes és végtelen elesettség dermesztő szimbóluma, a kereszt áll. És azon függ... — kimondani is rémületes — Isten. A feltámadásban persze végül erősnek bizonyul, de a kereszt mégiscsak kivégzőeszköz, és azt jelzi, hogy Isten a mennyben erős ugyan, de a földön a gyengénél is gyengébb. Márpedig az ember a földön él, neki itt kell az erő. Hogyan nyerheti el azt a keresztben függő Istentől? Ehhez valami olyasmi kell, ami minden erőnél hatalmasabb: az *erős hit*. De ha egyszerű emberi életünkhöz sincs elég erőnk, hogyan lehetne akkor a hithez, amelynek a keresztben függő Megalázottban a mindenható Istent kellene látni, aki — ha valóban Isten — nem látható...?!

Nehéz hit a keresztény: evilági erőtlenséggel kezdődik, amellyel ügyel-bajjal, de mindennapos élete során valamiképpen elboldogulna az ember, és a túlfeszített hit erőtlenségben végződik, amin csak a keresztre feszített Isten kegyelme segíthet — feltéve, hogy a hit elég erős ennek a kegyelemnek a befogadására... És persze — hogy is lehetne másképp — a hit is csak akkor nyer erőt-kegyelmet, ha elismeri gyengeségét („Hiszek, Uram, segíts hitetlenségemen!” Mk 9,24), ha máskor nem, legalább a kegyelem befogadásának pillanatában, vagyis amikor a legerősebb, mert a leggyengébb, hiszen ez kell az erő elfogadásához...

Ha a vallást úgy fogjuk fel, hogy általa az elesett, gyenge ember védelmet keres az istenségnél, akkor a kereszténység nem a legkézenfekvőbb választás. A krisztusi vallás imént leírt szüntelen ingamozgása erőtlenség és erő között, bizonyos értelemben magyarázza Európa belső gyengeségét, aminek hatására a külső történések fenyegetőnek mutatkoznak. Nem csoda, hogy Európa nem tud úgy vallásos lenni, mint az iszlám. Allah világos képlet: némileg katonás, bár egyszersmind könyörületes, egyértelmű, teljesíthető parancsokat adó istenség. Vallásában nincsenek isteni szakadékok, sem emberi meredélyek: nincs önkiüresítés, szolgálai alak, Golgota és Isten a keresztén, és nincs szó erőtlenségében erős hitről. Az iszlám hívő mindig sokkal biztosabbnak érzi magát, ha a hitébe kapaszkodik, mint a keresztény ember, aki előtt mindig ott mered a kereszt.

„Európában még az ateista is keresztény”

Eddig igen radikális gondolatmenetet követtünk. A némiképpen a dialektikus teológiát idéző hangvételtől most váltsunk szelídebb hangütésre. A vallásnak nem csupán obszerváns, szigorú formája létezik, hanem minden religiónak megvan a mindennapi élethez illesztett változata. Lehet, hogy a hétköznapi kereszténység romlásnak és megalkuvásnak látszik a lobogó entuziazmus szárnyaló magasságából, és kevésbé állja ki a tüzes próféta kritika bírálatát, mindenesetre az evangéliumi hit idővel beköltözik az ember mindennapos életvilágába: kultúrává válik, vagy még inkább kultúrát teremt, amiben azután nemzedékek vesznek szellemi-lelki szállást, s benne lakoznak akkor is, ha már a mű — a kultúra konkrét képe — elfedi azt a vulkánkitörést és lávaömlést, amiből előállt volt. A legtávolabbi istenséget is közel kell hozni az emberhez, hogy vallásának istene lehessen. Így van ez a Biblia abszolút transzcendens Istenével is. A keresztény vallásgyakorlat az évszázadok folyamán létrehozta az európai keresztény kultúrát. Ennek hajszálgökörei abból a termékeny talajból szívják az életét tápláló mikroelemeket, amely az egykori vulkáni működés — az újszövetségi kinyilatkoztatás — értékekben gazdag anyagának évszázados lerakódása és szervesülése nyomán keletkezett. Ezért mondhatta Antall József, hogy „Európában még az ateista is keresztény”.

A kereszténység Istene azonban ellenáll az emberi kultúra domesztikáló törekvésének. Egyrészt a kulturális inklúzió nem képes semlegesíteni a végtelen Isten exkluzivitását, mert a megtestesülés immanenciája és a feltámadás transzcendenciája közötti végtelenséget uraló Istent semmiféle kulturális igyekezet nem képes maradéktalanul a *sajátjává* tenni. És akinek nem csak a mellén ring aranyból készült kereszt, hanem a szívében is van valami a feszület feszültségéből, az soha sem fog megpihenni a kulturális kereszténység, avagy a keresztény kultúra gondosan megművelt, sokszínű, testet éltető és szellemet pezsdítő lankáin. A kereszténység a kulturális teljesség pillanatában is megmarad tűzhányónak, amely bármikor kitörhet. Másrészt éppen a kulturális hatás, illetve a kultúra vallásbeépítő igyekezete okoz állandó zavart a keresztény kultúrában. Ennek oka ismét csak az Evangélium minden más vallástól eltérő sajátossága. Ha a kereszténység megmaradt volna steril, exkluzív misztériumvallásnak, akkor talán nem kísérte volna annyi konfliktus a történelmi útját. Csakhogy belépése a kultúrába azzal is járt, hogy annak gondolati elemeként kibontakoztatta a teológiát. Ám a kereszténység intellektuális-teológiai feldolgozása — a misztérium gondolati kezelése — leküzdhetetlen akadályt jelent az emberi kultúrának az immanenciához, vagyis a világhoz igazodó gondolati struktúrái számára, és a végletekig igénybe veszi az emberi gondolkodás kapacitását. A teológia történetének tanúsága szerint nem tudtak kidolgozni egységes rendszert, így a teológia — a keresztény misztérium beláthatatlan mélységének következményeként — beláthatatlanul sok teológiai irányzatban, iskolában artikulálódott. És minél komolyabb volt egy-egy teológiai rendszer, annál több konfliktusba keveredett az eltérő értelmezésekkel, felfogásokkal, így a hitviták vallásháborúig fokozódtak. Teológiai nézeteltérések, eretnokségek, egyházzszakadások kísérik végig az európai kereszténység történetét. Végül a vallásháborúk tanulságaiból kiindulva az európai elit a középkort követően úgy döntött, hogy a hitbéli kérdéseket ki kell vonni a nyilvános kultúrából, elsősorban a politikából. A vallást, amely ilyen konfliktusokat tud okozni, magánüggévé fokozták le.

A nyilvános élet, a politika világa vallási megalapozás nélkül maradt. Másik megalapozó erő lépett a helyére, az önmagára támaszkodó és erejének tudatában büszke ész. Ettől kezdve az észre kellett alapozni a jogot, az erkölcsöt, az oktatást, és az ember közösségi életének megannyi területét. A rációra, úgymond, azért lehet hivatkozni, mert az mindenkiben egy és azonos, a hitre viszont nem, mert az mindenkiben más; az ész biztos lehet önmagában, ezért erőt adhat és közösséget építhet, a hit soha nem lehet biztos önmagában, ezért gyengíti, elbizonytalanítja az embert, és nem képes tartós közösséget építeni — kissé eltúlozva ez az újkori Európa programja. Ilyenformán Istent kivezetik a kultúrából. Ám Európa kultúrája mégis keresztény marad, mert mire ez a kivezetés megtörténik, ad-

digra már olyan szellemi-lelki otthonként áll a keresztény kultúra, hogy az Evangélium lenyomata, ha másként nem, vízjelként benne van szinte minden szegletében és megnyilvánulásában. Ebben az értelemben mind a mai napig jogosan beszélünk keresztény Európáról. Csakhogy ez már nem a *kereszténység* Európája, hanem *Európa* kereszténysége.

Ebből fakad a kérdés: vajon az újonnan támadt félelmünk megvilágította gyengeségünk is keresztény-e a korábban kifejtettek értelmében, vagyis a kegyelemre kész hit erejének megnyilvánulása, vagy a „keresztény Európa” kifejezés már nem a vallás értelmében vett kereszténységet jelöli, hanem spirituálisan kiüresedett, még keresztény vázra, de már nem keresztény *hitre* épülő politikai-gazdasági civilizációt — Európa (maradék) kereszténységét?

„Az idők jelei” — a hit „idő”-je

Két nagy hatású elemzés jelent meg az elmúlt évtizedekben, ami ezt a helyzetet keretbe foglalja. Az egyik Francis Fukuyama: *A történelem vége* (1992), a másik Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* (1996) című könyve. Fukuyama azt fejtegeti, hogy a kelet és a nyugat szembenállása a liberális demokrácia győzelmével ért véget, idővel ez lesz az egész világon uralkodó társadalmi-politikai forma, ezért immár vége a történelemnek. Békében fogjuk élni világunkat, némileg unalmas gyarapodásban, technikai-civilizatorikus folyamatban. Huntington ezzel szemben amellet érvel, hogy a világ korántsem egységesül a liberális demokrácia zászlaja alatt, már csak azért sem, mert a liberális demokrácia csupán az egyike a kulturális-civilizációs modelleknek, mellette számos más lehetséges és tényleges kultúra létezik. Mivel a kultúrák az emberi lét végső kérdéseit fogalmazzák és válaszolják meg, ezért a kultúrák közötti konfliktus mindig is alapvetőbb, mint a gazdasági-politikai érdekellentét, de mint minden alapvetés, kevésbé látszik a felszínen, amit sokkal inkább a politika ural. Huntington diagnózisa szerint világunkban a kulturális különbségek válnak a konfliktusok forrásává. A jelenlegi események igazolni látszanak elemzését és prognózisát.

Ha a gyengeség a mi erőnk, akkor hogyan nézzünk szembe a mostani eseményekkel, melyek előbb-utóbb felszínre fogják hozni a jelentős kulturális és még jelentősebb vallási különbségeket? Mire számíthatunk? Mit kell tennünk?

A Bibliának van egy sajátos időfogalma: a *kairosz*. Szemben a lineáris, folyamatos idővel, a természetben megmutatkozó és a naptárban leképezett idővel — görög neve: *kronosz* —, a *kairosz* a sorsfordító, a döntő pillanat idő-je, olyan sűrű idő, amely hosszasan bontakozik ki a lineáris időben. Valójában nem az események vannak időben, hanem az eseményeknek van saját idő-jük, ami nem más, mint az adott esemény jelentőségének a kronológiai időben

szétterülő megnyilvánulása. Minél jelentősebb egy esemény, minél nagyobb kiterjedésben hullámszik, fakaszt vele kapcsolatos további eseményeket, annál nagyobb időteret foglal le, vagy ha úgy tetszik, annál több kronológiai idő van benne. Ilyen a születés, az öröm, a súlyos betegség, a találkozás, a váratlan esemény stb. idő-je. Krisztus születése a kairosz értelmében vett idő, mely „időt terem”: egymáshoz kapcsolódó jelentéssel rendelkező folyamatokat indít el és táplál, egy szóval történelmet *alapít*. Magához mér minden időt és eseményt, ezért beszélünk Krisztus születése előtti és utáni időről.

Így kell szemlélnünk a mai eseménysort is, amelyben mintegy összesűrűsödik az idő, amennyiben döntési helyzetbe állítja-kényszeríti az embert. Kipenderíti a keresztény civilizáció kényelméből és magától értődőségeiből, békés ünnepeiből és templomi törzshegyéről, mert itt a portáink előtt történik valami, ami mélyebben érhet bennünket, mint ahogyan első pillantásra gondolnánk, és többről van benne szó, mint holmi külső fenyegetésről. Rólunk van szó.

Helyzetünkre találunk példát a biblikus időkben, olyan példát, ami egyben minta arra, hogy miként fakadhat erő a gyengeségből. Amikor a zsidókat deportálták Babilonba, voltaképpen össze kellett volna roskadniuk, hiszen a kor bevett vallási gondolkodása szerint a győztes nép istene legyőzte a vesztes nép istenét. Ehelyett a legyőzött zsidók végiggondolták, hogy mi történt velük, mi vezetett a fogsághoz. Eltöprengtek saját múltjukon, és fokozatosan belátták, hogy jelenbeni állapotuk oka önnön múltjukban rejlik: a nép jelen helyzete büntetés a múltbeli viselkedéséért, az elkövetett bűnökért, azért, mert nem tartotta be a törvényt, elűzte a prófétákat. Erősnek vélte magát, s lám, most Babilon folyóinál kesereg gyengeségében. Így aztán végképp Isten kezébe került, hiszen másban — külső és belső gyengesége mélypontján — aligha bízhatott. Így lett a babiloni fogság a hit próbatétele, kairosz, az Istennel kapcsolatos döntés ideje. Ismerjük az eredményét.

Hasonló a mi helyzetünk keresztény olvasata is. Nekünk is végig kell gondolnunk előzményeit, kivált aggódó félelmünk önnön magunkban rejlő okait. Milyen bűnöket követtünk el? Mely isteni törvényeket nem tartottuk be? Keresztényként nem azt kell mérlegelnünk, hogy milyen eszközökhöz folyamodjunk testi-anyagi létünk megvédésére — ez az állam dolga —, hanem arról kell döntenünk ismételen — nap mint nap —, hogy kik vagyunk valójában; ez kinek-kinek személyes feladata. Ha a jelen fejleményeiben nem a gonosz erőinek támadását látjuk, hanem isteni próbatételt — kairoszt hitünk mélységének és identitásunk hitelességének vizsgálatára —, akkor azt az erőt is remélhetjük, ami ennek a próbatételnek a leküzdéséhez szükséges.

Eljött tehát az az idő, amikor dönthetünk a jövőendő időnkéről: önmagunkról. Ettől függ, hogy lesz-e keresztény Európa —, ha Isten is úgy akarja...

AZ ÚJ EVANGELIZÁCIÓ LELKISÉGE FERENC PÁPA TANÍTÁSÁBAN

Ferenc pápa különleges karizmája, hogy gondolatait nemcsak az elméleti teológia szintjén fogalmazza meg, hanem az élet mindennapjaira lebontható konkrét útmutatásokkal is. És mindent olyan megragadó és szemléletes megfogalmazással, kifejezésekkel teszi, amelyek megérintik az ember lelkét.

Megkísérlem összefoglalni Ferenc pápa tanítását az új evangelizáció útjáról és lelkiiségéről. A következőkben legtöbbször a pápának *Az Evangélium öröme* kezdetű apostoli levelét idézem; a szövegben az egyéb megjelölés nélkül szereplő számok e dokumentum pontjait jelzik.¹

I. Az új evangelizáció lelkületének alapja — az öröm

Az öröm a legbiztosabb mutatója (lehet) önmagunk számára is annak, hogy valóban élő-e hitünk, imádságunk, Isten-kapcsolatunk. És az öröm a legnagyobb tanúja hitünknek is mások előtt. (10) (A keresztény öröm természetesen nem hangulati feldobottságot jelent, hanem — akár szenvedések közepette is — Jézussal egyesült biztonságot. Vö. Kol 1,24.)

1) Az öröm és az evangelizáció

„Az Evangélium öröme betölti azok szívét és egész életét, akik találkoznak Jézussal. Akik engedik, hogy üdvözítse őket, azok megszabadulnak a bűntől, a szomorúságtól. A keresztény hívettek szeretnék fordulni, hogy meghívjam őket egy olyan új evangelizáló korszakra, amelyet ez az öröm jellemez.” (1)

„Az örömből, melyet az Úr hozott, senki nincs kizárva.” (3) Ezzel szemben „a mai világ nagy veszedelme az egyénközpontú szomorúság, mely a kényelmes és kapzsi szívből, a felszínes élvezetek beteges kereséséből, az elszigetelt lelkiismeretből fakad. (...) többé nem hallja Isten hangját, nem örül szeretete édes örömének.” (2) Sőt „vanak keresztények is, akiknek látszólag nagybőjti stílusuk van, húsvét nélkül. Ez nem Isten ránk vonatkozó vágya.” (6)

Pedig az örömhírt „nem adhatja tovább más, csak akinek élete a Krisztusban gyökerező örömet sugározza”. (10)

2) Az evangelizáció öröme a Jézussal való élő kapcsolattól fakad

„Az evangelizáláshoz az első motiváció Jézus szeretete... A tapasztalat, hogy ő üdvözített min-

ket, arra késztet, hogy egyre jobban szeressük őt. De miféle szeretet az, amely nem érzi szükségét annak, hogy beszéljen a szeretett személyről, hogy bemutassa, megismertesse?” (264)

A mindennapi szürkeségtől, „lelkiismeretünk elszigeteltségétől csakis az Isten szeretetével való, boldog találkozásnak köszönhetően szabadulunk meg. Akkor válunk teljesen emberivé, amikor megengedjük Istennek, hogy önmagunkon túlra vezessen bennünket, hogy ezáltal elérjük legigazibb valónkat.” (8)

Ezért „meghívok minden keresztényt — éljen bárhol és bármilyen helyzetben —, hogy még ma újítsa meg személyes találkozását Jézus Krisztussal, vagy legalább döntsön úgy: engedi, hogy ő találkozzon vele, hogy mindennap szünet nélkül keresi őt”. (3)

„Ha valaki csak egy apró lépést tesz is Jézus felé, ő már tárt karokkal várja érkezését. S Ő képes mindig visszaadni az örömet, hogy felemeljük a fejünket és újrakezdjük.” (3)

3) Az evangelizáció öröme Isten Igéjéből táplálkozik

„Az egész evangelizáció Isten igéjére épül, ha meghallottunk, átélméltünk, megéltünk és tanúsítottunk azt. Isten szava belülről táplálja és erősíti a keresztényeket, és teszi képessé őket a hiteles evangéliumi tanúságtételre a mindennapi életben.” (174)

„Az evangelizáció igényli, hogy jól ismerjük Isten szavát, ez pedig megköveteli, hogy a plébániák és minden katolikus közösség komolyan és következetesen tanulmányozza a Bibliát, illetve támogassa a személyes és közösségi imádkozó szentírásolvasást.” (175)

4) Az evangelizáció a hívő örömeiből fakad, és a személy kiteljesedését jelenti

Sokszor terhelő feladatként képzeljük el a Krisztusról és az Ő örömeiről való tanúságtételt. Valójában „amikor az egyház az evangelizálásra hív, megmutatja a keresztényeknek a személyes kiteljesedés igazi dinamizmusát. Itt fedezzük fel: az élet olyan mértékben növekszik és érlelődik, amilyen mértékben odaajándékozunk.” (10)

„Mert ha valaki befogadta azt a szeretetet, amely újra megajándékozta őt az élet értelmével, hogyan zárhatná magába a vágyat, hogy ezt másokkal is közölje?” (8) „Az igazság és a szépség megtapasztalása ki akar áradni. Sőt a jó a továbbadás által ver gyökeret és fejlődik. Ezért aki teljességgel akar élni, nincs más útja, mint a másik javának keresése. Találó Szent Pál kijelentése: »Krisztus szeretete sürget minket« (2Kor 5,14);

»Jaj nekem, ha nem hirdetem az Evangéliumot« (1Kor 9,16).» (9)

5) Gyakorlati teendők — minden keresztény számára

Ferenc pápa konkrétan megfogalmazza a teendőket minden keresztény számára. Ezzel kapcsolatban kettőt emelünk ki:

a) Imából minden reggel öröm fakad?

Kérdezzük meg magunktól: Imáink naponta megújítják-e bennünk az örömet, és az ebből fakadó küldetéstudatot? Az ima csak akkor élő, ha eljut az élő és jelenlevő Istenig, Jézusig, és az Ő öröméig, s ha feléled bennünk a vágy, hogy továbbadjuk e Fényt.

„Ha nem érezzük a heves vágyat, hogy továbbadjuk örömhírét, meg kell állnunk az imádságban, és kérni Őt, térjen vissza és ragadjon magával minket. Szükségünk van arra, hogy minden áldott nap könyörögjünk, kérjük kegyelmét, hogy megnyissa hideg szívünket, és felkavarja langyos és felületes életünket. (...) Milyen édes ott állni egy feszület előtt, vagy térdelni az Oltáriszentség előtt, és egyszerűen csak az ő szeme előtt lenni! Milyen jó engedni, hogy megérintse létünket, és adjon lendületet, hogy hirdetni tudjuk az Ő új életét! Így végső soron az történik, hogy »azt hirdetjük, amit láttunk és hallottunk« (1Jn 1,3).» (264)

b) A Szentírás olvasása örömmre gyullasztja szívemet? A Szentírást ne csak olvassuk, hanem szemlélődve olvassuk. Tegyük fel a kérdést magunknak: Isten Igéje örömet fakaszt-e bennem?

„A legjobb motiváció az Evangélium hirdetése mellett a döntéshez, hogy elidőzünk az Evangélium oldalain és szívvel olvassuk azt. Ha így közeledünk hozzá, szépsége elképeszt, s minden alkalommal magával ragad. Ezért sürgősen szert kell tennünk a szemlélődő lélekre, amely lehetővé teszi, hogy mindennap felfedezzük: olyan kincs letéteményesei vagyunk, amely emberibbé tesz, és segít, hogy új életet éljünk. Nem létezik jobb ennél, amit átadhatnánk másoknak.” (264)

II. Az új evangelizáció lelkeségének elemei

1) Fel kell fedoznünk, hogy minden keresztény küldött

a) Minden megkeresztelt küldött

— Minden megkeresztelt, megbérmált keresztény küldött a misszióra. Ez egy olyan tanítás, amely az előző évszázadokban elfelejtődött a katolikus egyházban, s amelyet a II. Vatikáni zsinat hangsúlyozott ismét (a Szentírásnak megfelelően). Hasonlóképpen nem volt a köztudatban, hogy a „föld sója és világ világossága” nem teológiai képzettsége

alapján lesz valaki. Ezért még napjainkban is nagyon fontos ezekről beszélni, amint a pápa is teszi:

— „Az új evangelizációnak magában kell hordoznia minden egyes megkeresztelt újfajta aktív szereplővé válását. Ez felszólítás minden keresztény felé, hogy senki ne mondjon le saját evangelizációs feladatáról... A szíved tudja, hogy az élet nem ugyanaz Nélküle! Tehát az, ami segít élni, és ami reményt ad neked, azt kell közölnöd másokkal.” (121)

— „Isten szavában újra meg újra megjelenik a 'kilépés' dinamizmusa, melyet Isten ki akar váltani a hívőkből. Ábrahám elfogadja a hívást, hogy induljon el egy új föld felé (vö. Ter 12,1–3). Mózes, Jeremiás hasonlóan tettek. Mi valamennyien meghívást kaptunk. Fogadjuk el a hívást: lépünk ki kényelmünkből, legyen bennünk bátorság eljutni az összes perifériára, ahol szükség van az Evangélium világosságára.” (19)

— „Ha valaki megtapasztalta az üdvözítő Isten szeretetét, nem szorul hosszas felkészítésre, hogy elmenjen és hirdesse azt, nem várhat arra, hogy hosszas oktatásban legyen része.” (120)

— Ez nem ellenkezik azzal, hogy „törekednünk kell a jobb képzésre is, az Evangélium melletti világosabb tanúságtételre, hogy fölkínáljuk másoknak az Úr üdvözítő szeretetét, amely értelmet ad a mi életünknek”. (121)

b) Missziós tudatban megújuló — „megtérő” egyház

Az egyes hívek mellett a pápa az egyházat is hívja: „Amit itt kifejezésre szeretnék juttatni, annak programszerű jelentősége van. Remélem, hogy minden közösség gondoskodik arról, hogy igénybe vegye a szükséges eszközöket ahhoz, hogy előbbre jussunk egy lelkipásztori és missziós megtérés útján. A Föld minden régiójában létre kell hoznunk az »állandó misszió állapotát«.” (25) „Nem maradhatunk többé csöndben, nem várakozhatunk passzívan a templomainkon belül.” El kell jutnunk „a megőrző lelkipásztorkodástól a határozottan missziós lelkipásztorkodásig”. (15)

„Olyan missziós választásról álmodom, amely képes átformálni mindent, hogy a szokások, stílusok, időbeosztások, nyelvezetek és minden egyházi struktúra jobban a mai világ evangelizálására alkalmas csatornává váljon. A lelkipásztorkodás aktív szereplői pedig legyenek a 'kilépés' szüntelen állapotában.” (27)

— „A plébániának minden tevékenységével arra kell bátorítani tagjait, hogy az evangelizálás aktív szereplői legyenek. A plébániák kerüljenek közelebb az emberekhez, hogy az élő közösség s a részvétel terei legyenek, és teljesen a misszióra irányuljanak.” (28)

— „A püspököknek törekednie kell arra, hogy egyházmegyéje missziós közösség legyen. Buzdítottok

minden egyházmegyét, hogy indítsanak el helyzefelmérő, tisztulási és reformfolyamatot.” (31)

— „A pápaság megtérésére is gondolnom kell. A túlzott centralizáció ahelyett, hogy segítené, csak bonyolítja az egyház életét és missziós dinamikáját.” (32)

2) Felfedezni, hogy korunk emberében is élő az Isten-keresése

Korunk sokszor „bizalmatlanságot és kiábrándulást sugároz az egyház tanításával szemben. Ennek következtében sok lelkipásztori munkatárs (és sok keresztény) bizonyos kisebbséget érez, amely keresztény identitása elrejtéséhez vezet.” (79) A világban élő keresztények gyakran mondják azt is: az én munkahelyemen, az én iskolámban olyan istentelen emberek élnek, hogy ott nincs esélye a tanúságtételnek. Még lelkipásztorok is reménytelennek vélik korunk misszionálását.

A missziós elbizonytalanodás oka: „megfedkezünk arról, hogy az *Evangelium a személyek legmélyebb vágyainak felel meg*. Ha sikerül megfelelően és szépen megmutatni az *Evangelium* lényegét, az üzenet bizonyosan választ ad a *szívek legmélyebb kérdéseire*. Amikor a misszionárius Krisztust hirdeti, azzal a meggyőződéssel teszi, hogy nem csupán egyesekben, hanem a népek között is *ott él a várakozás*, hogy megismerjék az igazságot Istentől, az emberről, a bűntől és haláltól való szabadulás útjáról.” (265) „Ez a hirdetés tehát nem idegen az emberektől, sőt erre várnak.” (165)

3) Felfedezni Jézust a testvérben, a szegényekben

Az előző korok az életszentséget, s még inkább a misztikát a szentek, elvonult szerzetesek útjának vélték, amelyből a világiak ki vannak zárva. Már a II. Vatikáni zsinat megfogalmazta, hogy a világban élő keresztények is meg vannak hívva az életszentségre. De számukra a szentség (és a misztika) útja nem a világból való kivonulás, hanem az, hogy mindennapi életükben lássák meg és szolgálják Jézust embertársaikban (azaz éljék meg Jézus meghívását: „amit egynek tettetek a legkisebbek közül, nekem tettétek”)!)

A keresztény életszentségnek ez az elsődleges útja egyben a misszióknak is a legmeggyőzőbb „eszköze”. A szeretetben egyesülhetünk Jézussal, és a nem hívókhöz is elsősorban a szeretet által jut el Jézus örömhíre. Ilyen dimenzióban értjük meg, mennyire iránymutatóak Ferenc pápa meghívásai. (Minderről csodálatosan írtak már az előző pápák is, vö. Benedek pápa DCE 16–20.)

a) Felfedezni Jézust az embertársban

Az új evangelizáció útja a felebarát: „a másokkal való találkozás elsajátítására az egyetlen út, ha megtanuljuk felfedezni Jézust mások arcán, hangjában, igényeiben”. (91)

„Jézus megmosta tanítványai lábát. Azt mondta a tanítványoknak: »Ha tetteitekben ehhez igazodtok, boldogok lesztek« (Jn 13,17). Az evangelizáló közösség a tettek és gesztusok által behelyezkedik a többi ember életébe, s ha szükséges, megalázza magát és felvállalja az emberi életet, *Krisztus szenvedő testét érintve meg a népbet*.” (24)

b) *Ez a világban élő keresztények misztikájának útja* „Ez egy misztikus, szemlélődő testvériség, mely képes felnézni a felebarát szent nagyságára, képes minden emberi lényben felfedezni Istent, akinek szeretetéhez kapcsolódva képes elviselni az együttélés terheit, képes kitárni a szívét Isten szeretete előtt.” (92)

— Felfedezni Jézust nemcsak a személyes kapcsolatokban, hanem a közösségi találkozásokban, illetve a közösségi megnyilvánulásokban is: Így valószínűleg meg „*az együttélés misztikája*: az elvegyülés, a találkozás, az ölelés, az egymásra támaszkodás, a részesedés ‘misztikája’.” (87)

— *Persze e misztikához az is hozzátartozik, hogy én tudatosan együtt éljek a bennem és velem élő Jézussal*. „Az igazi misszionárius tudja, hogy Jézus vele együtt jár, vele beszél, vele lélegzik, vele dolgozik. Ha valaki nem fedezi fel, hogy Jézus jelen van a missziós vállalkozás szívében, hamarosan elveszíti a lelkesedését, és nem tud meggyőzni senkit.” (266)

c) *Az egyház elsődleges küldetése — a szegényekhez* Mint hívó keresztények megéljük-e a Ferenc pápa által is (és az egyház által régóta) megfogalmazott tételt: elsősége van-e életünkben a szegényeknek?

„Isten szívében *kiváltságos helye van a szegényeknek*, olyannyira, hogy ő maga »szegénnyé lett« (2Kor 8,9).” (197)

„Az egyház számára a szegényekkel való törődés *elsődlegesen teológiai kategória, megelőzve minden kulturális, szociológiai vagy filozófiai kategóriát*. Ezért vágyom egy szegényeket szolgáló, szegény egyházra.” (198)

„A szegények leginkább a hátrányos megkülönböztetés — a lelki odafigyelés hiánya miatt szenvednek. Nem mulaszthatjuk el, hogy felkínáljuk nekik Isten barátságát, áldását, szavát.” (200) „*Senki sem mondhatja, hogy távol tartja magát a szegényektől*, mivel hivatása több figyelmet követel egyéb teendőkre. Senki sem érezheti, hogy mentesülhet a szegényekkel és a társadalmi igazságossággal való törődés feladata alól.” (201)

d) *Felfedezni Jézust a mai emberiség kaotikusnak tartott zónáiban*

Ferenc pápánk a mai világban élő, „új evangelizációs” szemléletet ad át. Ennek megfelelően hív, hogy korunk legmodernebb áramlataiban is fedezzük fel Jézust, és vigyük Őt oda is. Egy példa erre:

„Napjainkban az emberi kommunikáció hálózata és annak eszközei elképzelhetetlen fejlődést értek el. Érezzük át annak kihívását, hogy ebben is *fedezhetjük az együttélés 'misztikáját'*, és közvetíthetjük azt mások felé is. Ily módon részévé válunk ennek a kissé kaotikus tengerártnak, amely ezáltal a *testvériség igazi tapasztalatává* válhat. Ily módon a *kommunikáció nagyobb lehetőségei a találkozás és a szolidaritás nagyobb lehetőségeivé* válnak.” (87)

e) Misszió és szemlélődés a mindennapokban

Sokak kérdése, hogy hol, mikor és hogyan lehet evangelizálni. Miközben a pápa nagyon konkrétan válaszol e kérdésre, egyúttal a világban-lét mindennapi misztikáját is bemutatja.

„Napjainkban, amikor az egyház mély miszsiós megújulást akar átélni, van az igehirdetésnek egy formája, mely mindegyikünknek *mindennapos lehetősége és feladata*. Nevezetesen, hogy az *Evangéliumot* vigyük el azoknak, akikkel épp *dolgunk van*: akár közel állnak hozzánk, akár ismeretlenek. Ez egyfajta nem-szokásos igehirdetés, amely *megvalósítható egy beszélgetés során*, és akkor is, amikor egy misszionárius meglátogat egy családi otthon. Tanítványnak lenni *állandó készséget* jelent arra, hogy *elvigyük másokhoz Jézus szeretetét*. És ez spontán módon bárhol megtörténhet, *utcákon, tereken, munka közben, egy autóúton*.” (127)

A pápa levele elejétől kezdve a „folyamatos-ságról” beszél: a *folyamatos* Jézus-keresésről, s *folyamatos örömről*, a *folyamatos* miszsiós készségről. Ez meghívás egy mély, radikális, szemlélődő keresztény életre: „Meghívok minden keresztényt, hogy *újítsa meg személyes találkozását Jézussal*, vagy legalábbis *döntson úgy, hogy mindennap szünet nélkül keresi őt*.” (3) E levél témái „*felvázolnak egy meghatározott evangelizációs stílust*, amelynek elsajátítására hívok az egyház *minden tevékenységében*. Ily módon *mindennapi munkánk közben* meghallhatjuk Isten szavának buzdítását: *»Örüljete az Úrban szüntelenül*. Újra csak azt mondom, *örüljete!*» (Fil 4,4).” (18) Jézus öröme így „*a mindennapi élet apróságai között él*” (4), s a mindennapi élet apróságai között fakad fel a tűz és vágy, hogy továbbadjuk örömét, melyet *folyamatosan tapasztalunk*.

4) Küldetésünk közösségi

A katolikus egyház lelkeségi teológiáját, liturgiáját, prédikációit sokáig eluralta egy *egyén-központú* gondolkodás. A zsinat korának teológiája már felhívta a figyelmet erre az egyoldalúságra. Majd a zsinat, s az azt követő egyházi dokumentumok és teológiai irodalom fordulatot hozott e téren is. De ez a szemléletváltás sem járta át még eléggé egyházunkat. Ferenc pápának fontos beszélnie róla.

a) Az egyház közösségi voltában valósítja meg tanúságtétele

„Az Evangélium témája nemcsak az Istenhez fűződő *személyes kapcsolat*.” (180) „Isten népének misztériuma a Szentháromságban gyökerezik.” (178) „A Szentháromság misztériuma arra emlékeztet, hogy az *isteni közösség képére vagyunk teremtve*.” (111)

„Az egyház közösség, az útítársak bensőséges kapcsolata. Mint missziós közösség jelenik meg.” (24) „Ez a közösség képes félelem nélkül kezdeményezni, elébe menni a másoknak, keresni a távollévőket, és kimenni az útkeresztződésekre, hogy meghívja a *kirekesztetteket*.” (23)

„A világ minden keresztényét szeretném kérni egy fénylővé váló *közösségi tanúságtételére*, hogy mindenki megcsodálhassa, hogyan *törődtek egymással, hogyan támogatják kölcsönösen egymást*: »Arról *tudják meg majd, hogy a tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt*« (Jn 13,35).” (99)

b) Csak a közösség képes arra, hogy befogadja a keresőket

„Az Úr tanítványai arra hivatottak, hogy olyan *közösségként éljenek, mely a föld sója és a világ világossága* (vö. Mt 5,13-16). Arra hivatottak, hogy legyenek a tanúi egy mindig új módon evangelizáló *összetartozásnak*.” (87)

„Ha valaminek szentül nyugtalanítania kell a lelkiismeretünket, az az, hogy oly sok testvérünk él a Jézus Krisztussal való barátság *vigasztalása nélkül, az őt befogadó hívő közösség nélkül*, és az élet értelmének horizontja nélkül. Be ne zárkózzunk a hamis védelmet nyújtó struktúrákba, miközben odakinn éhezők sokasága van.” (49) „Az egyháznak az *irgalmasság helyének* kell lennie, ahol *mindenki úgy érezheti, hogy befogadják*, szeretik, megbocsátanak neki, és bátorítják.” (114)

5) A szenvedés és a kereszt helye az új evangelizációban

Ha az új evangelizáció folytonos örömről hív, hol van a helye a szenvedésnek és Krisztus keresztjének? A szenvedésekben hogy lehet tanúságot tenni az örömről?

A hagyományos individuális lelkiség beszél a személyes szenvedések értékéről, mint amelyek a lelki megtisztulásnak és a kegyelem közvetítésének forrásai. Korunk lelkisége viszont rámutat, hogy a jézusi úton és az evangelizáció termékenységének érdekében mindenekelőtt azokat a szenvedéseket kell örömmel vállalnunk, melyekkel a *közösségi élet során* találkozunk, amelyekkel építjük a közösséget. Elsődleges küldetésünk, hogy ezekben ismerjük fel és egyesüljünk a megfeszített és feltámadott Krisztussal!

a) *A szenvedésről általában*

„Az evangelizáció zárándokútján nem maradnak el a szárazság, a kifáradás bizonyos fázisai. Ez »a hit éjszakájához« kapcsolódik... Ilyen módon élt Mária is szoros kapcsolatban Fia misztériumával; és haladt előre hitének zárándokútján.” (287)

„Az evangelizáló közösség is... ismeri a hosszú várakozást és tűrést. Az evangelizáció sok-sok türelmet kíván.” (24)

„A tanítvány a Jézus Krisztus melletti tanúságtételben képes felajánlani és kockára tenni életét, egészen a vértanúságig, azonban nem arról álmodik, hogy megszabadul ellenségeitől, inkább arról, hogy ők is hallják meg az igét, és az ige mutassa meg nekik is szabadító és megújító erejét.” (24)

„Nem azonos módon éljük meg az örömet az élet minden szakaszában, az olykor felettebb kemény viszonyok között. Az öröm változik, de kicsiny világítóablakként mindig megmarad. Mert abból a személyes bizonyosságból születik, hogy végtelenül, mindent meghaladó módon szeretve vagyunk. Lépésről-lépésre lehetővé kell tennünk, hogy a hit öröme még a legrosszabb körülmények között is újra éledjen bennük.” (6)

A pápa a közösségben való evangelizáció misztikájának kulcsát jelöli meg e szavakkal: „Megölelni a szenvedő Krisztust”. Ezáltal kifejezi azt is, hogy a szenvedő Jézussal egyesülve jutunk el a feltámadásra:

Az evangelizáció „egyetlen útja, hogy tanuljuk meg felfedezni Jézust mások arcán, hangjában, igényeiben. És meg kell tanulnunk, úgy szenvedni, hogy amikor igazságtalan támadás vagy hálátlanság ér, megöleljük a megfeszített Krisztust, anélkül hogy belefáradnánk a testvériség melletti döntésbe.” (91)

Aki eljut a szegényekhez, szenvedőkhöz, az „megéri Krisztus szenvedő testét a népben”. (24)

b) *Szenvedés, amely az egyetértés, az egység „kulcsa”*
„Az egység Krisztus szavahihetőségének bizonyítéka. Ha evangelizálni akarunk, nem mutatkozhatunk be úgy, mint akik egymás közt megosztottak vagyunk” — írta az első evangelizációs dokumentum, az *Evangelii nuntiandi* (EN 77). Ferenc pápának is alap gondolata ez: „Minden keresztényt szeretnék kérni egy vonzóvá és fénylővé váló testvéri közösség tanúságtételére, hogy ezt mindenki megcsodálhassa.” (99) „Rosszulesik látnom, hogy néhány keresztény közösségben teret adnak a megosztottság, a rágalmazás, a saját elgondolások mindenáron másra erőltetése különböző formáinak.” (100)

Az egység legfőbb pontja, ha egy egyházi elöljáróval alakul ki egyenletlenség. De annak a katolikusnak, aki céljával tűzte a Krisztusról való tanúságtételt, késznek kell lennie, hogy az egyházi elöljáróival való egység érdekében legjobbnak tartott evangelizációs módszereiről is lemondjon (vö.

EN 77; CL 64; Pdv 27; VC 1, 21). Mert tudja, hogy Jézus legfőbb akarata, és az evangelizáció leghatékonyabb eszköze az egység. Ahogy már a zsinati dokumentum megfogalmazta: „Az alázatossággal és engedelmességgel válnak hasonlóvá Krisztushoz, hiszen így ugyanaz a lelkiület van bennük, amelyik Krisztus Jézusban volt, aki szolgáló alakot öltött, kiüresítette magát és engedelmes lett mindhalálig, mégpedig a kereszthaláig” (Fil 2,7–9, PO 15). Sok szent élete adott példát ennek a szenvedésnek vállalásáról, és egyben az egység végső győzelméről is. Ferenc pápa idézett szavai ilyenkor különösen is érvényesek: „Meg kell tanulnunk úgy szenvedni, hogy megöleljük a megfeszített Krisztust, anélkül hogy belefáradnánk a testvériség (egység) melletti döntésbe.” (91)

6) Az evangelizáció az egyház anyai szeretetének kinyilvánulása által hatékony

Az embert — korunkban különösképpen is — a szeretet és alázat szólítja meg. Jézus „Isten léte-re kiüresítette önmagát, mindenben hasonlóvá lett hozzánk emberekhez. Megalázta magát...” (Fil 2,7). Ő ilyen magatartásra hívta követőit, s hívását közvetíti a pápa:

„Az egyház arra hivatott, hogy mindig az Atya nyitott háza legyen. Így ha valaki Istent keresve közeledik, nem a zárt kapu ridegségével találja magát szembe.” (47)

„Az egyház anyja, és úgy prédikál a népnek, mint egy anyja, aki gyermekéhez beszél. A jó anyja felismeri mindazt, amit Isten elvetett a fiában, meghallgatja a fiú aggodalmait, és átérzi azokat. A szeretet szelleme, mely egy családban uralkodik, mind az anyát, mind a fiút a párbeszéd során vezeti.” (139)

Az Evangélium átadása „az evangelizálótól megkövetel néhány olyan készséget, melyek a hirdetés jobb befogadását segítik: a közelséget, párbeszédre való nyitottságot, türelmet, nem ítélkező szívélyes befogadást”. (165)

„Az evangelizáló közösség a tettek és gesztusok által behelyezkedik a többi ember életébe, lerövidíti a távolságokat. Ha szükséges, megalázza magát. Az Evangéliumot hirdetőknél így 'bárányszaguk' van, és a bárányok hallgatnak hangjukra.” (24)

„Ezt az egyházas-anyai légkört, az igét hirdető (és az arról tanúságot tevő) szóbeli közelségével, hangjának melegségével, fogalmazási stílusának szelídségével, gesztusainak örömeivel kell elősegíteni és ápolni. Az egyházas-anyai lelkiület, mindig termékeny lesz.” (140)

III. A Szentlélek vezetése alatt — Mária útján

1) A Lélekkel evangelizálók

„Mennyire szeretném megtalálni a szavakat, hogy egy buzgóbb, örömtelibb, merészebb evangelizációs korszakot ébresszek, amely telve van a vég-

sőkig menő szeretettel és a másokra átragadó élettel! De tudom, semmiféle motiváció nem elegendő, ha nem ég a szívekben a Szentlélek tüze.” (261)

„A Lélekkel evangelizálás olyan evangelizálókat jelent, akik imádkoznak és dolgoznak. A hosszabb szentségimádás, az Igével való imádságos találkozás, az Úrral folytatott őszinte párbeszéd nélkül ellankadunk a fáradtságtól és nehézségektől, lelkesedésünk pedig kialszik. Az egyház nem mondhatja az imádság tüdejéről, és mérhetetlen örömet szerez nekem, hogy minden egyházi intézményben sokasodnak az imádságos, közbenjáró, az igét imádkozva olvasó és örökimádatot végző csoportok.” (262)

„Minden megkeresztelt emberben, az elsőtől az utolsóig, hat a Lélek megszentelő ereje, mely evangelizálásra készítet.” Csak követnünk kell híását. (119)

2) Mária útját követve

„Az első szó, az igazi kezdeményezés Istentől való, és csak az isteni kezdeményezésbe bekapcsolódva, és azért könyörögve válhatunk mi is — övele és őbenne — evangelizálókká.” (112)

„Mária engedte, hogy a Szentlélek irányítsa őt a hit útján, a szolgálat és a termékenység rendel-

tetése felé. Rá tekintünk, hogy segítsen hirdetni mindenki számára az üdvösség üzenetét.” (287)

„Az egyház evangelizáló tevékenysége egyfajta máriás stílussal rendelkezik. Valahányszor Mária-ra tekintünk, felébred bennünk a gyengédség és a szeretet erejébe vetett hit. Benne látjuk, hogy az alázat és a gyöngédség nem a gyengék, hanem az erősek erénye, akiknek ahhoz, hogy fontosnak érezzék magukat, nincs szükségük arra, hogy rosszul bánjanak másokkal. (...) Mária képes felismerni Isten Lelkének nyomait a nagy eseményekben, és azokban is, amelyek felfoghatatlannak látszanak. Ez teszi őt az egyház mintaképévé az evangelizáció számára. Kérjük: anyai imádságával segítsen, hogy az egyház sokak otthonává, minden népek anyjává váljon.” (288)

TOMKA FERENC

¹Az idézetek megfogalmazása nem követi mindig pontosan az *Evangelli Gaudium* magyar fordítását (Szent István Társulat, Budapest, 2014), de követi az eredeti szöveget. Esetenként a szöveget alkalmaztuk a szövegösszefüggéshez (tartalmi változtatás nélkül). A dőlt betűs kiemelések tőlünk.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLTATA



ALOIS TESTVÉR
Taizé ma. Új szolidaritás felé

Alois testvér, aki legalább annyira alázatos és szerény, mint amennyire sugárzó személyiség, annak szenteli magát, hogy éltesse a Taizéi Közösség szellemiségét és elköteleződéseit, úgy, ahogyan alapítójuk, Roger testvér továbbadta neki az előjárói felelősséggel. Most először meséli el könyvben az életútját, és azt, hogy miként teszi időszerűvé a rá hagyott örökséget egy olyan világban, ahol mindenféle határok erősödnek meg, s ahol a harcok és a nyomor egész lakosságokat kényszerít száműzetésbe.

Ára: 1.920 Ft

A csend történései

Szakralitás, Biblia a mai magyar irodalomban és művészetben

A Vigilia arra kérte kortárs íróinkat, költőinket és képzőművészeinket, mutassák be valamely művükön keresztül, hogyan, mely művészi (vagy akár személyes) problémák mentén jutottak el egy-egy bibliai történethez, szöveghez. A kötetben olvasható írások szerzői: Ayhan Gökhan, Babiczky Tibor, Baglyas Erika, Báthori Csaba, Czigány György, Csendes Toll, Csordás Zoltán, Dér András, Dobai Lili, Esterházy Péter, Gergely Ágnes, Gyórfy Ákos, Halmai Tamás, Hevesi Judit, Iancu Laura, Kemény István, Kertész Imre, Lackfi János, Láng Eszter, Marno János, Mezey Katalin, Nagy Dénes, Pályi András, Petrőczy Éva, Rakovszky Zsuzsa, Sándor Iván, Szabó Ferenc, Szűts Miklós, Takács Zsuzsa, Tamás Zsuzsa, Varga Ferenc, Váli Dezső, Vasadi Péter, Villányi László, Vörös István, Zalán Tibor, illetve Kovács-Gombos Gábor és Máthé Andrea.

Ára: 2.320 Ft



EGY INDIÁN EURÓPÁBAN Jász Attila: *Csendes Toll utazik*

A messzeség folyton hívja Csendes Tollat, az itthon nyughatatlan, külföldön idegen, egyedül az utazás euforikus állapotában feloldódni képes indiánt. A turistaként, nyaraló családaként vagy kortárs költőként felbukkanó CsT elmeséli utazásai történetét, barangolásait hegyeken, völgyeken, déli szűk utcákon, északi tereken barátaival vagy magányosan. Kapolcs és Róma messzire fekszik egymástól. A tapasztalásélmény elengedhetetlen a közvetlen, barátságos indián számára. A *Csendes Toll utazik* útinaplószerű történetek laza szövődése, melyben az olvasó egy huszonegyedik századi magyar törzsfőnökkel, lelkének finom rezdüléseit figyelemmel kísérve utazhat. A kötet történetei nem kapcsolódnak szorosan egymáshoz, nem állnak össze nagy ívű történetté, Csendes Toll sem változik igazán, csak „még belenéz sajnos a tükörbe, és egy idegen, öreg indiánarc néz vissza” rá. „Vagyis fárad.”

De ki is az a Csendes Toll? A történetek elbeszélője egyes szám harmadik személyben mesél a törzsfőnökről, olyan fikciós játékba bocsátkozva ezzel, melyben a reflexív *én*-elbeszélő és az *ő*-elbeszélő határai összemosódnak: az *én* pontosan tudja, látja és érzi azt, amit *ő* tapasztal, annál azonban nem többet. Csendes Toll világa az *én* világa is egyben, melyből az nem tud és nem is akar kilépni. Az elbeszélés határait az *én* Csendes Tollal egyetértésben állítja fel, olykor akár az „ezt már nem mondhatja el senkinek” gesztusával berekesztve a gondolatmenetet.

A gesztus mögött, mellyel az *ént* egy harmadik személyű elbeszélővé teszi, ott húzódik az eltávolítás mágiája: sokkal inkább tudok beszélni magamról, szilárdabb a pozícióm a világban, ha egy kívülről pontosan definiálható *ő*-ként határozom meg magam, ha *őt* beszélem el önmagam *helyett*. Vagy talán sokkal jobban meg tudom húzni az elbeszélendő *én* határait. Már csak azért is, mert az elbeszélő kizárólag harmadik személyben beszél, vagyis csak az *őt* definiálja, önmagát nem. Annyira nem, hogy az *én*ről egyáltalán nem tesz megálapításokat, történeteiben szinte kizárólag az *ő*re irányítja figyelmét, minden történetet rajta keresztül beszél el — a többiek (*ők*) pusztán szerethető epizód szereplők. Nem pusztán fikcionalizálásról van tehát szó, hanem az *én* definiálásáról, önazonosság-kereső játékról. Nem melleleg írói stílusjátékról is, az *én* egyes szám harmadik személyben való elbeszélése mintha tényleg az indiánregények nagy törzsfőnökének önelbeszélő módszerét használna.

E játéknak mindezzel együtt megvan a maga referenciális oldala is: Csendes Toll oly nagy hasonlóságot mutat magával az íróval, hogy megkerülhetetlenné válik a párhuzamok értelmezése — ki lehetne más a gyermekeivel és feleségével nyaraló családapa, a kapolcsi fesztiválon barátkozó völgylakó, az újvidéki nemzetközi konferenciára meghívott magyar költő. Tehát az *író* is játékot játszik, mely talán — egy kissé ironikusan — önrerens. A huszonegyedik századi törzsfőnök, a rezervátumban élő őslakos mintha egy kihalófélben lévő kultúra utolsó képviselője lenne. Vagy talán *a kultúra* képviselője. Előszeregettel fogadja el a meghívást író-költő találkozókra, melyeken *ő* maga is felolvas, beszél, bár úgy tűnik, néha még *ő* is képes bosszankodni a költő és az irodalom helyzetén — vagy helyzetelenségén. És Csendes Toll előszeregettel beszélget barátaival, szakmabeliekkel, vagy hallgatja akár a kapolcsi Ifjút, hogy „hogyan is állnak Jász Attilával” — e kérdés kifejezetten hízog számára. Rossz térde ellenére is elmélyült látogatásokat tesz idegen és félig idegen városokban, Kapolcson fesztiválozik, Székelyudvarhely környékén medvéket les, Monopoliban és Krakóban eldugott, észrevétlen helyeket kutat — a városok rejtett zugai érdeklik, Rómában úgyszintén, ahol egy antikvárium mélyén hatalmas kincsre bukkan: Pázmány egyik művének régi kiadására — bár a címet nem pontosítja, a művet csak a *Könyvként* emlegeti.

Az indiánosdival pedig egy újabb, referenciális játékot nyit meg előttünk Jász Attila: a Csendes Toll által bevallottan nagyra tartott előadóművész, Cseh Tamás játékát. A hatvanas évek végén megalapított bakonyi indiántábor hagyományát maig ápolja a pár száz főre duzzadt csoport. A tábor alapítója és vezetője, a törzsfőnök, maga Cseh „Füst a szemében” Tamás volt. Akiről Jász „Csendes Toll” Attila utazásai közben is megemlékezik. Monopoliban ezt jegyzi fel: „[Csendes Toll] Szíve pedig tele volt életszeretettel. Ezért is ébredt ezzel a gondolattal. Hogy nem hal meg, folytatja tovább. Megírja utazásai történetét. Ezzel is tiszteleg kicsit névadója (CsT) előtt. Hisz: »Micsoda útjaim, voltak nekem...«” Csendes Toll barátságos, nyitott és társaságszerető indián, egy cseppet sem melankolikus, még ha szeret is télen, meleg otthonában meztelenül, a kanapén hátra dőlve Hamvas Béla-t olvasni.

Jó szívvel (vagy kevésbé jó szívvel) felolvasóestekre, kerekasztal-beszélgetésekre jár, első sorban meghívott vendégként: *ő* maga is felolvas, beszél, még ha nem is túlzottan szereti ezt a szerepet. Az *ő* igazi terepe a *baráti* beszélgetés iroda-

lomról, művészetéről; szereti a társaságot, leginkább saját *harcostársait* és családját. „Ezek a legfontosabb pillanatok, amiért a völgy munkát érdemes bevállalni. Nem a közönség előtti beszélgetés, a munka, a bulik miatt, hanem ezért. Ezért a néhány iszonyatosan mély pillanatért, amit együtt élnek meg” — olvashatjuk Csendes Toll kapocsi élménybeszámolójában. És nem mellesleg a gyöngyöző sört is szereti, mely elengedhetetlen kelléke egy jó beszélgetésnek.

CsT rossz térde miatt szenved, a fájdalom minden útját megkeseríti, a kint töltött idő lehetőségeit korlátozza: a nyugvópont egy pad vagy terasz, olyan nyitott terek, ahol Csendes Toll kimértséggel megtalálja útját bentről, szemlélődéséből kifelé, abba a térbe, mely a megélt tapasztalaton, a szemlélődésen keresztül válik élményszerűvé. Bár a tér bebarangolása legalább annyira fontos számára, mint a szemlélődés, a csillapíthatatlan vágy olykor megmarad vágyak, térde nem engedi hosszú utakra. E csendes magányban a toll és a papír válnak társaivá. Aztán CsT-t megműtik. *Északon*. A kórházi ágy, a fájdalomban összpontosuló szűk tér a gyöttrő kétségek, gondolatok helyszíne, és a reményé, hogy utána jobb lesz. Új térd, új utak. Annak ellenére is újra beleveti magát az utazásba, hogy utána sem lesz jobb. És miért látogat mégis minden csütörtökön Sopronba? Nem a jól ismert utcák hangulata vagy kedvenc borospincéi miatt. A válasz egyszerű: kezelésekre jár, azok adnak gyógyírt ideig-óráig a fájdalomra.

Csendes Toll legalább annyira szeret hazájában barangolni, mint idegen földön. Az idegenségérzetét elsősorban az úton levés élménye határozza meg. „Kétszer egy óra oda, kétszer egy óra vissza. Közben lehet korrektúrázni, visszafelé akár dobozos Sopronit inni. Bambulni és koncentrálni. Otthonossá tenni az otthontalanságot, az úton levést. Szabadnak lenni. Haúúúú!” Az utazásnak azonban nem lehet minden pillanata ennyire zajos. „Az IC nem zötyög, időtlenül száguld át a tájon, mint a 21. század. De itt még tavak, belvizek, sár és szántóföld egyvelege, poétikusan, mint egy Tarkovszkij-film imitációja. Le is teszi a tollat csendesen.” Talán nem véletlenül emlegeti Tarkovszkijt: mintha a *Sztalker* hőseinek arcáról mutatott hosszú közelképet látnánk, ahogy hajtányukon a Zóna felé közelednek. A még nem az ismeretlenben és a már nem otthon közti átmenet, az úton levés percei, órái ezek.

A *Sztalker* arcáról sok mindent le lehet olvasni, félelmet, zavart, és az elmélyült gondolkodásnak is leolvasható a maga mimikája. De megtévesztő lehet, hogy ugyanolyannak tűnik az emlékeibe burkolózó utazó arca. Csendes Tollé is ilyen, útban a feketetői vásár felé: „Ülnek a vonaton, az idő már kizökkent, mint mindig utazáskor. Vagy

megállt? Másképp működik. Az emlékek is ködpáráként gomolyognak indián lelkében. Ráülnek szépen a szív fájának ágaira, éppen sugárzó levelek lesznek. Amikor lehullanak, úgy hívják, szívkoszorú-érelmeszesedés. Ezért nem árt időnként az emlékezet ösvényein bolyongani. Frissíteni a vérkeringést.”

Csendes Toll utazásainak történetei is időn kívül helyezkednek el. Nem kronologikus sorrendben követik egymást, hanem a tér önkényes rendezővel — dél, észak, nyugat, kelet — szerint. Ebből következően az egyes (ön)reflexív felismerések sem egymást követik. Az útinapló gondolata már az első történetben, az idézett olaszországi út során — önreflexíven — megfogalmazódik. Arra azonban csak *keleten*, Aradon járva ébred rá, hogy mit jelent számára az utazás: „Araddal kiderül CsT számára, hogy szeret utazni. Nem mint-ha titkolta volna, de ez még nem fogalmazódott meg benne így, konkrétan.”

A térbeli, magányos vagy közösségi utazásélmény mellett Jász Attila a könyv központi helyén idézi fel a szellemi utazás élményét, ugyanis a kötet arany metszésében Csendes Toll Hamvas Béla *Hüperionjának* mélységeiben merül el. Kivételesen az íróval elmélkedik olvasóként — és nem fordítva —, arról többek közt, hogy *mi az életben a legfontosabb*. Csendes Toll talán szeret néha túlzásokba esni: „ha nem tudsz nevetni, ha nincs humorod, véged van” — foglalja össze Hamvas tanítását. De túlzásai ellenére is hihet neki az olvasó, Csendes Toll nemcsak hogy békés törzsfőnök, de a humora is helyén van — talán ezért is olyan szerethető. Derűs személyiség. Hamvas szerint *Mindent lehet hazudni, még az örömet is, egyedül a derűt nem*. Csendes Toll nem hazudik, „maszk nélküli” törzsfőnök. Utazásai során nem egyszer él az írónia eszközével, hogy kifejezze bosszúságát, nem egyszer marad le a jó lehetőségről, hogy kiélhesse kíváncsi, új élményekre szomjazó lelkének vágyait, de soha nem az elkeseredés hangján szól hozzánk.

A *Csendes Toll utazik* történeteit az idegenség mint otthonosság tapasztalata tartja össze. Nemcsak a külvilág, hanem Csendes Toll belső világa is az olvasó elé tárul: CsT érdeklődő törzsfőnök, kalandozik a nagyvilágban, „lát és tapasztal”, nagyszerű utazó és remek mesélő. Magába szívja az idegen városok légkörét, nekünk, olvasóknak pedig olyan párlatot alkot, mely egészen plasztikussá teszi számunkra élményeit. Pontos figyelme egyszerre irányul kifelé és befelé, könnyűszerrel találja meg az izgalmas és érdekes részleteket utazásaiban, amelyekben ő maga is el tud mélyedni. (*Kortárs*, Budapest, 2015)

SZMERKA DÁNIEL

KÖNYVEK KÖZÖTT

EGY HÁBORÚS ÉV TÖRTÉNETE

Ismét életre kelt a Magvető népszerű sorozata, a *Tények és tanúk*. Másodiknak jelent meg Zimándi Pius István *Egy év története naplójegyzetekben* (1944. március 19. — 1945. március 17.) címmel vezetett naplója Eschbach-Szabó Viktória szerkesztésében és előszavával. Az utószót Ungváry Krisztián írta. Hadd mondjam el: a napló írója, Zimándi Pius, premontrei szerzetes, aki talán a legtöbbet tette Péterfy Jenő emlékének megőrzéséért, bár első nekirugaszkodásra a kiváló esszéíróról benyújtott kandidátusi értekezést nem fogadták el (!), csak halálos ágyán értesült a kedvező fordulatról. Kiváló tanár volt: *Toldi tanítása az általános iskolában* című útmutatója mindenképpen nagy segítségére lehetne a tanároknak. Az egyetemen együtt járt kedves barátaival, a cisztercita Ágoston Juliánna (akit az előszó tévesen piaristaként tart számon), a piarista — ő valóban az volt — Magyar Istvánnal és Rónay Györggyel, aki a rend erőszakos feloszlatása után otthonába fogadta, egészen addig, amíg külföldi rendi támogatással nem sikerült saját otthonába, a Pozsonyi útra költöznie. A Rózsadombon, szűk szobában teltek napjai, óriási íróasztalának egyetlen ékessége rádiókészülék, ezen hallgatta az Angol rádió és a Szabad Európa adásait, s amit hallott, gyorsírással jegyezte, alkalom adtán kommentárokkal fűszerezve. Gyorsírásos feljegyzését utóbb legépelte, évenként dossziéba rendezte. (Az 56-os forradalomról írtak évekkkel ezelőtt nyomtatásban is megjelentek.) Alaposságát alighanem egyetemi professzorától, Császár Elemértől leste el (barátai Horváth János tanítványai voltak). A Nyelvtudományi Intézetben ténykedett, regényeket cédlátozott a készülő nagy szótárhoz. Reggel korán kelt, 7-kor indult, misét mondott a Pozsonyi úti pici kápolnában, innen ment az Intézetbe, s közben Péterfy Jenő megmaradt tárgyait vadászta, és készülő könyvét írta. Néha meglátogatták rendtársai, Vidákovich Aladár, volt gödöllői igazgató, a kiváló egyháztörténész: Hermann Egyed és legtöbbször Fényei Ottó, aki később újrászervezte a premontrei rendet. Meg-megfordultak nála egykori tanítványai, például Bor Ambrus író. Valamennyien tisztelték és szerették. Valóban szeretetre méltó, nagy tudású tanáregyéniség volt, ennek bizonyítéka egyebek mellett az is, hogy naplójában sokszor beszámol arról, hogyan keresték föl a gödöllői rendházban volt növendékei, akik rendszeresen leveleztek vele. Vasárnaponként fel-feltűnt a Megyeri úton, az Újpest (majd Dózsa) pályáján. A csapat leglelkesebb szurkolói közé tartozott: keresztlányát Titinek (Göröcs

János beceneve) nevezte, s a csapat veresége után napokig szavát sem lehetett venni. Gombcsapatát is Dózsának nevezte (a Nyelvtudományi Intézet jeles tudósai gombbajnokságot rendeztek).

Mielőtt részletesen szólnék arról, miért nagyon értékes és korjellemző Zimándi naplója, néhány szó Ungváry Krisztián utószaváról, amely szerintem egyoldalú elemzése a naplóírónak és szándékának. Mondanivalóját arra hegyezi ki, hogy Zimándi, mint keresztény értelmiségi, rokonszenvesnek vélte Horthy Miklós alakját és politikáját, ezért egyetlen bíráló szót sem ejtett róla. Nem ítélném el Zimándit, hiszen nem csak az értelmiségiek körében rokonszenveztek sokan a kormányzóval. Horthy vagy Kun Béla. Aki átélte a Tanácsköztársaság „dicsőséges 133 napjának” kegyetlenkedéseit, vagy szüleitől hallott róluk, azok számára a felelet egyértelműnek bizonyult. Legtöbbször — nem csak az értelmiségiek — a naplóíróhoz hasonlóan értékelték a kormányzó szerepét: „Néha vitatkozunk azon, hibás volt-e Horthy az események illetően alakulásában. Hiszen Trianon-ellenes politikájában maga mögött tudhatta az ország nagy részét. Ez a politika pedig nem a szerb (bár azok felé törekedett híres mohácsi beszédében), román, cseh nép felé közeledett, hiszen ezek kapták Magyarország kétharmadát, de még az angol és amerikai felé sem, hiszen ezek adták oda amazoknak. Maradt? Maradt az olasz és a német. Azt, hogy ez az út nem volt eredményes, csak most látjuk. Akik előre látták, kevesen voltak. Na és végül a kérdés, hogy Horthy csakugyan szívesen csinálta-e a Gömbös-féle politikát — Gömbös kezdte az olasz-német tengelybarátságot —, vagy pedig a Bethlen-féle angolbarát politikához húzott. Horthy felelősségének tisztázásához ismernünk kellene a hátteret, a kulisszatitkokat, amit mi már láthattunk az »üvegbúra« alól. Mindenesetre már március 19-én kellett volna fegyveresen ellenállni a németnek. De hónapokon át mintegy félrevezetni a tömeget, és keveset adni egy kormányhoz és propagandához, melynek Magyarországhoz vajmi kevés köze volt, nem helyes. Sőt, talán maga a Trianon-ellenes politikánk sem volt reális? De viszont akkor még milliók éltek a magyarok közül határainkon túl.”

E kommentárból is nyilvánvaló, hogy Zimándi igenis látta Horthy politikájának mozdítórugóit és gyengeségeit. Mint ahogy az is egyértelmű, hogy nem közönyös távolságtartással szemlélte a zsidóüldözést. Ennek felismeréséhez fölösleges volt megpróbálni, hogy a naplóban 208-szor szerepel a zsidó szó! Leírta, amit Budapestre utazva látott és tapasztalt. Amíg eljuthatott a fővárosba; nem tapasztalt embertelen kilengéseket, s ebben Horthynak is

szerepe volt. A nyilas hatalomátvétel után változott a helyzet, ekkor azonban már alig-alig utazott el Gödöllőről, teljesen bizonytalan volt a közlekedés, néha a mezőkre kényszerültek a bombázó gépek előtt. Kivált az orosz repülőket jelentettek veszélyt, kiszámíthatatlanul, ötletszerűen szabadultak meg bombaterhüktől. (Egy ilyen bombatámadás áldozata lett Zilahy Lajos családja. Hogy miért éppen az Áfonya utcában hullajtották le a bombát, rejtély.) Az utószó írója a kutatások eredményeinek ismeretében olyasmiket kér számon a napló olvasójaként, amikről annak írója nem tudhatott. Úgy gondolom, ez nem tudományos eljárás.

Említést érdemel, hogy a jegyzetelés sem következetes. Hosszú lexikon-cikkeket olvashatunk elég lényegtelen korszereplőkről (ez nem volna baj), ugyanakkor jó néhány püspökről, akik nem voltak jelentéktelen szereplői a kornak (például Czapiak Gyula) néhány életrajzi adat olvasható, rendszerint születésük és haláluk dátuma. A naplót egy szerzetes írta, számára ezek a szereplők fontosak voltak. Egész hevenyészett a Serédi Jusztiniánról írt jegyzet. Ebben persze a katolikus történetírás is felelős: máig sem készült el teljességre törekvő pályarajza, de egyetlen pillanatig sem vitás, hogy nagy formátumú és tudású egyházi személyiség volt, rengeteget tett a plébániai hálózat fejlesztéséért, egyházjogászként is kitűnő volt, nem véletlenül vette szárnya alá Rómában Gasparri bíboros.

A róla írt jegyzet: „S. J. (1884–1945) katolikus pap, bencés szerzetes 1927-től Magyarország hercegprímása, esztergomi érsek. Következetes, konzervatív antijudaista. 1944-ben nem hajlandó közös zsidómentő akciót szervezni a református és evangélikus egyházi vezetőkkel.” Szó sem esik arról, hogy körlevéllet nem olvashatták föl, pedig szót tett a nyilasok jogtalanságait és kegyetlenkedéseit. Viszont fontosnak vélte a jegyzetíró megjegyezni, hogy „antijudaista”. Mi köze ennek bíborosi tevékenységéhez, egyházszerző munkásságához? Azt sem nevezhetjük gyengeségének, hogy konzervatív elveket vallott. Igyekezett középúton járni, nem is eredménytelenül. Ugyanezt mondhatjuk el Zimándi Piusról is. Konzervatív szemléletű és értékközpontú szerzetesként tisztában volt a nyilasok rombolásának gyászos következményeivel. A könyvtárak „zsidótlánítását” (Proustot is érintette a rendelkezés, egyik felmenője zsidó származású volt) úgy oldotta meg, hogy az inkriminált könyveket saját könyvei közé sorolta, s az igazságnak megfelelően jelenthette, hogy a könyvtárban nincsenek ilyen fertőző művek.

Gyorsírási jegyzetei (majd a gépelt változat) nyomán olyan képét ismerhetjük meg a kornak, amelyet sehonnan máshonnan. Felmérhetetlen jelentőségűek a rádióban előadott propaganda-előadásokról készített lejegyzései, s kommentárjaiból

kiviláglik, mennyire pontosan értékelte a történeteket, milyen világosan látta az események menétét, s átlátott a hadijelentések diadalnak álcázott hamisításain. Abban az időben hozzá hasonlóan sokan követték térképen a rádió által kozmetikázott harctéri eseményeket. Tudták, mit jelent a „rugalmas elszakadás” és az „arcvonal megrövidítése” kifejezés, s a térképen — édesapám az Állami Térképészeti Intézet kisatlaszát böngészte — pontosan nyomom követhető volt, hogy a szovjet csapatok, kivált Románia kiugrása után, viharebesen közeledtek a főváros felé. Sorban estek el a vidéki városok, s ez volt a sorsa a keleti arcvonal közelségében fekvő településeknek is. Gyerekkorom ijesztő emléke, hogy a rádió megszakítva adását sorolni kezdte: „Légiveszély Rahó...” és így tovább. Aztán bögni kezdtek a szirénák, és addig lapultunk az óvóhelyen, míg nem lefújták a légiriadót. Amint szétréztünk az erkélyről, a pályaudvarok és a gyárak irányából fekete füstfellegek emelkedtek az ég felé. A légelhárítás egyre hatástalanabbnak bizonyult, Göring elvesztette a légi háborút.

Egyet kell értenem, már ahogy emlékszem, Zimándival: a német katonák nem keltettek félelmet bennünk, annál jobban rettegünk a nyilas „testvérek” éjszakai razziaitól. Zseblámpával világítottak az alvók arcába, zsidókat és katonaszökevényeket hajkurásztak, de mindig éjjel. Beszámolók alapján számol be az érkező oroszok viselkedéséről, s benyomásai hasonlatosak Máraiéihoz: az első vonalbeliektől jelentősen különböztek a „megszállók”, az órák és a női nem kedvelői. A lányok és asszonyok öregnek álcázták magukat, így is sokan nem érőszak áldozatai lettek, ahogy az Radnótiné naplójában is olvasható. Én egészen más benyomásokat szereztem, mint például Juhász Ferenc, aki idillnek ábrázolta az orosz katonák megérkezését. A csodálatosan gazdag orosz kultúra kincseit jól ismerő Zimándi számára csalódást jelentett az érkezők szellemi színvonala. Apám hasonlóan érezhetett, amikor egy tisztnek lelkesen mutogatta Bonkáló Sándor fordításában a pirosba kötött Tolsztoj- és Dosztojevskij-sorozatot, a tiszt pedig óriásit vágva az ebédlőasztalra azt ordította: „nye kultur!” (Kérdés, mit értett a kultúra fogalmán.) A „kulturálatlanság” annyira felbosszantotta, hogy csapása nyomán kitért az asztal lába.

Zimándi szomjasan szívtá magába a friss híreket. Érdeklődve járt-kelt Budapesten, a bombázások után számot adott a károkról, kíváncsisága a vonatút nehézségeit is legyőzte. A hozzá érkezett levelekből is bőven idézett, ezek segítségével is aránylag megbízható képe lehetett az oroszok térmérséről. Ha Pesten járt, beült egy moziba, megnézett egy filmet, megszámlolta, hányan ültek a nézőtérre. A rádióban meghallgatta némelyik nyilas vezér vagy szimpatizáns propaganda-előadását. Ezek

többsége további véráldozatra buzdított a győzelem érdekében, amelyben természetesen egyetlen pillanatig sem hitt. Mérlegelte a jövő esélyeit, s elég pesszimistán értékelte azokat (joggal!). Pedig még nem sejtette, mi vár rendjére és rá Rákosiék korszakában. (Gödöllőről Budafokra került igazgatónak, nagyon népszerű volt itt is, mígnem a premontrieket szétverték.)

Aránylag keveset írt a rendben történekről. Néhány szívéhez közel álló rendtársát — elsősorban Hajnal „Zsigát” — könnyű azonosítani, s a jelek szerint a gödöllői rendházban nem történtek fontos események, csak akkor, amikor katonakórházat telepítettek be, és az atyákat ide-oda száműzték. Sejthető, hogy nem éltek olyan szoros közösségben, mint például a ferencesek, ki-ki élte saját életét, s fő foglalkozása a tanítás volt, bár a diákok száma egyre fogyott: sokukat aggódó szülei vitték haza. Hogy milyen kitűnő tanár lehetett a napló írója, bizonyítja, hogy rengeteg, az eseményekhez illő költeményt idézett fejből, s beszélgetett növendékeivel, beleérző szeretettel irányította fejlődésüket, s aggodalmasan latolgatta, mi lesz a soruk a háborús Magyarországon, egy majdani idegen kultúrkörben, amelyet nem a keresztény életelvek igazgatnak.

Feldolgozta a másoktól kapott híreket, pletykákat, ezeket azonban kellő kritikával illette. Szívesen jegyezte föl a pesti humor megnyilvánulásait, ezek szinte ellenpontozzák az egyre komorabb eseményeket. Sokféle jelző illik a napló stílusának jellemzéséül: színes, érdekes, változatos, néhol egyenesen költői szárnyalású, mintha egy szemérmesen rejtőzködő lírikus búcsúszavait olvasnánk. Elballagott a Madách Színházba, hogy megnézze a sokat vitatott *Ártatlanok* című darabot Kiss Ferenc rendezésében. „A darab irodalmi értéke csekély — írta —, erősen zsidóellenes beállítottságú, hozzá még rikító színekkel. Érdekes megfigyelésem volt. A drága helyeken ülők alig tapsoltak, annál többet a hátul ülők.” Korábban a színdarab bemutatóját hirdető plakátokon három kaftános zsidó volt látható. Az egyik fejének helyébe a hercegprímásét, a másikéba Imrédi Béláét rajzolták. Lehet Zimándit konzervatívnak minősíteni, mert sokakkal egyetemben felháborodott, ám az az igazság, amiről a finnyásnak nevezett Márai is írt: a tömegember ritkán képes véleményét kulturáltan megfogalmazni, annál egyszerűbb befolyásolni és manipulálni. A „hátrább ülők” mindig tapsolnak, ha alantas ösztöneikre hatnak. Ezért is érzem úgy, hogy a napló írója naiv volt, mikor Horthyt azért bírálta, mert a német megszállás ellen nem mozgósított. Kiket mozgósíthatott volna? A még akkor is háborúpárti tisztikart? A vakon engedelmeskedő közlegényeket, akiknek elege volt a háborúból? A német csodafegyverben bizakodókat, akik a ve-

reség küszöbén is azt hitték, a háború menetét meg lehet fordítani? Nem csoda, hogy Zimándi állandó kétségek között latolgatta, mi lesz egyháza sorsa. „Papi körökben pesszimisták. Ha nem győzünk, az orosz teszi el őket láb alól, ha győzünk, akkor pedig — úgy vélik — a nemzetiszocialista uralom nem lesz kedvező az egyházra nézve, főleg a szerzetes-tanítóréndekre nézve. Esetleg elveszik tőlük az iskolákat, gondolják a borúlátók. Azt mondják, hogy Hitleréknél a zsidók után a papok kerülnek sorra. (...) Nyilas lapokban pedig időnként kifejezetten egyházellenes sorok is látnak napvilágot.” Kísérteties előrejelzése a jövőnek. A szerzetes-tanítóréndektől jórészt valóban elvették az iskolákat, csak éppen nem a hitleri sorrendben, hanem Sztálin helytartói, Rákosi, Gerő és Révai utasításai szerint. Egyáltalán nem csodálnám, ha Zimándi következő naplóiban valóban olvashatnánk „antijudaista” megjegyzéseket...

Tanulságos olvasmány. Reméljük, lesz folytatása. (*Magvető*, Budapest, 2015)

RÓNAY LÁSZLÓ

RÓNAY LÁSZLÓ: FÉNYSGARAK HOMÁLYBAN; KATOLIKUS RENESZÁNSZ

Egy fényes cilinder, egy divatos színű világos felöltő, egy kék téli mellény, két nyári nadrág, egy tajték-szopóka, egy monokli, egy sétatálca és egy karneol pecsétnyomó: ez minden, amit Fejérházy Tibor, Reviczky Gyula mára elfeledett kisregényének hőse apai örökségül kapott. Rónay György 1978-ban többet, sokkal többet hagyott fiára: tizen-négy verseskötetet, kilenc regényt, négy novella-gyűjteményt és tizennégy értekező próza kötetet — és egy szellemiséget. Rónay László az eltelt évtizedek óta példásan sáfárkodik evvel az örökséggel, gondja van a könyvek és kötetek méltó új-rakiadására, és saját könyveiben, tanulmányaiban, cikkeiben méltóképp folytatja azt a katolikus humanista szellemiséget, amely édesapja hagyatékának alapvető értéke. És amelyre, tegyem hozzá, napjaink szétszakadozott, megbomlott, romboló indulatokkal teli, ellenségeskedő, háborús hangulatú világában ugyanolyan szükség van, mint amilyen szükség volt (sajnos olykor csak lett volna) a 20. században. Ezt tanúsítja 2015-ben megjelent két írásgyűjteménye.

Kosztolányi és Márai életművének tudós kutatója, tucatnyi irodalomtörténeti portrémonográfia és még több kitűnő szaktanulmány írója ezúttal az 1990-es évek elején írott kisebb lélegzetű, kevés kivétellel rövidebb írásai között lapozgatva állította össze ezt a két könyvet. *A Fénysugarak homályban* rövid lélegzetű, szépen megírt kis „kegyességi” írásokat ölel együvé négy ciklusban. Szentekről, a

szeretet mértékéről, a türelemről, az alázatról, az áldozatosságról, a keresztény öntudatról, a keresztény magatartásról és még megannyi, katolikus hívő ember számára — de nem, ezt nem jól írom: minden tisztességes, rendes ember számára elfogadható és elfogadandó gondolatokkal. Persze ezt a gyűjteményt nem elsősorban azok fogják kézbe venni és elolvasni, akik Hannah Arendt esszéjénél nyitották ki a Vigilia idej első számát, de ők is elgondolkozhatnak például azon az 1992 tavaszán leírt kijelentésen, hogy „a fiatal magyar demokrácia talpra állítása itt és most sem képzelhető el a katolikus egyház részvétele nélkül”. Nem sok ilyen közvetlenül szóló, politizáló mondat fordul elő a kis írások sorai között, de ezt a mondatot ma olvasva szinte önként vetődik fel egy továbbgondolásra készítő kérdés. Hol késik egy nagyobb politikatörténeti-egyház-történeti tanulmány, amely tárgyyszerűen és tárgyilagosan szólna arról, hogyan és miképp bontakozott ki ez az akkor új lehetőségekhez jutott és újraéledő részvétel a 90-es évektől máig? Voltak-e fogyatékoságai, késlekedései, tévedései? Ebből a szempontból a kötet írásai közül még a *Katolikusok a politikában* című, 1993-ban keletkezett alig több mint három oldalra hívnám fel a figyelmet.

A másik könyv, a *Katolikus reneszánsz* portrékból, alakrajzokból áll, azok emlékének adózik, akik a 20. század elejétől kezdve a magyar katolikus szellemiség fenntartásának élén jártak. A portrészor Apponyi Alberttel kezdődik és Sík Sándorig ível, akiről a kötet legalaposabb tanulmánya szól. Aztán következik még egy záró ciklus *Elfelejtett katolikus írók, tudósok* címmel. Fiatal korunk óta tisztelem és, hogy őszinte legyek, nem egyszer irigylem Rónay László lefegyverző tárgyismeretét, ilyen ez a záró ciklus is. Az öt személy közül, akiknek alakja itt megelevenedik, eddig csak Domokos István és Mentés Mihály munkásságát ismertem úgyahogy, de Varga Damjánról, Erdősi Károlyról és Kincs Istvánról nem is hallottam. Ilyenkor magára haragudva bosszankodik az olyan öreg szakmabeli, mint amilyen én vagyok: miért kellett előhozásukkal tudatlanságomra rápirítani, de az írások már fogalmazástechnikai színvonalukkal meggyőznek: érdemes volt. A mai értekező próza gyakran olyan, mint egy gátfutó pálya, csak az elhelyezett akadályokon keresztül, csak a beavatottak számára ismert szakkifejezések és elvontságok akadályait leküzdve lehet az egyik bekezdésből átjutni a következőbe. Rónay László írásai akadálymentesek. Világosak, gördülékenyek, érthetőek és élvezhetőek.

A portrék nemcsak az életutak benső állomásairól tudósítanak pontos adatokkal, hanem koruk összefüggéseinek nagyobb távlataira is rávilágítanak. Ilyen távlatot mutató sorokat olvashatunk

mindjárt a könyv elején, az Apponyi Albertet követő második arcképrajzban, Kanter Károly életútjának bevezetéseképp. „Nagyon leegyszerűsíténénk a 19. század végének történelmi fejlődését, ha a liberalizmus térhódításáért, az antiklerikalizmusért — melynek oly szélsőséges megnyilatkozásai is voltak, mint Mikszáth Kálmán célzatos regénye, a *Különös házasság* —, majd a szabadkőműves eszmevilág terjedéséért csak ezekre a szellemi áramlatokra hárítanánk a felelősséget. Legalább ennyire felelős volt mindezért a Magyar Katolikus Egyház rossz szervezetsége, a papság világias életmódja, a plébániai hálózat teljes bürokratizálódása, s nem utolsósorban az a tény, hogy az uralkodó az antiliberalis törekvéseket támogatta, ilyenformán hazafias tettek is nyilvánult, ha valaki ellenkező meggyőződését hangsúlyozta.”

Írásaink, bármiről szólnak, mindig magukon viselik annak az időnek lenyomatát, amelyben keletkeztek, s ha évtizedekkel később újra megjelenetjük őket, óhatatlan belekerülnek abba az értékválasztási csillagállásba, amely ezt az újabb időt jellemzi. Sokan lehetnek ma azok között, akik elismerik a katolikus szellemiség múlthatlan jelentőségét a magyar századokban, mégsem gondolják úgy, hogy például Prohászka Ottokár kétségtelen nagy formátumú, korszakos alakját rajzolva óvatosan el kell hallgatni tévesztett gondolatait, s nyilván ugyancsak sokan vannak olyanok, akik a liberalizmus hazai szerepének megannyi jótékony elemét is sorolni tudják. És biztos, hogy Mikszáth nagyszerű regényéről sokan csak a művészetnek kijáró elismerés hangján volnának képesek mondatot fogalmazni. Bizony, ha írunk, vitákat keltünk, de ez nemhogy baj lenne, hanem ellenkezőleg, mindig munkánk egyik legfőbb értelme. Mozdítunk valamit a szellemi életben. (*Éghajlat Könyvkiadó*, Budapest, 2015; *Szent István Társulat*, Budapest, 2015)

KENYERES ZOLTÁN

SZABÓ FERENC SJ: HÁZASSÁG ÉS CSALÁD KRISZTUS FÉNYÉBEN

Házasság és család témakörében az elmúlt évtizedek során könyvtámyi irodalom jelent meg, magyar nyelven is. Olyan átfogó teológiai alapozású és az elmúlt ötven év egyházi tanítását fejlődésében vizsgáló mű, mint Szabó Ferenc SJ 2015 végén megjelent monografikus könyve, a *Házasság és család Krisztus fényében* azonban eddig egyedülálló.

A szerző a Vatikáni Rádiónál eltöltött negyed százados működését, tanulmányait, előadásait, meghatározó teológusok gondolatait figyelembevevő és a két családshinódus vitáit, dialógusait követő műve összegző munka. A könyvbemuta-

tón Török Csaba teológus így jellemezte a könyvet: „Szabó Ferenc hatalmas ismeret- és forrásanyagot dolgozott ebbe a könyvbe, amelyben a tudós teológus lelkipásztori/pasztorális érzékenységgel adja át a teológiai ismereteket és érzékletessé teszi a két színódusnak a kollegialitás jegyében folyt, vitáktól korántsem mentes munkáját.”

A szerző teológiai gondolatmenete a II. Vatikáni zsinat, a perszonalizmus, a morálteológia megújulását alapvetően elősegítő Bernhard Häring teológus, a házassághoz szükséges alapvető elköteleződést, az *optio fundamentalist* kidolgozó Karl Rahner munkáinak megítélését mutatja be. A két családszínóduson jelentős szerepet játszó német teológusok, Reinhard Marx és Walter Kasper gondolatait elemzi, akikkel mélyen egyetértve a teológiai fejlődést és a pasztorális képzést szorgalmazza.

Látja az eszmény és a valóság közötti szakadékokat, hangsúlyozza a fokozatosság elvét, s elveti a *minden vagy semmi* pedagógiáját. Fölidézi a jezsuita Martini bíboros ma is érvényes, új utakat kereső elgondolásait, s mindenekelőtt Ferenc pápának az Evangéliumból és az isteni irgalomból kiinduló, házasságot és családot megmenteni és felemelni akaró szempontjait világítja meg.

Nem fél a kényes kérdésektől, nagy tekintélyekre hivatkozva mutatja be a mai kor problémáit. Reinhard Marx bíboros érseket idézi: „Nagyon sokat dolgoztunk teológiai síkon nemcsak a válással kapcsolatos témakörben, hanem a házasság teológiájának terén is. Mindig megdöbbsz, amikor néhányan ezt mondják: Minden világos! (...) Nagyon sok tennivalónk van, sokat beszélünk szakemberekkel, kánonjogászokkal és teológusokkal, akik elismerik, hogy sok probléma van a házasság szentsége és érvényessége körében...”

Szabad legyen megjegyeznem, hogy gyakorló lelkipásztor koromban, s hozzátehetem, megyéspüspökségem idején ugyanezekkel a gondokkal találkoztam és találkozom, amelyeknek csupán egyik rész kérdése az elvált és újránházasodottak szentségeihez járulása. Alapvető probléma, hogy a fiatalok — tisztelet a kivételnek — nem a hittől áthatva kötnek házasságot, sokévi együttélés után mondhatni, házasságot rendeztetnek, a házasság jó része megkereszteletlen, s ezáltal csak érvényes, de nem szentségi a házasságuk. Sokszor, ismerve a házasságlandókat, megjósolható, hogy nem lesz tartós az elvben egész életre szóló elköteleződés, majd pedig legjobb esetben az egyházi bíróság semmissé teszi az *eleve érvénytelen*.

A szerző különös gonddal elemzi Josef Fuchs SJ-nek, a hosszú ideig a Pápai Gergely Egyetemen tanító professzornak a gondolatait, melyek közül a következőket emeli ki: a morálteológia nem lehet kizárólag a parancsok és a bűnök tana, s nem is lehet a lelkeség teológiájának (aszketika, misz-

tika) körébe utalni, hanem a Krisztusban való meghívást, a keresztény élet művészetét a Szentírás alapján, Krisztus és az üdvösség misztériuma távlatában kell kidolgozni. A zsinat tanítása alapján elveti azt a felfogást, hogy a morálteológia kizárólag a leendő gyónatatók kiképzését szolgáló morális legyen, bár a papok, lelkipásztorok szempontjait is figyelembe kell venni. Az új morálteológiát nem lehet egyszerűen a kánonjog keretében illeszteni, de elhanyagolni sem lehet a hívő viszonyát az egyházi hatóságokhoz.

A mai kor kereszténységének is örök eszménye és célja, hogy felnőjön Krisztus törvényéhez, s az erkölcsi magatartásban őhozzá hasonuljon. A keresztény morális ezért a belső felkészültséggel kell, hogy törődjön, amely egyben a felelősség morálisa is. A Hegyi Beszéd és az első János-levél erkölcsstanába kell beilleszteni a keresztény házasság lelkeségét — Szent Pál nyomán, aki a férj és feleség egyenlőségi viszonyát Krisztus és jegyese, az egyház szeretetmisztériumába helyezi. Férj és feleség mindketten arra hívtak, hogy kölcsönösen Isten szeretetéről tanúskodjanak, segítve egymást ebben a törekvésben.

A szerző annak a reményének is hangot ad, hogy a két színódus nyomán, a záródokumentum alapján Ferenc pápa majd új távlatokat nyit, és meghaladja elődjének, Szent II. János Pál pápának *Familiaris consortio* enciklikáját. Ferenc pápa kijelentette: „A színódus tapasztalata jobban megértette velünk, hogy a tanítás igazi védői nem azok, akik a betűt, hanem azok, akik a szellemet védelmezik; nem az eszmét, hanem az embert, nem a formulát, hanem Isten szeretetének és megbocsátásának ingenységét.”

Páter Szabó Ferenc könyvét kötelező olvasmánnyá tenném a lelkipásztorok számára, ajánlanám a hitoktatóknak és minden felnőtt nagykorú kereszténynek. (*Jezsuita Könyvek*, Budapest, 2015)

BÁBEL BALÁZS

A fenti írással köszöntjük Szabó Ferencet 85. születésnapján. (A szerk.)

SERVAIS PINCKAERS OP: SÉTA AZ ERÉNYEK KERTJÉBEN

Míg Aquinói Szent Tamás művét gyakran hasonlítják egy középkori katedrálshoz, addig a belgiumi Louis de Raeymaeker (Jacques Maritainhez hasonlóan) a tomizmust zárt szisztéma helyett növekvő, élő organizmusnak látja. A tamási erkölcs-felfogást továbbvive, mindkét analógiával összhangban írja a szintén belgiumi Servais Pinckaers *Séta az erények kertjében* című könyvében: „Saját erkölcsi életünket mindnyájunknak magunknak

kell felépítenünk, akár egy lelki épületet, és tökéletesítésére szüntelenül törekednünk kell.”

A *Séta* valójában nem is csak egy könyv, hanem mindjárt két kötet fordítását is tartalmazza: *Az erények védelmében* című a domonkos szerzetes életében megjelent utolsó könyve, míg az *Erények és szenvedélyek* már csak halála után jelenhetett meg. Az első erény-felfogását adja elő, a második ennek fő téziseit megtartva új megvilágításba helyezi, hiszen előtérbe állítja az érzelmek szerepét az erkölcsi és spirituális életben.

Pinckaers a két könyvben különös figyelmet fordít arra, hogy az egyes erények egymást átmegeg átjárva kölcsönösen táplálják minden más erényt. Ezért a kötetben több kulcserénnyel is találkozhatunk: ilyen a szeretet, ami a legfőbb erény és az erények anyja, a hit, amely a legszorosabban összefügg a tettekkel, a tisztetet, amely szerinte *par excellence* erény, az okosság, ami vezeti a többi erényt, az igazságosság, ami dinamikus harmóniát teremt az erények közt, a nagylelkűség, ami a többi erényt az igazi nagyság felé segíti, az imádás, ami az isteni erények forrása, a bölcsesség, ami az ember erényének teljessége — és még sorolhatnánk. Erénykonceptiója tehát teljes mértékben megfelel annak, amit Maritain az organiztikus megközelítés feltételének vélt: „minden kapcsolódási pont létfonosságú, minden egyes rész az egész által létezik”.

Már *Az erények védelmében* erénylistája is tartalmaz egy szokatlan elemet, a járást, amelyet Pinckaers az úton levés jelentőségével köt össze, a második könyv ehhez a humort, a csendet, valamint (a munkát követően) a pihenés és a sportosság (illetve sportszerűség), továbbá a harag erényét is hozzáteszi — az utóbbi szerepeltetése különösen megdöbbentő lehet, hiszen a haraggal a főbűnök között is találkozunk. Az erények sokarcúságára mutat rá ezzel Pinckaers. Az emberi élet minden területén megtalálhatjuk az erényességet, ami életünket cseppet sem akadályozza, sőt: e kiválóságok beteljesítése önmagunk kibontakoztatásának útját jelenti.

A kötet elsődleges értéke azonban mégsem annyira erénylistájának bőségében vagy az egyes erények tárgyalásában rejlik, hanem az erkölcshez való holisztikus és pozitív hozzáállásában. A szerző hangsúlyozza, hogy az erény elszakíthatatlan kapcsolatban van örömmel és boldogsággal: nem véletlenül kezdi fejtegetéseit az evangéliumi perikópákkal, melyekben Krisztus új, a boldogságot középpontba helyező törvényt ad az embereknek. A Katolikus Egyház Katekizmusán is dolgozó atya az erényeket időnként megszemélyesíteni látszik, és ezzel rávilágít: ugyanúgy folytonosan tökéletesíthető, de mindig is befejezetlen módon ismerjük meg őket a tapasztalat által, mint ahogy más embereket. Pinckaers számára ezzel kap-

csolatban világos: Krisztus követése nem egy parancssornak való engedelmesség, hanem egy személy nyomában járás.

A Szent Tamás felfogását képviselő szerző az erényetika metafizikai bázisára is figyelmet fordít. A könyvben kevés szer tematizálódik, de végig ott húzódik a háttérben például a test és lélek egységének gondolata. Ehhez képest kimondottan vizsgázó témája az az erkölcsfelfogás, amelyet „voluntarizmusnak” bélyegez: ez a szabad akaratot statikusnak képzelel el, mint ami adottként lehetőséget biztosít számunkra a törvény betartására vagy megszegésére. A törvényesség azonban itt nem jelenthet mást, mint egy adott „minimumot”, amit vagy elérünk, vagy sem. Ehhez képest Pinckaers a szabadság fejlődéshez kapcsolt elméletét képviseli: a szabadság szerinte képesség arra, hogy kiváló tetteket vigyünk végbe, ezáltal eleve egy pozitív minőség, amely egyre teljesebbé tehető, és mindig új ideálokat állíthat elénk. A fejlődéssel kapcsolatban az egyén erkölcsi fejlődésére is kitér a szerző: ebben csupán az első szakaszt látja a szenvedélyekkel folytatott küzdelemnek, ezt átlépve az erkölcsileg érett személy érzelmeit is az erényeknek megfelelően éli meg, ami a boldogság biztosabb alapja, mint az élvhajhászás. Mindez azaz az erkölcssteológiai szellemiséggel is jár nála, amely nem annyira a bűnökre és a bűntudatra fordítja a figyelmünket, hanem az öröme — így egy jóval felszabadítóbb moráleteológia alapjait mutatja fel, mint az általa „kazuisztikának” is nevezett irányzat.

Az egyes fejezetek Pinckaers könyvében rendre a meghaladni kívánt állásponttal szemben fogalmazódnak meg, ám ez azzal jár, hogy a könyv egészében a kelleténél nagyobb mértékben repetitív válik — nem is beszélve bizonyos, első olvasásra túlzónak ható általánosításokról, amik abból következnek, hogy a szerző sokszor tudatosan az érvelő stílus alternatíváit választja. (Ezzel Szent Tamás nagyon is racionális szemléletét lát-szik kiegészíteni, aki szerinte kevésbé figyelt a spirituális és pasztorális szempontokra.) Hogy az ismétléseken az olvasó ne ütközzön meg — és hogy a meggondolatlan ható részeket átgondoltan a helyükre tehesse — érdemes lehet a könyv fejezeteit (amelyekből csak egy kicsit van több, mint az év heteiből) hétről hétre haladva, egyenként olvasni, hagyva, hogy kicsírázzanak bennünk. Mindeközben nem megfélemlítve Pinckaers intéséről: „Más az a tudás, amelyet könyvekből (...) szerzünk meg, és más a bölcsesség (...). Hasonlóképpen, sokkal jobban megismerjük az erényeket azáltal, ha gyakoroljuk azokat (...), mint bármilyen, mégoly okos elméletből.” (Ford. Szabó Ráhel; *Kairosz*, Budapest, 2015)

PAÁR TAMÁS

**SZOMBATH ATTILA — PETRES
LÚCIA (SZERK.):
METAFIZIKA MAGYARORSZÁGON?
Konferenciaelőadások Weissmahr
Béla filozófiai örökségéről**

Szombath Attila, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Filozófia Tanszékének és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Filozófia Tanszékének közreműködésével 2012. május 17-én szervezett egy konferenciát, amelynek célja az volt, hogy teret nyisson a weissmahri gondolatokon alapuló értelmes párbeszédnek. A konferenciát a Sapientia Főiskola dísztermében tartották, az elhangzott előadások anyagát tartalmazza a *Metafizika Magyarországon?* című kötet. A szerzők (Bakos Gergely OSB, Bernáth László, Frenyó Zoltán, Hankovszky Tamás, Hoppál Kál Bulcsú, Paár Tamás, Patsch Ferenc SJ, Puskás Attila, Szombath Attila, Zimányi Ágnes, Zsolnai György) a különböző témák és szempontok vizsgálatával emelik be a weissmahri gondolatokat a kortárs vitákba, és számos lehetséges kutatási irányt mutatnak fel, melyekben a weissmahri rendszert alkalmazva és továbbgondolva értékes eredményekre juthatunk.

Így ez e kötet elsőldleges érdeme: rámutat arra, hogy Weissmahr Béla jezsuita filozófus életműve számos téren befolyásolhatja korunk filozófiáját és az egyéb tudományos, főként teológiai meglátásokat is. A metafizika feladatának és hatókörének vizsgálatával (I. fejezet), a különböző, teológiai kérdéskörökre is hatással levő fejtegetésekkel (II. fejezet), speciális metafizikai problémák kiragadásával (III. fejezet) és a végső megalapozás metafizikájának weissmahri megközelítésével (IV. fejezet) tehetjük meg a lépéseket egyrészt a weissmahri filozófia mélyebb elsajátítása, másrészt a gondolati és hatástörténeti összefüggések, különböző korunkban is jelentős elméletek melletti érvek és ellenérvek felé.

Fontos ezen kívül annak kimutatása, hogy mit tekinthetünk Weissmahr legfőbb eredményeinek. Az egyik az énből kiinduló vizsgálódás, azaz a személyes tapasztalatok hangsúlyozása. Weissmahr metafizikája az ember saját tapasztalatából indul ki, saját megismerésünk mikéntjére fókuszál. Ez lényeges, hiszen, ahogy Bakos Gergely a metafizika lehetőségét vizsgálva írja: „A filozófiai gondolkodás egyik nélkülözhetetlen lehetőségi feltétele ugyanis maga az ember.” (26.) Ez a belátás az istenbizonyítás során is döntő erővel bír, s ahogy Hoppál Kál Bulcsú tanulmányában hangsúlyozza, ez közelebb hozhatja számunkra az Isten-kérdést és bizonyítását is, hiszen mindennapjaink részévé teszi azt az elvont gondolkodás helyett. (200.) Nem kevésbé fontos ez például a retorzív érvelés tárgyalásakor sem, mely során a kimondott állítás mellett az állítás lehetőségi feltételeit is vizsgáljuk.

Ahogy Hankovszky Tamás az érvet elemezve rámutat, Weissmahr Béla fontos felismerése, hogy egy érvelésből nem zárja ki a szubjektumot, aki az érvelést végrehajtja, ezáltal a magábanvaló mondatok vizsgálata helyett az én mint személy is a vizsgálandók közé kerül (203–204.) — így új tér nyílik egy klasszikus logikát megújító irányzat felé. (216.) Ehhez kapcsolódóan, másodikként épp a retorzív érvelést emelhetjük ki, amely Weissmahrnál a metafizika megalapozásának lehetséges módszereként szerepel, s amellyel a kötetben számos tanulmány foglalkozik behatóan, különböző szempontok alapján. A harmadik pedig, mely az előző két eredményt is integrálja, a transzcendentálfilozófiai irányultság, mely egyrészt tehát az én felől kezdi meg a vizsgálódást, másrészt pedig rámutat az ismereteink mögött meghúzódó háttéri tapasztalatra. Ide kapcsolhatjuk a weissmahri transzcendentálfilozófiából következő azonosság-felfogást és az egységmetafizika jelentőségét, melyhez a létanalógia-tan is hozzátartozik. A mindebből levonható ontológiai, teológiai, etikai, vagy akár, amellyel Patsch Ferenc foglalkozik, hermeneutikai konklúziók és hatástörténeti összefüggések kutatása is e kötet eredményei közé tartozik.

A már említett szerzők felvetésein túl Puskás Attila vizsgálja a teológiai recepció állomásait, a teodiceát és istenbizonyítást érintő fejtegetéseket többek között Frenyó Zoltán, Bernáth László és Hoppál Kál Bulcsú tanulmányaiban találhatjuk meg, Zimány Ágnes a transzcendentális neotomizmus előfutárának, Pierre Scheuernek a gondolataival veti össze a weissmahri meglátásokat, Paár Tamás a retorzív érv etikai alkalmazásán keresztül mutat rá a weissmahri metafizika számos jelentős és az etikától nem elhatárolható pontjára. Zsolnai György pedig az evolúciós elmélettel, így a természettudományokkal párbeszédet teremtő weissmahri önfelülmúlást mutatja be.

A kötetet Szombath Attila tanulmánya zárja, amely mintegy áttekintését kívánja adni a legfőbb weissmahri gondolatoknak, rámutatva az esetleges ellenérvekkel szembeni kiutakra. Ezek közül azt a gondolatot emelném ki, amit a retorzív érveléssel kapcsolatban ír Szombath, hiszen ez a leginkább vitatott pontja Weissmahr filozófiájának. Szombath Attila szerint a jezsuita szerzetes ontológiai meglátásai támaszul szolgálhatnak ennek az érvelési stratégiának, épp ezért a retorzió nálánál talán még inkább hangsúlyoznunk kell az énből és tapasztalataiból kiinduló transzcendentálfilozófiát és az általa nyert belátásokat. Tehát Weissmahr filozófiai kérdésfelvetései és válaszai nem ragadnak meg csupán az elmélet szintjén, azok valódi egzisztenciális tételt bírnak. (*L'Harmattan – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest, 2015*)

VERES KATALIN

TARJÁN TAMÁS: FÉNYMÉRŐ Metszetek az újabb magyar költészetéről

Tarján Tamás legújabb, *Fénymérő* című kötete a szerző 2008 és 2014 között keletkezett kritikusi és tanulmányírói munkásságának javát nyújtja egy válogatáskötet formájában. A gyűjteményben szereplő írások után a szerző egy rövid függelék segítségével tájékoztatja az olvasót a könyv anyagáról, valamint felépítéséről és tematikájáról. A (tartalma szerint sokkal inkább a kötet elejére kívánkozó) szövegből kiderül, hogy e kritikák, esszék és tanulmányok a szerzőnek a költészet tágan értelmezett tájain való kalandozásának írásos le nyomatai — ahogy erről egyúttal az alcím is tájékoztat (*Metszetek a legújabb magyar költészetéről*).

Itt pedig valóban egy igen nyitott költészetfoglalommal találkozhatunk, hiszen az irodalom hagyományos területei mellett Tarján figyelmet tanúsít a társművészetek irányában is. Így kerülhetett bele a kötetbe egy-egy kiváló képzőművészeti tárgy- és kiállítás-kritika is (előbbi Koltai Lajos *Gyémánt László-Hungarikonjáról*, utóbbi Szirányi István saját belső logika alapján, nem pedig a bírált művek vagy a kritikák keletkezési sorrendje szerint rendeződnek, hanem egy teljesen független gondolatmenetet követnek. Szép keretet alkot például a kötet legelején és legvégén elhelyezett két képzőművészeti témájú kritika.

Koltai Lajos installációja, melynek fotója — nem véletlenül — a borítón kapott helyet, a kötet céljának megvilágításához különösképp fontos lehet: hiszen a jó kritika megmér, mértéket vesz — és egyúttal ad is. Tarján új kötete pedig nemcsak a művek bírálatá, elemzése révén képes mértéket adni az olvasó számára, hanem a kritika, az esszé, vagy a tanulmány műfajainak tekintetében is. A szerző ugyanis gördülékeny stílusával és érthető fogalmai segítségével képes egyszerűen kifejezni meglehetősen bonyolult, elvont gondolatokat is. Az alapos elemző munka segédletként a gondolatmenetek mellett, jellemzően a szükséges mértékben, ott áll a filológiai vagy életrajzi háttér is, mely minden esetben elősegíti a művek jobb megértését. Ha pedig a téma úgy kívánja, nem maradnak el a humoros, szellemes nyelvjátékok sem. Tarján értekezői nyelve nemcsak praktikus, de olvasójának egyúttal esztétikai élvezetet is nyújt. Miközben az egyes szövegek képesek más-más hangnemben megszólalni, hiszen az adott szekunder szöveg nyelve mindig tükröz valamit az éppen vizsgált anyagéból, az írások minőségüket tekintve homogenitást mutatnak.

A könyvben tapasztalható vegyes, a társművészetekre is kiterjedő tematika természetesen nem

jelenti azt, hogy Tarján elhanyagolná a szűkebb értelemben vett költészet, vagy éppen a próza területét, hiszen éppúgy olvashatunk mára klasszikussá vált költőkről (mint Weöres vagy Pilinszky), ahogy ma is alkotó, kortárs lírikusokról (mint például Markó Béla haiku- és szonettköltészetéről, vagy éppen a pályatárs, Kovács András Ferenc által kialakított sajátos haiku stílusról). A lírai érdeklődés mellett természetesen jelen vannak prózaművek is, mint például Géczi János újabb munkásságának bírálatá. Külön érdekességet nyújt, amikor Tarján olyan szerzőt vizsgál, aki több műfajban is alkot, például Vörösvölgy István esetében egyaránt olvashatunk bírálatot novelláskötetről és verses regényről is.

A vizsgálatok, bírálatok gondolatmenete a szövegekben mindig az adott témához igazodva bomlik ki. Több példa is akad egyetlen konkrét versre koncentráló filológiai nyomozástörténetre — olyan emblematikus versek keletkezéstörténetei esetében, mint az *Egy mondat a zsarnokságról* vagy a *Valse triste*. Formaelméleti és költészettechnikai fejtegetést is kapunk Markó Béla és Kovács András Ferenc legújabb költészetéről, Turczi István válogatáskötete, valamint Pilinszky négysorosai kapcsán, de szerepel a kötetben sziporkázó humorú, nyelvi leleménnyel írott kritika is — ilyenek például Orbán János Dénes, vagy Szilágyi Ákos kötetének bírálatai. A Markó, KAF és Orbán pályája iránt tanúsított nagyfokú érdeklődés pedig a kortárs erdélyi irodalmat is fajsúlyos tematikai ponttá avatja a kötetben. Az átfogó, nagyobb pályaszakaszt (több kötetet kereszttül) szemlélő szövegeken kívül — mint például Gergely Ágnes autobiografikus regényének, valamint legfrissebb novelláskötetének bemutatása, vagy Tóth Erzsébet négy könyvének elemzése. Valamikor pedig ellenpontként egyetlen kötetet vizsgál összegző szándékkal — mint Tózsér Árpád kései lírájának jellemzése során. A több kötetten végigvonuló vizsgálatok olvasásakor egyértelműen tapasztalható a pályáiban gondolkodó, kitartó kritikusi figyelem, amely a jelent és a múltat együtt kezeli.

A mértéktartó (és mértékadó) kritikái hangnemből egyúttal az is beletartozik, hogy Tarján nem rejti véka alá, ha kifogása van valamelyik művel vagy kötetrel kapcsolatban. Kritikáját azonban mindig tiszteletudóan, ám plasztikusan, ráadásul az adott mű vagy művek erényeinek el nem kendőzésével fogalmazza meg, helyes egyensúlyt tartva a pólusok között. A kötetéről tehát az olvasónak, de éppúgy a kritikáirással foglalkozónak is érdemes mértéket vennie — előbbinek a vizsgálatokban megfogalmazott vélemények tekintetében, utóbbinak pedig egyúttal a formai-nyelvi megalakultottság szempontjából is. (*Parnasszus Könyvek*, Budapest, 2015)

TANOS MÁRTON

SOMMAIRE*Chrétiens intellectuels*

- LÁSZLÓ KOMÁROMI: Défis et devoirs des intellectuels chrétiens dans la société (hongroise) de nos jours
 ADÁM BUJDOSÓ: Sur la nécessité d'une renaissance
 MÁRK HIDASI: L'humour dans la théologie
 ADÁM WAPPLER: La politique à la lumière de la nouvelle évangélisation
 TAMÁS HALMAI: Le pèlerin chrétien
 CSABALÁSZLÓ GÁSPÁR: Sur l'Europe „chrétienne”
 ■ Poèmes de György Czigány, Csaba Fecske, Attila Jász et Zita Murányi
 ■ Entretien avec János Boór, philosophe des sciences

INHALT*Intellektuelle Christen*

- LÁSZLÓ KOMÁROMI: Herausforderungen und Aufgaben der christlichen Intellektuellen in der heutigen (ungarischen) Gesellschaft
 ADÁM BUJDOSÓ: Über die Notwendigkeit der Renaissance
 MÁRK HIDASI: Der Humor in der Theologie
 ADÁM WAPPLER: Politik im Lichte der neuen Evangelisation
 TAMÁS HALMAI: Der christliche Pilger
 CSABALÁSZLÓ GÁSPÁR: Über den „christlichen“ Europa
 ■ Gedichte von György Czigány, Csaba Fecske, Attila Jász und Zita Murányi
 ■ Gespräch mit dem Wissenschaftsphilosophen János Boór

CONTENTS*Intellectual Christians*

- LÁSZLÓ KOMÁROMI: Challenges and Tasks of Christian Intellectuals in the (Hungarian) Society Today
 ADÁM BUJDOSÓ: About the Necessity of Renaissance
 MÁRK HIDASI: Humour in Theology
 ADÁM WAPPLER: Politics in the Light of New Evangelisation
 TAMÁS HALMAI: The Christian Pilgrim
 CSABALÁSZLÓ GÁSPÁR: About the “Christian” Europe
 ■ Poems by György Czigány, Csaba Fecske, Attila Jász and Zita Murányi
 ■ Interview with the Philosopher of Science János Boór

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma száma: OTP

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Lapunk megjelenését támogatja a Magyar Nemzeti Bank

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- Könyvek között
RÓNAY LÁSZLÓ
SZABÓ FERENC SJ
SERVAIS PINCKAERS OP
SZOMBATH ATTILA –
PETRES LÚCIA (SZERK.)
Fénysugarak homályban; Katolikus reneszánsz
Házasság és család Krisztus fényében
Séta az erények kertjében
- Metafizika Magyarországon?
Konferenciaelőadások Weissmahr Béla
filozófiai örökségéről
TARJÁN TAMÁS
Fénymérő. Metszetek az újabb magyar
költészetéről
- A SZEMLÉKET ÍRTÁK
Bábel Balázs, Kenyeres Zoltán, Paár Tamás,
Rónay László, Tanos Márton és Veres Katalin

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Az irgalmasságról
- A teremtett világ védelméről
- A fény szimbolikája a keresztény kultúrában
- Balázs Zoltán, Nobilis Márió,
Papp Miklós és Tomka Ferenc tanulmánya
- Győrffy Ákos, Halmai Tamás,
Thierry Loisel, Mohai V. Lajos,
Röhrig Eszter és Vasadi Péter írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap



9 770042 602005